

KONDACS PÁL

Sorsfordulók

Dél-alföldi történetek

Slovakum

PAVOL KONDAČ: Osudové prelomy • Sorsfordulók • A nyomok

PAVOL KONDAČ

Osudové prelomy

Dolnozemske príbehy

Slovakum

PAVOL KONDAČ

Osudové prelomy

Dolnozemske príbehy

Slovak

Budapešť, 2019

Publikácia Neziskovej verejnoprospešnej spoločnosti
s ručením obmedzeným pre služby a zužitkovanie nehnuteľností SlovakUm

Za vydanie zodpovedá:
konateľ spoločnosti SlovakUm Imrich Fuhl

Redaktorka a zostavovateľka:
Alžbeta Katarína Árgyelánová

© Pavol Kondač, 2019

Ilustrácie:
Ondrej Lukoviczky

Autorka doslovu:
Katarína Maruzsová Šebová

ISBN 978-615-6014-04-7

Vydanie publikácie podporil:

Obálka bola zhotovená s použitím fotografie Imricha Fuhla.

Príprava do tlače, tlač: Spoločnosť Croatica

*„Vďaka všetkým, ktorí sa ujali prekladania mojich krátkych
próz obsiahnutých v tejto zbierke.*

*Ich práca spočívala nie v preložení slov či viet
zo slovenčiny do maďarčiny, lež v pretlmočení deja próz, čo vzbudzuje
čitateľský záujem o spisovateľský odkaz.*

Srdečne ďakuje: Pavol Kondač“

CENA LÁSKY

*W*ezažmúril oči po celú noc a prežil ju v ukrutnom trápení. Oči mu blčali a boleli od ustavičného pretierania. Hádzal sa na posteli ani trafený, poranený vták. Hoci iba jediná myšlienka ho trápila až do samého svitania. V mozgu mu vírilo o Tomášovi, čo už po dlhé roky chce svojmu predstavenému vykrútiť krk. Neustále dorážal, štvál a vyhrážal sa. Nie rukolapne, to iba nečistý úmysel sa skrýval v kútikoch jeho prižmúrených očí. Aspoň Michalovi sa tak zdalo. Potom s prvými zorami zapražilo letné slnko cez okná. Ako keby bolo Michala upokojilo. Zadriemal. Ale iba na kratučkú polhodinku. A ako rýchlo zaspal, taký splašený aj precitol. Vyskočil z postele, ako keby ho boli poliali od hlavy po päty ľadovou vodou. Odkopol od seba prepotenú pyžamu, osprchoval sa a počas holenia tu i tam nakukol z okna. Sledoval očami rožný dom, spoza ktorého sa každé ráno objavil služobný Mercedes. Neoneskoril sa ani dnes. Čierny cestný krížnik zašumel brzdami pri kovovej ohrade presne o ôsmej. Michal býval na polhodinku od svojho pracoviska. Aj v tento deň vkročil

presne o pol deviatej do svojej rezidencie. A čuduj sa svete, aj teraz sa dve minúty po pol deviatej rozdrnčal telefón.

– Ahoj, Michal...

– Bozkávam ťa, anjelik. Už som sa nazdal, že si na mňa dnes zabudla. Náhlil som sa do práce, vážne veci ma tu čakajú. Vieš, tento Tomáš Kochol' nedá pokoja po dnes deň...

– Zasa len táto pieseň! Čo ma po tvojom Kochol'ovi? Sotva čakám, aby už len odbila pol deviata a čoho som sa dočkala? Zasypeš ma problémami toho tvojho chumaja Kochol'a...

– Odpusť, Zuzka, ale veď sama vieš, že ustavične pchá rypák do našich záležitostí. Pamätáš sa ešte, keď nás chcel poštváť proti sebe a rozhnevať? Preto si aj dovoľujem jeho meno spomínať... Ale marí sa mi, že už mi dlho nebude jazyk štekliť. Dnes mu jeho špinošskú papuľu nadobro zapchám, aby sa dožil odmeny za peststvá, čo o mne vykladal hore aj dole... Ale teraz už dosť rečí o ňom, ušetrím ťa tohto dobytká! Pravdu máš, Zuzka moja. Márne sa pokúšali za celých sedem rokov vraziť medzi nás dvoch klin. Ani jemu sa to nepodarí. A teba iba veľmi prosím, aby si sa nehnevala. Radšej mi povedz, kedy a kde sa uvidíme, veď iba toto je podstatné. Bol by som rád, keby si mi venovala dnes viac času. Vždy sa len ponáhľáš!

Druhý koniec drôtu zmlkol. Hlboké ticho znepokojilo Michala.

– Si tam? Prečo sa neozývaš? Čo je s tebou?

Otázky prerušil hlasitý plač v slúchadle a potom ostrý, piskľavý hlas:

– Ja sa ponáhľam! Zasa len ja som vina! Iba ty nevládzeš pochopiť, že nemožno naraz na dvoch stoličkách sedieť! Mám sa azda rozkmásať?

A potom ešte po dlhé sekundy padá láva večného Zuzinho smútku a bolesti do jeho uší.

Pokrčil plecami. Sám dobre vedel, že ju doma čaká troje detí. Jedno je v jasliach, druhému treba dozrieť na školské úlohy a tretie... na toho už jednoducho niet času. A okrem toho ustavičné trápnutie, že decko ich raz pristihne.

– A teraz mi o takýchto veciach nekrákaj, – zahrmel Michal.
– Viem, že sme v ťažkej situácii. Práve preto som si povedal, že dnes odbadnem aspoň jedného nášho neprajníka...

– Sedem rokov túto kašu fúkaš a furtom ju nemožno zjesť. Sedem rokov sľubuješ, že bude dobre, že všetko príde na poriadok. Celý svet o nás vypráva, všetci si pochutnávajú na nás. Podaktorí sa nám normálne rehocú. A najmä vtedy, keď vedú reči o mne...

Michal podržal slúchadlo trošku ďalej od ucha. No škriekanie doliehalo aj z diaľky celého lakťa:

– A nemajú pravdu? To všetko iba za moju dobrotu! Ktorá iná by aj takto zbesnela kvôli nejakému chlapovi ako ja? Mám svoj domec, prekrásnu záhradu, usilovného muža, čo by mi zniesol všetky hviezdy z neba... Ale ja sa zožieram iba za tebou. A ty to veľmi dobre vieš! A zneužívaš to. A vieš, že som manžela nikdy neľúbila. Iba ma zaňho vydali... Dobré ti bude, dcérenka, zamiluješ si ho... A výsledok? Troje decák... A iba ja viem, že som pri ňom prežila najpríšernejšie hodiny svojho života...

Ostatné slová zadusil plač.

Michal stiahol krk medzi pleciami a poťažkal slúchadlo. Čo teraz naráchlo urobiť? Uvedomoval si, že táto struna sa napäla až po prasknutie. Mal by vynájsť čosi, aby upokojil Zuzu. Ale čo také-

ho? Zahryzol sa do perí pri neodbytnnej myšlienke, že vari táto príležitosť by bola vhodná na to, aby jej nakričal, že ju nikdy viac v tomto živote ani vidieť nechce. Treba využiť túto napätú situáciu. Priatelia – no čo je vážnejšie – aj predstavení mu už neraz naznačili, že takto to dobre neskončí... V takejto funkcii nemôžeme beztrešne strečkovať. Rozviesť sa, to hej; je to v medziach zákona, čiže slušné – ale takýto vzťah...

Myšlienky mu vírili v mozgu. Namiesto hlavy cítil osie hniezdo. Pustíme Zuzu k vode, amen – ale čo potom? Vyše troch rokov, čo sa od svojej ženy vonkoncom odcudzil. Ako žena už preňho vôbec nejstvie. Zuza poskytuje všetko, čo chlap potrebuje. Zarazil sa. Čím by nahradil romantiku prechádzok po lese, plamenné chvíle, tam, na čistinke, kde toľkokrát hľadeli do očíek svižných veveričiek... Bol v tom kus krásy. A jestvujú vôbec v žití aj krajšie chvíle ako tie, ktoré strávil so Zuzou? Nikoho ešte takto nemiloval. A ak načrie do svojho svedomia, tieto roky začali už za detstva... Ibaže som sa medzičasom oženil. Z lásky? Ba boha! Keď ma viedli pred oltár, bohu-otcu nevedel som, či si beriem domec alebo babu. Ženské? Mal už také aj onaké, no úprimný cit prechovával jedine voči Zuze. Ani herečka. Zvádza aj odpudzuje zároveň. A to všetko tak, ako keby za každú cenu chcela udržať zblúdeného chlapa. Michal za ňou šalie. Zdá sa, že niet na svete ženy, s ktorou by ju vládol podviesť a niektorá ju v jeho živote nenahradí...

Slúchadlo medzitým piskľavo vystreľovalo Zuzine slová. Stávala sa netrpezlivou a nepokojnou. Musela precítiť, že Michalove myšlienky zablúdili kamsi do diaľky.

– Vypočuješ si ma raz vôbec? Aj teraz viem, že počúvaš iba ušami, rozum ti dávno lieta po akejsi porade...

– Počúvam ťa, Zuzka, počúvam. Rozpovedz všetko, čo ti na srdci ťaží, porada počká, neutečie.

Ostatne vrael pravdu. Mal ešte more času. A skoro bolo ešte, ani raňajšiu kávu mu zatiaľ nepredložili. Lúbil nasávať medzi zovreté pery čierny jed. Ale sekretárka ešte nezaklopala. Čo je s ňou zase? Akiste opäť mešká. A vše z toho vzniká fúra nepríjemností. Aj kolegovia mu vyhadzujú na oči, že Icka si dovoľuje, Icka sa nazdáva, že smie všetko. Iba oni dvaja so Zuzou vedia, prečo. Ickin bytík, v ktorom sa tak sladko skrýva pred očami iných... Niečo za niečo. Akože ruka ruku umýva. Ale škoda teraz zamestnávať mozog sekretárkou. Radšej počúvať Zuzu a odpovedať jej, aby sa nerozčertila.

– Aspoň! Ustavične si zaujatý iba tými tvojimi úradnými záležitosťami. Hráš sa na dôležitého, nenahraditeľného. Popritom veľmi dobre vieš, že podnik vyžije aj bez teba. Výroba beží rovnako, ako keď si tam. Ba podaktorí vravia, že ešte lepšie, lebo keď kiego čerta ty tam vôbec robíš? – zo slúchadla zurčal zlovoľný smiech.

Dnes ráno sa sústredila iba na to, aby Michala urazila a pokorila. Aby nerajtoval večne na vysokom koni. Nadišiel čas, aby si všímal aj tých, čo chodia po zemi... Nie kvôli nej, veď jej v podstate imponuje, že Michal dokázal osedlať takéhoto parádneho koňa. Patrí medzi chlapov, na ktorého môže žena vždy iba vzhliadnuť a bola si načistom s tým, že naňho aj iní vzhliadajú... A treba mu konečne povedať, prečo ho zavolala. Slúchadlo tvrdo vyrážalo mrazivé, ponižujúce slová:

– Aby ti bolo jasné... nestretneme sa. Ani dnes, ani zajtra. Nikdy!

Už večer si povedala, že s Michalom skoncuje. Do čerta s ním, ak počas siedmich rokov nenašiel v sebe dostatok odvahy, aby začal nový život. Nech sa konečne naučí, že aj za lásku treba zaplatiť, nech si uvedomí cenu lásky! Ak mu zavše nastolila, ako dobre by bolo životom spolu kráčať, vzpíeral sa ustavične uveriteľnými i nezmyselnými protiargumentmi. A ona veru nikomu neposlúži ako onuca! Kieho čerta získa z tohto vzťahu? Nechcelo sa jej ďalej skrývať. Nech sa teda lámu ľady! A čo, ak si po tejto roztržke Michal rozmyslí a zmení svoje pohodlné postoje?

Michal v prvých sekundách nevedel, čo si narýchlo počať. Tresnúť slúchadlom, alebo povedať čosi ostrého Zuze. Rozzúrili sa ani sysel', čo neutrafil do diery. Zreval od zúrivej zlosti. Nikto ho ešte takto do krvi neurazil. Dokonca ani Kochol'nie.

Jeho rev prebudil v Zuzke presvedčenie, že udrela na správnu strunu – a v jeho preťaženom mozgu zasa uvoľnenie. Ešte neskončila opätovnú záplavu výčítiek a on na tomto konci drôtu začal už triezvejšie uvažovať. Čosi mu svítalo v mysli... Ak Zuza chce skoncovať, nech je tak. Staň sa, čo sa stať musí! Kariéra zostane však kariérou. Babu si nájde vždy a všade. Nie jednu, lež na každý prst desať. Jeho funkcia chutí ženám ani muchám med. Lepia sa. Azda si len nedovolí krk vykrútiť kvôli nejakej tápši? Rozbúrené more bude o nejakú chvíľu opäť hladké ani zrkadlo a veci pôjdu zasa svojou tichou cestou. Kto by ho aj vládol rozrušiť alebo zviesť z cesty? Iba on sám. On!

Sústredene rozmýšľal a hľadel na slúchadlo v hrsti.

Nehlučne sa nad prúdom ženských výčitiek zarehotal. Lebo normálneho rozumu má nadostač. Kto by aj putoval za žiarou, čo ho zaslepí a zavedie do najhlbšej priepasti? Zavrtel slúchadlom na drôte, najradšej by ho bol šmaril o stôl; ale načo, povedal si – načo takéto poryvy, ak stačí slovo, jediné moje slovo, ako vždy doteraz a na večné veky vekov.

– Dorota sprostá! – zreval do telefónu. – Nech je teda po tvojom. A nechcem ťa viacej nikdy ani vidieť!

* * *

Účastníci porady sa zbehli v niekoľkých krátkych minútach. Kochol' sa krčil v kúte a trpol. Báľ sa ani pes hromobitia. Ani kvapky krvi by sa na ňom nebol dorezal. Tvár mal bielu ako čerstvo omietnutá stena. Zašípil čosi už pred poradou. A pochopil, že udrela jeho hodina. Napokon – čoho sa dočkáš od šéfa, s ktorým si nikdy nesúhlasil? Ani na poradách. Žiaľ, jeho názory zostávali osamotené. Kolegovia mlčali sťa bažant v húšti a podaktorí sa vari aj tešili, že direktor zasa otľka Kochol'a.

Michal sa rozhliadol po konferenčnej sieni pohľadom plným dôstojnosti. Cítil sa pánom situácie. Jeho sýty barytón, ktorý zaplavil sieň, zaľal do Kochol'a ako blesk do osamelej jedle v poli. Víťazná, panovačná škodoradosť zafarbila jeho tvár, okrúhlu sťa melón, do sýteho ružova.

– Priateľ môj, berte láskavo na vedomie, tu pred kolektívom, nazdávam sa, že k všeobecnej radosti, že ste vykopnutý! Zajtra by som vás už nerád videl v našom spolku. Pochopili ste ma, všakže? Zistili sme si všetko, kadiaľ ste lozili, čo a kde ste natárali o mne a o nás, aby ste dokazovali svoje pravdy... Ani tak vám neverili...

Slová dokladal navyknutými gestami. Pohybovali sa mu ruky, pohybovali nohy. A vyzeral vážne ako medveď v zooparku, keď prosíka o rožtek... Popritom mu v mozgu opäť rozvírili posledné Zuzine výčitky. Rozpálil sa. Lebo ak sa musí trápiť on, nech sa utrápi aj Kochol', čo je už iba živou mŕtvolou! Aspoň sa na celý život naučí, kde a kedy hodno hubou trieskať. A veď ja ho ponaučím, kde býva boh hromov a bleskov! Nejakú skúsenosť sme už na tomto poli nadobudli. Kochol' nie je prvý a bohdá ani posledný v tomto šore. Naučí sa, psí syn, že do vlastného hniezda špiniť neslobodno...

Porada sa zmenila na pohrebné zhromaždenie. Zavládlo ticho a mrazivý chlad. Priam na dotyk mrazivý. Zmlkli aj odvážnejší. Odvážil sa tu vôbec ktosi kedysi protirečiť? Lepšie mlčať, než vypočuť, kde nechal tesár v múre dieru...

* * *

Michal, s pocitom dobre vykonanej práce, hnal sa do hostinca na rohu, kde sa v posledné dni so Zuzou pravidelne stretávali. Čosi mu našepkávalo, že ta treba ísť, Zuza sa rozhodne po pracovnom čase ukáže, nevydrží bez neho. Bol by prisahal, že baba dokvitne a hodí sa pred ním na kolená.

Čašník zďaleka hlaholil na pozdrav. Viedol hosta zdvorile k jeho obľúbenému stolu. Michal sa za ním rozložil a objednal si koňak. Vrazil už tretí, keď zočil vo dverách dvoch podriadených a tri koňaky aj postačili, aby si nespomenul na ich mená, iba prezývky. Našepkávač a Pavián. K ďalším koňakom si prestreli aj udalosti pohnutého dňa. Našepkávač a Pavián plní radosti, že

direktor konal podľa práva – aj oni sami by boli takto činili. Kochol'bol už dávno zrelý na výkop... A iba trpezlivosti súdruha riaditeľa ďakovať, že až teraz došlo k zásadnému kroku. Takýto nespratník mal byť už dávno vyrazený za bránu...

Hustá sieť čiarok na inkasnom lístku stala sa dokladom, že traja vážni chlapi za stolom smädia sťa vyprahnutá púšť. Podriadení odrábali svoju vďaku za prémie a čašníik pendloval medzi ich stolom a pultom na obrátku. Ale koňak riaditeľa začal o chvíľu vyvádzať z miery. Zuzy niet!

Pocítil, že sa ho zmocňuje ošial'. Alebo sa mu chce zaplakať?... Habkavo spustil starú pieseň, že jeho nikdy nikto nechce pocho-piť. A tuším medzi oných ľudí patrí odteraz aj Zuza...

Vo chvíli, keď Michal prehltol tretiu lyžicu kryštálového cukru, aby ho od štikútania nehádzalo ako tigra a začal mu aj jazyk drevenieť, Našepkávač a Pavián ho vzali pod pazuchy a vyviedli do taxíka, ktorý pred chvíľou zavolali. Taxikárovi vopchali do hrsti bankovku. Presne poznali taxu, veď neboli na takejto muzi-ke po prvý raz. Zopakovali Michalovu adresu a zaplesli za ním zadné dvere.

Nikto ho doma nečakal. A kľúč od brány sa spriečil a nijakov-sky nechcel utrafiť do diery. Chvíľku podopieral múr, no príťaž-livosť zemska sa ukázala mocnejšou a rozpleštil sa na zasvine-nom chodníku. Pred polnocou ho do postele dovliekol vlastný syn.

* * *

Na druhý deň o pol deviatej bol opäť v práci ako vždy. Iba ľavú ruku mal uviazanú na páske. Zavrčal čosi vrátnikovi o nejakej šmyklavej, zablatenej ceste. Červenými očami a prázdny pohľadom hľadel na telefón, ktorý preňho v tejto chvíli znamenal život aj smrť zároveň.

Červený aparát presne dve minúty po pol deviatej narušil mlkve, mrazivé ticho...

ÚTEK

Udalosť otriasla celou dedinou. Marienka Pákozdiová nečakane a potajomky zmizla z dediny. Celá verejnosť o tom hovorila. Dospelí na uliciach, deti na ihriskách štorili o zmiznutí pani učiteľky. Nerozlúčila sa s nikým. Kam sa podela, nevedel nikto... Kolegovia, známi a celá ulica, kde bývala, tušili príčinu jej náhleho zmiznutia, ale zatiaľ o tom nikto nesmel otvorene hovoriť...

* * *

Marienka pred piatimi rokmi výborne absolvovala Vysokú pedagogickú školu. Bola veľmi šťastná, keď sa dozvedela, že môže začať svoju dráhu vo svojej užšej „vlasti“, v rodnej dedine. Svoju vyučovaciu, výchovnú prácu môže začať tam, odkiaľ pred deviatimi rokmi odišla s veľkou nádejou, že sa stane profesorkou všeobecnej školy. Jej túžba, že bude učiť deti dedinských sedliackych rodičov, sa uskutočnila. Bola nadšená. Cítila, že vo vrecku

s červeným diplomom musí ísť tam, kde ju najviac potrebujú: na dedinu. Na vlastné, osobné problémy ani nemyslela. Chcela učiť, uskutočniť veľké plány, smelé a mladistvé sny a zarobiť aspoň tolko, aby nemala hmotné ťažkosti. Rozmýšľala reálne: vedela, že ako začiatočníčka nemôže počítať s vysokým platom. Preto sa rozhodla bývať u svojich penzionovaných rodičov, ktorí sa hádam aj budú tešiť, že z piatich detí ostane doma aspoň ona a bude im pomáhať... Nemusí platiť podnájomné, viac ostane na šaty, stravu a hádam aj na zábavu... V škole vykonávala nadčasovú prácu, zastupovala kolegov na hodinách a bola veľmi pracovitá aj mimo školy. Napríklad zorganizovala medziškolský miešaný detský spevokol, ktorý pod jej vedením behom krátkeho času dosiahol vynikajúce výsledky. S niektorými úspešnými číslami bohatého repertoáru vystúpili aj v rozhlase. Bola všade, kde obecna rada očakávala pomoc od detí alebo od školy. Hovorievali o nej: nová metla dobre zametá...

Rodičia a deti si ju rýchlo oblúbili. Kolegovia závideli Marienke úspechy a veľkú popularitu. Jej cesta by sa bola ďalej rozvíjala, keby v nej niektorí neboli objavili ženu. Aj ju napadlo, že by nebolo od vecí, keby už aj vlastné dieťa mohla vychovávať doma, v rodinnom kruhu... A veru čas ubiehal...

Treba vedieť o nej ešte aj to, že by sa bola už dávno vydala, keby bola počúvala len na svoje srdce... Počúvala na matku. Zo začiatku si myslela, matkine želanie môže byť pre ňu len dobré...

Tretí muž v jej živote bol profesor telocviku. Vyšportovaná postava, dobré vystupovanie a správanie na ňu silne zapôsobili. Peter je rozvedený, na jedno dieťa platí alimenty. Ona sa o to nestarala. Nepokladala za dôležité ani poznámky ľudí, ktorí na

ňu ukazovali prstom, hovoriac, že aj Marienku Pákozdiiovú vyzliekol ten „starý“ kujon... Vedeli, že sa potajomky stretávajú na brehu jazierka, kde sa Marienka v chate rodičov každé leto dobre cítila. Sem sa chodila kúpať, opalovať. Peter sa nikdy neoneskoril. Vždy sa presne objavil v dohovorenom čase a dvere jednoizbovej chaty sa po jeho príchode ihneď zatvorili...

Teraz sa stalo opačne. Marienka sa už ráno rozhodla, že nebude takto ďalej žiť. Bud' si ju Peter vezme za manželku, alebo mu ukáže cestu... Ved' koniec koncov Petrovi je to takto veľmi pohodlné, ale ona je predsa voľná! A nerobí to dobre nikomu, keď o ňom ľudia stále blábocú...

Peter bol veľmi presný aj v tento deň. Hnala ho aj horúčava. Teplomer v chládku ukazoval tridsaťpäť stupňov. Hrozne pražilo. Raz-dva zahodil bicykel, strhol zo seba košeľu, nohavice a rúttil sa do vody. Každodenné kúpanie mu dobre robilo, lebo v lete, cez prázdniny pracoval ako výpomocník v malej krčmičke, kde vedúcou bola jeho matka. Dobré sa mu zišiel zárobok, lebo ako učiteľ zarobil málo...

Skočil hlavičku a keď sa vynoril nad hladinu, veselo zavolať:

– Pod', Marienka, voda je veľmi príjemná. Plávajme trošku spolu!

Marienka sa tvárila, ako keby ani nepočula Petrove slová, ďalej čítala Americkú tragédiu*. Peter sa hneď spamätal. Cítil, že sa s Marienkou niečo stalo. Vyplával a ľahol si vedľa nej na zelený koberec čerstvej lúky... Začal sa vypytovať.

*Román amerického spisovateľa Theodora Dreisera.

– Čo je s tebou? Už ti zase natrúbili do hlavy dáke voloviny! Viem, čo si myslia o mne! Som rozvedený, mám dieťa, čo hľadám u Marienky Pákozdiovej?! Lepšie by bolo, keby som zmizol a našiel si takú, ktorá by bola pre mňa... Ale ktorá by to mala byť? Mám už toho dosť z prvého manželstva! U mňa to už nejde tak ľahko rozhodnúť sa ešte raz... Kto si raz popáli prsty... Ani iný by sa nezachoval inakšie... A napokon ani by sme nemali kde bývať...

– Mne nie o to ide, – začala Marienka trasúc sa od vzrušenia.

– Ty sa pozeráš stále iba na vlastné záujmy! Už sme dávno spolu. Alebo si ma zoberieš, alebo ma nechaj na pokoji! Nechajme tak celú túto hlúposť... A či si myslíš, že u mňa si môžeš odbaviť mužské potreby, šepotať o vrelej láske? Ved' potom vždy odídeš, a ja tu ostanem s otázkou, či si ma vôbec zoberieš? Uznám, že aj tebe je ťažko... Ale niečo by sme mali robiť... Viem dobre, že u vás nemôžeme bývať, ani moja matka nedovolí, aby som takéhoto „sukničkára“ priviedla pod našu strechu, do toho svätého domu... Ale bola by tretia cesta. Odídme niekam spolu do inej dediny alebo do mesta; učiteľov potrebujú všade...

– Veľmi dobre vieš, Marienka, že matku nemôžem nechať samu. Otec už nemá veľa do smrti. Nemôžem ich opustiť len preto, aby som bol šťastný... Ale o tom sme už veľa hovorili a vždy si ma porozumela, Marienka...

– Všetko má svoje hranice. A dobre poznáš aj ľudí...

– Poznám, ale čo mám robiť? Pozriem sa hádam za nejakým podnájmom.

Podnájom spomenul už len preto, aby dokončil nekonečný rozhovor, ktorý im už mnohokrát otrávil spolu strávené príjemné chvíle.

Marienka sa skoro rozplakala. Cítila, že v tejto veci zase nepokročili. Hádám ten podnájom... Ak by sa raz niečo podarilo...

Dvere malej chaty sa znovu zatvorili. Marienkina túžba po vreľých chvíľach zdolala odpor.

Peter bol skúsený muž... Záležalo mu na tom, aby ani Marienka nezabudla na tieto chvíle...

Na vrelé bozky, duševnú a telesnú spätosť nevedela zabudnúť ani vo vode. Pomaly na chrbte plávajúc v čerstvej vode jazierka s prižmúrenými očami, znova a znova prežívala blažené minúty...

Peter bol už dávno v dedine. Veľa hostí v malej krčmičke čoskoro rozohnalo z jeho pamäti popoludňajšie zážitky... S tým podnájmom to aj tak nemyslel vážne. Jednoducho nechápal, prečo by oni dvaja nemohli bývať u Marienkinkej mamy, ktorá má tri prázdne izby. U nich doma je iná situácia. Traja bývajú v jednoizbovom byte...

Popoludní okolo štvrtej prišla Marienkina matka. Chatu zdedila po rodičoch. Jej najmilšia zábava bola dlhá popoludňajšia prechádzka a kúpanie v letnej vode. Marienka, potešená výhľadom podnájmu sa rozhodla, že už ďalej nebude mlčať. Keď sa vrátili domov, povedala:

– Vieš, mama, ja sa stretávam s týmto Szamosom už rok. Chcela by som ti vyrozprávať...

– Nehovor mi ani slova! – skočila jej matka do reči.

– Všetko viem! Myslela som, že len ty nevieš, že všetko o vás viem, – sypali sa ďalej matkine štiplavé slová. – Len som trpezlivo čakala, kedy vyrozprávaš všetko mne, najpovolanejšej... Darmo som čakala! Darmo som si myslela, že toľko si hádam zaslúžim od teba, veď veľmi dobre vieš, že som sa na teba naro-

bila v tomto živote... Diplom som ti dala do rúk... Ináč dobre vieš, že spomedzi piatich detí nikto nemal taký život ako ty. Každý žije na svojom chlebe, iba ty si pečieš pečienku na mojom ohni a človek si nezaslúži od teba ani úprimnosť! My sme ťa v inom duchu vychovali... A veľmi dobre viem aj to, kto je ten... ten... Szamos... Ty iste nevieš, lebo ak by si vedela a bolo by v tebe za mak hanby, nechodila by si s ním. Veď ja ti teraz poviem, kto je on! Mám presné informácie! Nenazbierala som ich po uliciach. Počúvaj!

Sadla si za stôl ako človek, ktorý sa chystá na dlhý rozhovor. Marienka sa triasla ako prút. Opierala sa o stenu. Dobre poznala matkinu bezohľadnosť a povahu. Len ona môže mať pravdu a v tom dome sa môže stať len to, s čím ona súhlasí... Nepoznala kompromis. Marienka zrazu pomyslela, že škoda bolo nadhodiť tento problém, márne je každé slovo, teraz budú nasledovať nudné matkine sentence, nepresvedčivé a koreniace v celkom inom svete... Triasli sa jej nohy.

Matka pokračovala:

– Vieš, ten tvoj Szamos je kujon, medzi kujonmi najväčší sukničár, akého svet nepoznal. S každou si ľahne, ktorá je ochotná. A, žiaľ, veľa je takých na tomto svete... Ale dobre si zapamätaj, že nedovolím, aby si aj ty patrila medzi ne... My sme ťa ináč vychovali...

Zmĺkla, bolo jasné, že sa chystá povedať niečo také, čoho sa aj sama bojí...

– Hádam už aj ty si s ním bola v posteli?...

Marienka sa zľakla. Ako keby bol blesk uderil do nej. Pozrela matke do pátravých očí a akoby bola rozum stratila, začala na

celé ústa kričať. To ešte nikdy nerobila. Rozhodla sa, že povie svoju mienku, aj keby ju hneď vyhodila...

Bezkrvnými, trasúcimi sa perami, ale v presvedčení, že má pravdu, začala sypať zo seba všetko, čo v nej už oddávna vrelo...

– Vieš, mama, keby som bola prvá v rodine, ktorá vyvolám cirkus, nepoviem ani slova. Ale, žiaľ, prežila som chvíle, keď moji súrodenci začali chodiť po svojich cestičkách... Po tých, ktoré si sami zvolili a s ktorými si ty nikdy nesúhlasila. To ma nabáda, aby som ti teraz povedala pravdu zoči voči. Viem, že to u nás nebývalo zvykom. Pravdu si mohla mať len ty...

Marienka si vydýchla a rýchlo pokračovala ďalej:

– U teba platia iba tituly a diplomy... Majetok, to už nie! To si sa už naučila, že o majetku rozmýšľať sa už nedá, ani nepatrí... Ale to ešte nevieš, že ľuďom treba dôverovať... Prečo nedôveruješ napríklad mne!? Nie som už dojčaťom, aby som nevedela s kým mám chodiť a za koho sa vydať... Sama by som o tom chcela rozhodnúť... Nech sa do toho nemieša nikto, ani ty nie...

Marienka cítila, že zašla príďaleko...

Rozplakala sa a vbehla do svojej izby. Dvere za sebou zamkla, nechcela mať pri sebe nikoho. Ani Petra. Celá sa triasla. Zmocnila sa jej obava, čo bude robiť po týchto strašných chvíľach? Mať jej nikdy neodpustí. Spomenula si na Petra. Len k nemu môžeš utiecť. Obliekla si červený kardigán a vybehla na ulicu. Vedela, že Peter je ešte v krčme. Sadla si na bicykel a hnala sa tmavými ulicami. Cítila, že niekto dychčí za ňou a chce ju chytiť... Tiekol z nej pot, keď zastala pred krčmou, ktorá bola plná opilcov... Svetlo jej padlo na tvár. Ovládol ju hnus. Na pivom poľfkanej dlážke špinavé mužské nohy dupotali v papučiach. Ona sem ne-

vkročí... Kde môže byť Peter? Nedovidela za pult. Počká, kým zatvorí. Bolo to strašné: byť sama na ulici... Niet hnusnejšieho od ožratého človeka, do každého sa zadrapuje... Oplzlé slová sa sypali na ňu...

Už by aj bola odišla, ale vo dverách sa objavil Peter, v rukách prázdne pivové poháre.

Peter ju zbadal a pribehol k nej. Z pohárov ešte kvapkala žltá tekutina...

– Ako si sa sem dostala? Marienka Pákozdiova má byť o takomto čase v posteli, – doberal si ju, ale Marienkina bledá tvár, trasúca sa postava nevestili nič dobré!

Marienka krčovite držala kormidlo bicykla. Opierala sa oň...

– Musím sa s tebou porozprávať. Vec je veľmi vážna. Odišla som z domu... Možno sa nikdy nevrátim.

– Prečo, čo sa stalo? Už zase tvoja mať...

– Pozri sa, to je moja vec. Čo ti chcem teraz povedať, týka sa len nás dvoch...

Peter sa začervenal ako zrelá rajčina. Aby Marienka nič nezbadala, obrátil sa chrbtom k svetlu... Nevedel, na čo má myslieť. Hádám... hádam len nie to, od čoho sa vždy bál, keď sa lúčil s Marienkou... To by bolo hrozné! V ušiach mu zvonili Marienkine slová. Nedá si vziať dieťa, keby ostala v druhom stave... Milostivý pane... Poviem jej, že si ju zoberiem len v tom prípade, ak sa zriekne svojho „batôžka“... To hádam pomôže...

– Počkaj, hneď bude záverečná, potom sa o všetkom pozhovárane.

O pol hodiny sedeli za stiahnutou roletou.

– Mám výborného lekára, vieš, už sme sa o ňom zhovárali, –

prerušil trápne ticho Peter. – Ak mu poviem, všetko urobí diskkrétne doma. Nemusíš sa báť, je to vynikajúci lekár, odvezie ťa a dovezie vlastným autom... Pochop, teraz sa nemôžem ženiť... Aj ty dobre vieš, že nemáme kde bývať... A s deckom nemôžeme ísť do podnájmu...

Slová padali v prázdnej a smradľavej krčme na Marienku ako ľadovec.

Peter zmĺkol. Napadlo mu, čo ak Marienka prišla pre niečo celkom iné. A on tu bláboce všelijaké hlúposti... Myšlienky sa mu krútili v hlave ako včely okolo rozkvitnutého agátového stromu. Ale prečo nehovorí? Ved' preto prišla, aby mu všetko vyrozprávala. „Musím sa s tebou porozprávať... vec je veľmi vážna...“ A teraz toto mlčanie... jaj, to je hrozné... Čo sa vlastne stalo s týmto dievčaťom?! Ved' vie, že ju ľúbim...

– Marienka... Marienka moja... povedz niečo...

Vystretými rukami váhavo prikročil k nej. Dlhými prstami objal Marienkinu ramená...

Z Petra vanul chlad a cudzota. Marienka sa zachvela. Pozbierala všetku silu a vytrhla sa mu z objatia. Vytiahla roletu a už aj sedela na bicykli.

Peter za ňou kričal... Rozbehol sa za bicyklom...

– Marienka... Ma-rien-ka-a... Počkaj! Ved' si mi nerozprávala nič... Ľ-ú-b-i-m... ťa...

Neosvetlený Marienkin bicykel čoskoro zmizol v diaľke tmavých ulíc...

Na druhý deň ráno našli Marienkin bicykel na železničnej stanici dediny.

ROZVOD

Aj odchod do civilu môže byť sviatkom. A Paľo Kovalčík ho za sviatok aj považoval. Na kasárni sa od samej radosti ešte aj okná chveli. Nuž a o Paľovi vravel aj veliteľ roty, že patrí medzi tých, čo najťažšie vyčkávajú chvíľu, kedy rotmajster prevezme samopaly do skladu. Najsamprv rátal iba dni, potom si už písal hodiny, napokon počítal minúty ba aj sekundy.

Za Terou začal chodiť hádam tak pol roka pred narukovaním. A neprekážalo mu, že je dcérou starej vdovy, čo bývala na vzdialenej samote a čo sa dobrého slova málokedy dopočula. Bývali ďaleko ešte aj od nového centra samôt, čo vyrástlo v posledných rokoch na mieste niekdajších ostrovov ľudskej samoty v blízkosti mesta. Tu sa nasťahovali družstevníci. Aj Paľovi rodičia sa nasťahovali do nového. A stará samota? Čože aj po nej? Zbúrali ju.

Včerajší vojak a dnešný civil vlastnil iba to, čo zvieral v taške pod pazuchou. Ničoho nemal, iba ženiť by sa chcel, čudné pocity ho zvierali, ako sa tak blížil k novému domovu. Rodičia čakajú.

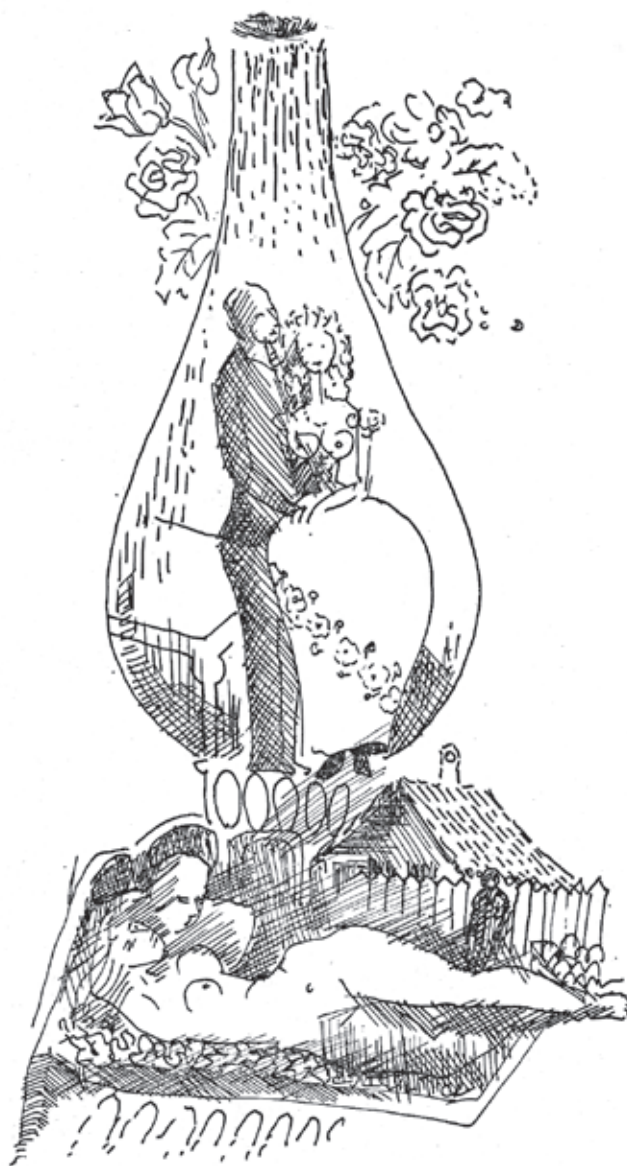
Ako ich pozná – dávno už zarátali aj jeho zárobok. A čaká aj družstvo. Čaká na jeho vodičský preukaz, čo získal v armáde.

Kto čakal väčšmi – Tera či Paľo? Azda ona. Dva roky dial'av prečasto zastreli jej vieru závojom beznádeje: kto vie, či vôbec kedy budem manželkou Paľa Kovalčíka? V dňoch, keď sa mládenci za múrmi balili, opäť svitla nádej. Mala ho rada. Veľmi ho ľúbila, čírou láskou dievčaťa osamelých nížin. Lenže ký div, ak dvojročné odlúčenie pričasto rozbúrilo jej myseľ. Neverila dial'kam a neverila budúcnosti. Nik ju neučil viere v tomto vzdialenom, zablatenom svete samôť na tri kroky za chrbtom pánaboha. Keď prišiel zriedka list od Paľa – potešil ju, lenže šťastnou sa cítila iba vtedy, keď o dovolenkách zovrela jej ruku mocná, svalnatá dľaň.

Vrávi sa: nastala chvíľa. Tá Veľká Chvíľa. Len či sa čosi zmenilo? Paľove sľuby... Lúbi ju ešte aj po týchto dvoch rokoch? V listoch niekedy písal aj o podrobnostiach veľkého mystéria, čo nazývame Manželstvom, lenže iné je to na papieri a ináč to vyznieva z jeho tvrdých perí. Ešte aj teraz, po dvoch rokoch. A čo, ak ju iba mámil? A tam kdesi ďaleko sľúbil ruku i meno inej? A čo ak teraz povie pravdu, ktorú sa neodvážil položiť na papier?

Ľudia v domoch, ľudia v posteliach prevracali sa v polnočnom spánku na druhý bok, kým sa Paľo doteperil domov. Prvá zvešť, čo ho vítala – keď sa mu chce, už zajtra môže vyliezť do kabíny družstevného nákladného auta. Vraj to odkazujú súdruh pred-seda.

Po pravde: Tera túto noc oka nezažmúrila. Potajomky azda aj snívala o tom, že jeho cesta povedie najsamprv k nej. Nenapísal,

kedy presne príde, iba toľko, že v utorok. Akiste si utrhne toľkú chvíľu, aby mohli byť spolu aspoň pol hodinky.

Ráno jej brigádír rastlinárov len tak na pol huby prehodil, že Paľo už robí. Družstevného šoféra.

Zmlkla. Navštívi ju. Večer istotne príde. Lenže s akým chýrom, s akou zvesťou... Sám pánboh vie.

Terina matka si inokedy psí brechot nevšímala, ale teraz večer, keď sa havkáči rozžalostili, vedela naisto, že to môže byť iba Paľo.

– Ide, – vetila dcére, čo sa vrtela v kúte kuchyne.

Tie najkrajšie šaty viseli na háku až zo štyri dni. Tera ich nemusela dlho hľadať. Ani dlho obliekať. Oboma dlaňami prihladila živôtik i sukňu a zovrela pery, ani keby od toho prestalo tlčiť vzrušené srdce. Prižmúrila oči, aby lepšie videla von drobným okienkom do hustej, čiernej noci.

Nie.

A von vyjsť sa neopovážila. Ticho drobnej kuchyne, čakanie v tme a horúčka nádeje zmrazila jej v hrudi slová. Hoci nechcela toho povedať veľa, iba materi toľko, že nech vyjde ta von, nech sa pozrie, či to tie psiská nenahánajú nocou zajaca – a ony sa plašia, že to človečina.

Kým pozbierala v mysli to, čo nevládala vysloviť, rozplynula sa jej strnulosť v dunení ťažkých mužských krokov. Dvere boli ďaleko, ale jej stačil jediný skok, aby zdrapila drevenú kľučku, vykmasla temer dvere z pántov a kým prišla k sebe, plakala už na Paľovej hrudi. Aké tu pozdravy? Bozk na ústa, ešte raz...

– Podťe dnuká, Tera, vitaj, syn môj, – zaznelo z pološera drobnej kuchyne. – Naá nech si tá obzriem zbližša... Ale si sa u tých vojakov učlovečil! Ale tá je kus chlapa... Naá vidíš, ja už len

starnem, lepšie by bolo, keby ma nebolo. Nie som ja už veru potrebná nikomu...

Rozkašľala sa a kašeľ zatriasol stareniným telom.

– Juj, mamka, len mi teraz nezačnite, s tou starou piesňou! – prerušila ju Tera a utrela zásterou stoličku pre Paľa.

Málokedy zvykne ona materi protirečiť, len teraz, v tejto chvíli to z nej akosi vybúšilo. Nech by matka povedala čokoľvek, ona by jej odsekla, aby dokázala sebe i svetu, že náleží Paľovi, stojí pri Paľovi; a oprela sa oňho a prižmúrila viečka, aby celým telom precítila, že patria k sebe.

Paľo vrhol pohľad za odchádzajúcou staranou. Chcel byť s Terou iba sám. Cvakol záver tašky a chlapec podvihol oči k dievčine:

– A toto je pre teba...

– Paľo... Zo žoldu?

– Tak... A keď som to kúpil, ťažko mi bolo, nevedel som, či sa ti to zapáči. Chlapci vraveli, že sa potešíš. Nuž ale čo môžu chlapi o takých veciach vedieť?... Ani ja neviem...

Ešte nikdy nechmatla po veci tak, ako v tej chvíli. Privinula si k hrudi škatuľku. Keby tá petrolejka nečmudila, ale svietila, mohol zočiť slzy, čo sa jej zaligotali v kútikoch očí. Ani malé dieťa, čo dostalo prvú bábiku. A trelila očami po všetkých kútoch, božemôj, len teraz nech nepríde mama, božemôj, iba kým to schovám na policu za konvy. Pretože toto neprezradím nikomu, toto sa nesmie dozvedieť nik, toto je dar iba pre mňa, jedine pre mňa...

Zlaté náušnice. Po akých zavše zatúžila!

– A... a nedáš si ich? – ozval sa Paľo, ktorému sa ťažko darilo schovať pod dôstojným chlapeckým výzorom radosť z Terinho naivného, nekonečného šťastia.

Bol by ju chcel vidieť s náušnicami a bozkávať ju, ale tak, ako to zvykol vravievať desiatnik Baláž, keď už mal v sebe siedme pivo: bozkávať dovtedy, kým náušnice nezmeravejú...

Tie letmé bozky z nádvorí túžili po opakovaní. Horeli na perách. Dva roky odriekania stačilo. Mládenci sa aj posmievali, aj tie neumyté papule sem-tam čosi prehodili, lenže on nie... Teraz by im vedel ukázať, že Paľo Kovalčík je chlap na mieste. Aj vtedy by im bol vládal ukázať, lenže ľúbi iba jednu. Iba jedinú, ale tú veľmi.

Spod viečok premeral Teru. Nie ako verenicu... Ako ženu! Pekná je. Dlhé, čierne kadere až po samé plecia. Z krátkeho rukáva tmavobelasých šiat belie sa okrúhle, svalnaté rameno. Ruky skrížené na mocnej hrudi, čo ide pri vdychu šaty trhať. Telo samý sval. A ten plný driek... Koľko zmyselnosti môže driemať pod tým jemne narysovaným oblúkom perí?

Posadil si ju k sebe. Oprela sa mu plecom o hrud' a hlava jej spočinula na jeho ramenách. Bohaté kadere oviali jeho horúcu tvár. Privrela oči, pretože sa jej zakrútila hlava, pretože vyschli ústa, pretože jazyk znehybnel...

Paľo sa zachvel. Naklonil sa nad jej tvár, mocne ju privinul k sebe a pritisol svoje ústa na horúce pery, žeravú tvár a planúce čelo. Horúce objatie ho temer zaboľelo.

Dievča v jeho objatí stratilo sily. A zachvela sa, keď si pomyslela na čosi, čo ju predtým nikdy ani nenapadlo. Keby... keby ma teraz Paľo... urobil svojou.

Milujem ho. Budem mu manželkou. Zostal mi verný! Zostal a prišiel a jeho objatie nebolo ešte nikdy také mocné ako teraz. A ja viem, cítim, že Paľo to chce, Paľo veľmi chce, len sa hádam

neodváži... A ja nemám síl povedať: nie. Ako by som aj vládala?
Veď je môj, veď je môj, veď som jeho...

– Ľúbim ťa, – zašepkala.

– A ja ťa tiež. Ale veľmi.

– Dokedy?

– Naveky...

Zachveli sa obaja. Jeho ruka...

Dvere z komory zavržďali.

– Naále, aké je tu ticho, – hundrala starena.

– A ja som si povedala, reku: odišli ste, kuchynské dvere ste nechali dokorán. Ktosi trafi príst'...

Čaro tej chvíle pominulo. Zostala iba horúčosť v lícach a triaška v tele. Tera sa temer hanbila, ako tak hľadela na mater, čo mohla vidieť? Hádam aj nič... Ale to búrlivé ticho prezrádzalo samo o sebe dosť, čo sa v kuchyni deje alebo čo sa udiat' má.

– A mala by si si ľahnúť, – ozvala sa starena.

– Zajtra treba robiť, ustatá budeš, no.

Paľo zaškrípal zubami. Potom sklonil hlavu. Kým Tera nie je jeho ženou, paňou domu je stará. A ak už raz povedala, že treba do postele... Lenže ja odtiaľto nepôjdem, kým si svoje nepoviem. A niet čo vyčkávať. Môj samopal visí opäť na stojane v sklade, páchnem naftou, pracujem, nuž nastal čas, aby som sa oženil. Aj rodičia...

Nuž súhlasíť práve súhlasili, len ľúbiť mi Teru nebudú. A neoblúbia si ju nikdy natoľko, aby ju prijali medzi seba za nevestu... Čudné reči viedli.

– Hja, keď je láska veľká, nuž tak aj hory prenáša... A len si bývajte u nich, u Tery, akže sa tak milujete, aj tam budete šťastní... A nás už len navštíviš, ak ti zvýši čas...

– Vezmeme sa, ujčíná, ľúbime sa. Lenže radi by sme tu prebývať, – vyhabkal zo seba náhlivo.

Stará drobčila k stolu, šatka na pleci, vlasy rozpustené poniže pliec. Zastonala a posadila sa. Zahľadela sa na dcéru, ani čo by jej chcela z očí vyčítať radu, ako odvetiť. Veď my dve sme už o tejto chvíli neraz hovorili aj snívali... A čo sa Tera neozýva, čo mi nepomôže?

– Naá, syn môj, naá keď aj tvoji rodičia takto... nuž vy len buďte šťastní ako sami najlepšie viete... A kde sme sa doposiaľ my dve pomestili, nájde sa miesto aj pre tretieho...

Mnohohlasý psí koncert vítal šťastného chlapa, ktorému neprekážalo ani bezodné jesenné blato, aby si po ceste hvízdal. Aká tu únava? Trielil k domovu, k novým družstevným domom. Záprahy sa hrnuli po novej makadámovej hradskej do mesta na trh. A jemu stačili dve hodiny spánku.

Kto bežal prvý s veľkou novinou k susedom? Ale, boh to vie. Isté je len toľko, že na druhý deň už celá dedina vedela o chystanej svadbe.

Slovo o večnej vernosti a láske vyslovili v poslednú nedeľu novembra. Predobedom na obecnom dome, poobede v mestskom kostole. Podľa katolíckych obradov. Nech sa rodičia tešia.

Novembrový dážď polieval nížinu neprestajne už po tretí deň. A lial sa za krky ešte aj vtedy, keď sa Paľo so svojou polovičkou vybrali vo dvojici k novému domovu na tú starú samotu. Pešky. Ako poslední, čo opustili Kovalčíkovský dom. Terina matka ešte pred večerou poprosila Paľa, aby ju dakto odviezol domov, nevládze ponocovať. Vozom ju vyviezli. Tak prikázal Ján Kolompár, predseda družstva. A mladí merali cestu pešky zasa preto, lebo

Paľo bol prisľúbil rodičom, že tu zostanú aj na noc. Lenže s Terou nepohne ani dobré slovo ani plané. Ona veru u Kovalčíkových nezostane, ešte by si nebodaj pomysleli, že tu chce nová nevesta zostať natrvalo. A mater doma čaká. Aj sa jej medzičasom mohlo čosi prihodiť, no nie!? Nuž jednostaj dobiedzala do Paľa, aby už len išli.

– Ale, veď uvidíme, ako im to pôjde, – zavrčal Pavol Kovalčík žene, keď sa Paľo a jeho žena vytratili. – Hádám sme aj my len takto začínali a nenariekame. A hádam je aj dobre, keď sú začiatky ťažké. Väčšmi si ocenia to, čo raz nahonobia. Ak nahonobia. Lebo všetko záleží od ženskej...

Komu chcel Paľo dokazovať svoju pravdu? Rodičom či sebe? Kto by aj vedel povedať. Tie dva roky v práci ulietli mihom. Mesiac bežia, peniaze nachádzajú cestu do domu. Iba jeho doma nikdy nebolo. Jazdil po všetkých kútoch krajiny, často nebýval doma aj zo tri-štyri dni. Ale keď sa po takej vyčerpávajúcej túre náhlil domov k žene, nikdy neprišiel s prázdnyimi rukami. Najprv vláčil drobnosti, potom už látky na šaty, aj také drobné črievičky just na končeky prstov, šály, šatky, rukavice a všeličo, po čom Tera zatúžila.

Opätovné stretnutia budili opätovné vzrušenie. Mladá žena vedela byť neskonale vďačná za akúkoľvek drobnosť a spoločne sa tešili novým veciam. Nedávno skrsla myšlienka, že o rok by mohli azda pomyslieť aj na auto...

Kabelka, ktorú teraz Paľo vybalil, vyčarila na jej perách úsmev. Zvrtla sa. O chvíľu stála pred ním v šatách, čo považovala za najkrajšie, obula si aj tie črievice, prevesila si kabelku cez ruku a poprechádzala sa pred vysokým nástenným zrkadlom. Paľo sa

usmieval módnej prehliadke, usporiadanej iba na jeho počesť. Podišiel k žene, objal ju a vybozkával líčka. Je pekná. Ale tie šaty už nepristanú... Ba pristanú, lenže... Darmo, už sa nehodia. Tera čaká dieťa!

Pavol Kovalčík si našiel tiež chodník k mladým. Nuž zvedavosť ho ta hnala. Ako ďaleko to dotiahli. Tera nedbala. Aspoň sa mala komu pochváliť novými haraburdami, poukazovať ich, chváliť si Paľa, aký je k nej milý a poriadny. Ešte aj rádio sa chystá kúpiť. So siedmimi tranzistormi. Také zahraničné! A bude po nude v drobnej samote.

Svokor počúval chvály tak trošku na kyslo. Zataľ zuby, lebo život dokazuje, že on mal pravdu. Tera je baba, čo celkom zakrútila synovu gebuľu. Čo lepšia ženská by ťažko zarobené Paľove groše odkladala a schraňovala, lenže táto sa fintí, oblieka sa, dá si kúpiť rádio aj šuštiak a boh ho vie čo ešte.

Z niekdajšej panej z Nemajniču sa stali milostivá pani! A to všetko zo zárobkov jeho jediného syna, čo drhne dňom i nocou ani kôň. Márne, veď si toho Tera ani vážiť nevie. Vyhadzuje peniaze na márnosti... A či kedy chcela moja žena črievice? Na samote, do blata. Načo? A toto sú dnešní mladí. Aj na družstve si takto porábajú.

Starý Kovalčík zaškrípal zubami. Takto to ďalej nepôjde. O syna mi ide! Ja mu dám – zarábať na takéto ničomnosti! Iní mladí aspoň zarábajú. Ale Tera ani nepracuje. A toto nie sú Paľove nápady. Paľo bol vždy poriadny. Nikdy ho nebavili nákupy. Iba šetrenie. Sami sme ho tak vychovali.

A vyslovil všetko, čo si myslel.

Tera dlho mlčala. Potom sa rozplakala. Ako presvedčiť svokra, tvrdohlavého dedinčana, čo verí iba vlastnej prázdnej hlave? Vadiť sa s ním? Čo na to povie Paľo?

Vznietiť vojnu medzi synom a otcom?

Nie... len to nie. Radšej strpí, radšej bude ticho, nech je po vôli starého Kovalčíka... Nech je medzi nimi mier. A o zvade nepovedala ani Paľovi. Lenže tranzistorák mlčal po celé dni a nové šaty zhltna čierňava skrine.

Paľo brázdil po svete ďalej. Za volantom nákladného voza. Nikdy nie sám. Dvaja, traja vospolok. Závozníci. Z mesiaca na mesiac je čoraz viac ukonaný. Často, keď odstaví prehriatu mašinu, oblieže si dopukané pery a zamyslí sa: a teraz poďme ho, do blata, vyšľapať dlhé kilometre k manželke.

Musel byť nesmierne unavený, keď zostal po prvý raz u rodičov na noc. Nebolo chuti, ale najmä síl, aby sa doterigal domov. A nepomohol ani Trabant. Škoda zaň bolo toľko peňazí. V zime ho treba odstaviť na špalky. Aj zjari. Aj na jeseň. Blato, blato a blato...

A vôbec – auto poslúžilo iba starému Kovalčíkovi, aj jemu len na to, aby sa mohol ešte raz vyvršiť na neveste. Lebo ved' kto by aj mohol iný zapríčiniť toľký nerozum, ak len nie táto márnokratnica? Istotne ona nahovorila Paľa. Darmo, žena je aj podľa Písma nádobou hriechu... Takáto ženská je nenásytná. Nikdy na tej bohóm zabudnutej samote nedýchal ani len cigánsky kôň a dnes je tej babe málo aj črievica! Otcovské srdce sa upokojilo iba vtedy, keď pobadalo, že Paľo spáva častejšie u rodičov ako u vlastnej ženy.

A Paľo ďalej chodil po svete. Taký šofér toho vidí i počuje neúrekom. A vidí, ako sa svet vrtí doma a vidí, ako sa krúti inde. S oboma závozníkmi vychádzal, ved' si boli rovesníci, len si ho

často doberali, aby sa tak neuzatváral, a veď sme chlapi, boha jeho, zaflámujme si, no! Takéto lozenie po svete je tak pre otrokov, uťaháme sa, treba sa trošku aj z toho kolotoča rabského vypnúť. Zabavíme sa, ale ráno pôjdeme zasa ďalej het, naložíme, vyložíme, robotu si зробíme ako sa patrí, komu tým ublížiš, ak pôjdeš s nami?

Musel. Nie preto, že ho nabádali, lež preto, lebo jemu samému pochutilo. Nie z ledačiny. Kdesi na nížine narodil sa Paľko. Nuž na synovo zdravie. Narodil sa tak, že otca ani doma nebolo. Ale keď zablahoželajú a zazdravkajú, poplatiť treba. V priateľskej trojici závdavok na krštenie.

Dym z cigariet a sporé svetlo. V boxoch vôkol steny ani za dlaň miesta. Iba prostredné stoly sú prázdne.

– Pivo, – zahrmel Fojtáš.

– Tri pivá, – doložil Paľo gavaliersky.

Obstarožný čašník premeral svojich hostí vševeducimi, skúsenými očami, čo podbehli nocami mnohých, premnohých rokov. Nahrbil chybnú chrbticu a zdvorilo nalial z troch fliaš do polovičky vysokých pohárov. Ako sa pánom patrí naliať. Bohatá pena zašumela a obrus zvlhol.

Vypime si! A pohovárajte sa... O mestských ľuďoch. O ľuďoch v tomto meste. A o tom, že ako ináč žijú. Robí aj mestský človek, no môže sa aj zabaviť. Ako mu je vôľa.

Lokál zašumel vravou. Niekde nablízku hádam skončilo kino. Za vedľajším stolom zasadli štyri mladé ženy. Takých u nás ani nevidieť. Šaty... Hotová báseň! A nevysedávajú ostýchavo, mlkvo ani tie naše zákonité a počestné, čo pod stenou žmolia vreckovku, ale smejú sa, nahlas si vravia kadečo.

Traja muži zmlkli. Po desiatej štúply holohlavý trpaslík brnkol do klavíra. Zavírali paličky na bubnoch a zavyl saxofón. Ako to vravieval desiatnik Baláž?... Po piatom pive stáva sa nálada srdečnou. Na tanečnom parkete si je človek tomu druhému človeku blízky. Tam sa neostýchajú ani u nás doma, kde triatridsať párov očí jazyčnatých bosoriek striehne, kde držíš ruku na chrbte svojej tanečnice a či sa ti prsty nešmýkajú...

A ako pekne spieva táto platinová ženská na pódiu... ejha! Ani v rozhlase, no! Desiatnik Baláž hovorieval o piatom pive, no za Paľovým stolom sa toho minulo nebudaj trošku viac, lebo prestalo chutiť. Jazyk túžil po koňaku.

Koňak je čarovný nápoj. Dá ti zabudnúť, že ruka tvrdne mŕtvo od volantu, že páchneš naftou od hlavy až po samé päty... koňak je živá voda, slabým dáva silu, mocným ju znásobuje.

– Zatancujete si so mnou? – obrátil sa Paľo k susednému stolu.

Plavovlasá krásavica prikývla. Nie hanblivo, ako tie naše devy, ale dôstojne a sebavedome, ako sa na dámu patrí. Zavesila sa do svalnatého ramena v prepotenom zamastenom menčestrovom saku.

Obzrieť si ju stihol iba na parkete. Zamatové šaty sa jej priam lepili na telo. A výstrih... Paľo radšej odvrátil oči k upotenému čelu tučného saxofonistu, pretože sa mu hlava zakrútila od tej sladkej vône.

Krátke vlasy, ale starostlivo učesané. Krk radšej dlhší než krátky. Driek... radšej z neho trošku ruku odtiahol. Moderná pestovaná žena.

Takúto by bol chcel vidieť Teru. Márne. Tera je iná. Márne na ňu vyhadzujem more peňazí, nikdy nebude takáto. Skutočná, naozajstná mestská žena.

Zvrátili sa. Po treťom tanci vedel, že sa volá Zuza. Po piatom vedel o nej už viac než ona sama. Jej život, bolesti... no všetko. Aj to, že nikdy nevystáva z domu po polnoci. Nie je taká. Deti zverila susede, aby si trošku prevetrala hlavu po ťažkom pracovnom dni, ale slovo nikdy neporuší. Sľúbila, že do polnoci bude doma.

Paľo skrivil pery.

– Smel by som vás...

– Tykáme si, – zašepkala.

– Smiem ťa... odprevadiť?

Rozmýšľala.

– Neviem, – povedala a sklonila hlavu na jeho rameno.

Z predizby doliehalo tiché šepkanie. Potom buchli dvere. Akiste ide domov suseda. Pohodlnejšie sa usadil v kresle. Ešte nikdy v takomto pohodlnom čomsi nesesedel. Stojaca lampa s červeným tienidlom zafarbila pološero do fialova. V susednej izbe spia deti...

Deti, čo nesmierne ľúbili otecka. Deti, ktorým vzala otecka nehoda. Čakajú ho. Nevedia ešte, že už nikdy viac nepríde. Ešte sú malé.

Matný ligot vysokých pohárov na úzkych stopkách ho vzrušil. Nikdy predtým neochutnal šampanské. Len desiatnik Baláž vra- vieval, že je to nápoj bohov. Zuza naliala. A Paľo si uvedomil, že po mori piva a koňaku mu chýbal práve len tento lahodný nápoj, aby celkom vytriezvel. A aby si zvlažil suché pery.

Vnímal jej postavu čoraz zreteľnejšie. Ani keby bola rozsvietila obrovský tmavý luster nad ich hlavami. Pripila na jeho zdravie a položila pohár na stolík. Spoza ligotavého hodvábu županu zasvietila jej bielizeň. Strhol ju k sebe.

Nohou odkopol zo zásuvky prípojku lampy.

Tma...

Potom ju uvidel už iba na svitaní, keď prvé zore premohli tmu a ležala popri ňom bezvládne, s dlaňami pod temenom, a jej nahé ramená boli slabé a bezbranné. Pootvorené pery sa jej chveli. Spala. A Paľo nechápal, ako môže toto žieňa po jeho boku spať. On sám nevládal ani oko zažmúriť.

Betón pod kolesami voza ubiehal monotónne. Paľo dnes nepredbiehal a nehnať motor. V hlave mu vírila predošlá noc. Nezaháňal dorážajúce myšlienky.

Zuzu treba pochopiť. Nie je taká... Ak so mnou hej, nuž iba preto, lebo sama priznala: chce ma. Chce manžela. Treba ju pochopiť. Má iba dvadsaťšesť rokov...

Most, ktorého piliere položila medzi pekným Kovalčíkovským domom a zablatenou samotou pred piatimi rokmi láska, začal sa zachvievať. Stačil vánok, aby sa zatriasol: Zuzin dych.

Víchrica po tichu pred búrkou.

Muž tvrdej tváre za volantom zaťal zuby a v duchu zasyčal: preč zo samoty! Preč s celou minulosťou!

Neprivyknem tu nikdy. Chcem viac, chcem sa mať lepšie! Ešte aj v armáde mi bolo lepšie ako teraz. Videl som kus sveta, neviem si zvyknúť, nevládzem...

Nitky, čo ho kedysi viazali k Tere, začali sa trhať nie tejto noci. Po prvý raz hádam vtedy, keď bol ukonaný a zaklopal na otcov-

ské okno. Kdesi musela tlieť pahreba, ktorej stačila kvapka oleja, aby sa vznietila. A tento plameň chce spáliť všetky mosty za sebou. U Zuzy sa prvý raz v živote cítil naozaj dobre.

A postaral sa, aby prvé stretnutie nebolo posledným.

Na Vianoce ešte navštívil manželku i syna. Dvojročný Paľko sa mal k svetu, ale záujem o otca čoskoro utlmil záujem o darčeky. Najmä o tú raketovú motorku, čo ihrala toľkými čudесnými farbami.

S Terou sa nepovadil. Ani dávnejšie, ani teraz. Nikdy.

Žiadosť o rozvod podal na súde v máji.

Pred sudcom a dvoma ženami po jeho boku neváľala Tera vinu na nikoho. Iba pravdu vravela, iba toľko čo vedela a len to, čo sama skúsila. Ako to všetko začalo...

V ten večer sa starý Kovalčík obesil. Na vyschnutú vrbu v cintoríne. Visel na opratách. Našli ho nad ránom. Čistý májový dážď stekal po jeho vyblednutých lícach. Ani keby plakal. Vychladnuté, mŕtve nohy v čižmách viseli nad ružovým kríkom, ktorého rubínová farba zvestovala nový život, novú vesnu.

Pochovali ho na druhý deň poobede neďaleko ružového kríka.

Po pohrebe Tera zmĺkla ešte viac. Svokor zúčtoval so životom, i so svojou vinou – ak daku mal, lenže tá je kdesi neviditeľná a nehmatateľná, tú spáchal on ešte vtedy, keď si syna vychovával, nie vtedy, keď ho začal od manželky odrádzať, – lenže jeho tragédia nemohla napraviť Terin život.

Paľo sa odsťahoval ešte vtedy, keď Tera bdela nad mŕtvym. K matke. A opäť jazdil nákladným vozom po diaľavách. Stretali sa iba z času na čas.

Pokorila sa. Raz, keď vyliezal z plechovej kabíny, sklonila čiernu hlavu a podišla k nemu... Vráť sa, vraveli jej pery, oči, duša, srdce... Vráť sa k nám. Vráť dieťaťu otca... A keby si chcel, odťahujeme sa do mesta, nech si mama pomôže sama; budem ti taká, mestská, ako tá druhá...

Ale Paľovo srdce jej už nepatrilo.

Zostala sama. S dieťaťom. Opatrovala matku, čo chorľavela a zaklínala sa, že nikdy nechce vidieť lekára.

– Nech sa deje vôľa božia... Proti smrti lieku niet. – vravievala, najmä vtedy, keď dcéra vláčila choré dieťa do nemocnice.

Tvár mladej ženy poznačil bôľ. Veľa plakala? Ktože ho vie? Či potrebovala pri plači svedkov? Nikomu sa ani slovíčkom nestážovala. Zápolila s osudom, ktorý jej podľa matky nadelil sám pánboh.

A kamže pôjde, čo si počne? Či by jej samej nebolo najlepšie tam, niekde v blízkosti starého Kovalčíka, pod ružovým kríkom?

Paľko v posteli zastonal. Strhla sa. Pohládila červenú tváričku, čo horela v horúčke.

Aká to smrť? Akže ja nepotrebujem tento život, to ešte neznamená, že život nepotrebuje mňa. Život. Paľko. Dieťa, ktoré má iba mňa. Dieťa, ktoré si vychovám a v ktorom si budem ľúbiť toho, kto sa k nemu už nikdy nevráti.

Predseda družstva, Kolompára prekvapiť nemohla. Z tisíceroch vrások, čo rámovali jeho tvár, hľadeli na ňu múdre, sivé oči, zdedené po nespočetných predkoch, ktorí sa na tejto nížine od nepamäti ruvali so životom.

Nedal jej dohovoriť...

– Hybaj, – povedal nahlas a drsne, lebo ináč vravieť nevedel.
– Hybaj a nevykladaj... Viem, viem, všetko viem, – vzdychol si.
– A veď nejak o už bude... Hybaj... Teraz choď domov. A ráno...
ráno sa už pre teba nejaká robota nájde...

Vyprevádzal ju zrakom. A azda sa aj tešil. Nie preto, že má o
jedny pracovité ruky viac. Skôr preto, lebo ho tešil pohľad na
ženu, na jednu z tých mnohých, čo sú silnejšie než smrť a silnejšie
než sám život.

URAZENÝ ČLOVEK

*T*eraz sa už dvere na kultúrnom dome nezatvárali, lebo prúd prichádzajúcich v pestrých širokých sukniach aj v čiernych oblekoch silil a mohutnel. Vonku postávali už iba jednotlivci, či už dofajčiť, alebo vymeniť zopár slov so známym, ktorého dávno nevideli a nad skupinkou pri prvom okne v prísnej sviatočnej čierni vyšľahol smiech a chichot ani keby bičom švihol.

- Psisko si ty, Štefan, aj na starobu...
- Kocúr starý, maškrtný, nepomodlený...
- Nuž ale takéto reči...

Jediný muž medzi štyrmi ženami zaspätkoval, chcel čosi veselého odvetiť na rapotanie rovesníčok, ale slová mu zamrzli na polces-te, usmiata tvár zvažnела; zabudol, čo sa patrí, vytiahol fajku spomedzi zubov a otrčil pravicu v ústrety chlapovi, ktorý prichádzal komótnymi krokmi spoza chrbta rozosmiatych, pobavených žien.

- Víťaj, Miško! Prišiel si... – zachripel.

Krádlik vedľa neho zmĺkol, ani keď nad sliepkami jastrab preletí. Ženy sa dohovárali iba očami. V prítomnosti tohto novopri-

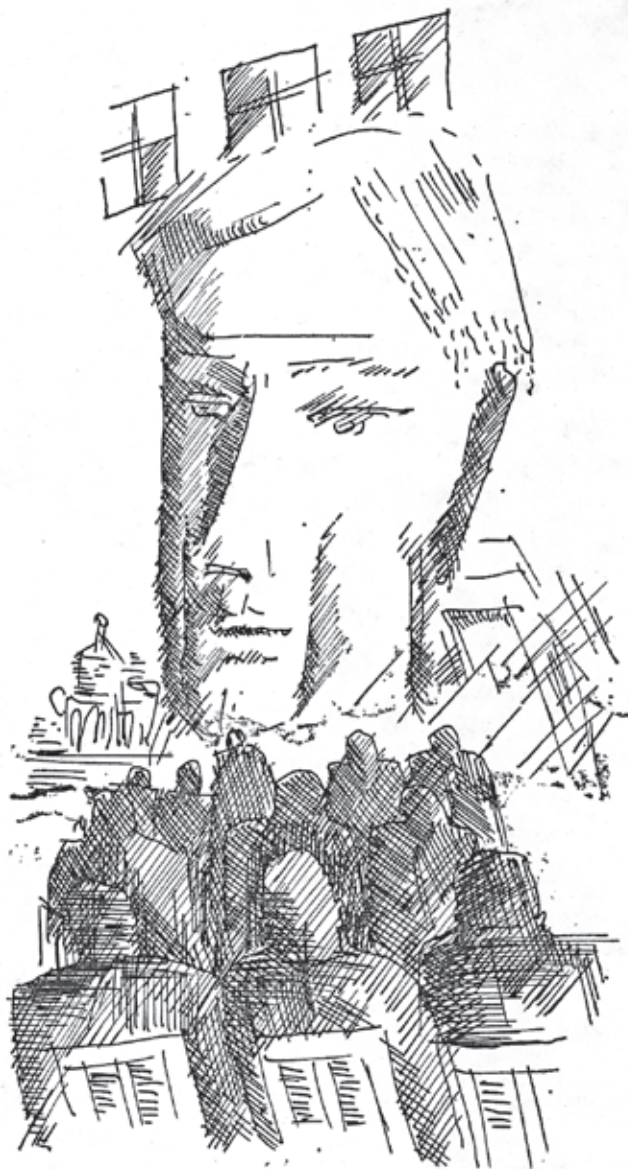
chodzieho neprivykli hovoriť nahlas. Hoci je tomu už osem rokov. Osem rokov, osem dlhých rokov od tých čias, čo starý Michal odišiel a stojí bokom. Odišiel pracovať na štátne majetky, lebo nezniesol, aby on, dlhoročný predseda niekdajšieho družstva chudoby, pracoval pod rukou alebo ferulou nového predsedu.

– Pozvali ma, – odvrkol len tak neslano-nemastne, ako keby už bol olútoval, že sem vôbec zašiel.

Pištov stíchnutý krdlik pozdravil kývnutím hlavy; viacej ženským nechodí, netreba ich hýčkať, ale tie sa v jeho prítomnosti strhli ani keby ich vnútri čakali ženísi a tlačili sa naraz všetky do dverí, aby len čím skôr boli dnu.

Skrivil ústa. Od prvej chvíle, ešte sa ani nerozhodol, či príde, iba pozvánku dostal a držal ju v tvrdých prstoch, vedel, že to nebude len také jednoduché – posadiť sa medzi národ, čo pomaly už pred desaťročím, slúchal jeho na slovo. Nedôsledne, ako sa ukázalo. Lebo márne im dohováral, neposlúchli. Vravel im: nespájajte sa vy, nespájajme sa my s družstvom stredných roľníkov. Ak si títo vari tridsiati stredniaci založili osobitné družstvo, lebo im nevoňalo spojiť sily s býrešmi, tak nech si hospodária v božom mene sami. Veď aj bývalí želiari a najmenší roľníci sa šetili, že nebudú jedávať s dobašovanými veľkými gazdami z jednej mis-ky, nech si len gazdujú po svojom.

Chudoba Ježišova pochopila od samých začiatkov, že treba spojiť sily a sila je v družstve. Bohatší špekulovali. Až kým im nesvitlo, že po starom sa nedá žiť a bedač sa pred ich očami pomaly, no predsa len vzmäha. Vtedy by už boli bývali ochotní vhuľnúť do hotového! Prirodzene tak, ako im to ich prefíkaný rozum diktoval. Obsadiť vedúce pozície a niekdajšia bedač naraz len zistí, že sme

tam, kde sme boli kedysi: rozhoduje gazda a čeladník zostane večne len sluhom. Načo sme sa teda trápili a svet naruby prevracali?

– Podťe, – oslovil ich starec, ktorého obaja pozdravili vážnym kývnutím hlavy. – Ak chcete, aby sa vám aj stolička ušla, ponáhľajte sa. Tuším, – zavrčal pod fúzy, ani pre seba, – že aj nový kultúrny dom je malý.

Pišta sa pristihol, že predsedove slová mu idú jedným uchom dnu a druhým von. Ostatne, referát poznal už od predvčerajška. To iba radové členstvo zíza a lapá každé slovo, zaváňajúce prácou, mozoľmi, nedospávaním – ale aj hrubými grošmi. On sám poškľuľoval po Michalovi. A začudoval sa, že niekdajší predseda čosi usilovne čarbe. Do bloku, veľkého ani školský zošit, zrejme čerstvo kúpeného. Azda len nie pre noviny?

Usmial sa, hrialo ho vedomie, že na porovnávanie výsledkov s tými spred takých desiatich rokov to azda nebude. Nemalo by to významu.

– ...napriek suchám, čo nás stihli, vychádza nám to pre každého toľko a toľko forintov, – zachytil predsedove slová a pridala k potlesku.

Tlieskanie netreba vyprovokovať. Mladého inžiniera, ktorý si zarobil prvé strieborné nitky do hustej hrivy na tomto novom družstve, uznávajú všetci... hádam až na Miša.

– Čo ty na to? – šťuchol laktom muža, ktorému večné pero zmeravelo nad papierom a nedopísalo vyslovenú cifru.

Nechcel Michala ani vyrušiť, ani jedovať, iba od samej radosti a pýchy nad toľkými kopami zarobených peňazí mu nedalo, aby sa neozval.

Niekdajší predseda zbledol. Krvi by sa na ňom nebol nik dorezal. Provokácia, povedal si. Nemám tu čo hľadať, nemal som sem

chodiť. Ale ak ma tu raz už chceli mať, tak som tu. A ak sa ma opýtali, tak si ma aj vypočujú.

– Hádam by som mal vyskočiť od radosti? – oboril sa na svojho suseda, ale tak, aby to počuli aj tí, čo sedeli okolo.

– Mám azda povedať, že tento Bakos je predseda len zlatý človek?

– Zlatý nie je, – odvetil Pišta a už oľutoval, že sa ozval.

– Iba je šikovný a múdry.

– A ja som bol hádam sprostý? – začal hosť, od zlosti pognia-vil v hrsti blok a potom tichšie, no zreteľne dodal:

– Možno, ale som si aspoň vážil svoju fajtu... Ale čo ma po tom? Som tu hosťom. Ale dobre, že som prišiel, aspoň som vás spoznal. Takíto ste vy. Všetci. Aj najlepší priateľ. Zočíte hrst' peňazí a už je s vami amen. Nazdávate sa, že to je všetko. A je po zásadách! Jed-noducho ich odkopnete... Vidiš, ja som radšej odstúpil.

Zmĺkol a narovnal si na kolenách poznámkový blok. Ale už si nič nepísal, iba pozorne hľadel na nepopísaný, čerstvý list. Strhol sa iba o nejakú chvíľu, keď referoval predseda kontrolnej komisie. No nie kvôli referátu, lež na smiech, čo sa ozval za jeho chrbtom.

– No nemôžem, nemôžem... – dusil sa za jeho chrbtom hlas, ktorý nepoznal a obzrieť sa nechcel, aby videl, kto sa to tak baví.

– Odpadnem od rehotu, ak na výročnej uzávierke chlap so šiesti-mi triedami kikiríka, že kontroloval prácu účtovníkov a že našiel všetko v najlepšom poriadku.

Zasmiali sa aj iní. Usmial sa aj hosť.

– No nie je to smiešne? – pokračoval bujný tenor v rade za Mi-chalovým chrbtom. – Čo tu nakontroloval, keď o tom šajnu nemá?

Učení ľudia vravia takýmto chvíľam, že nadišla minúta pravdy. Jeho pravdy. Hosť precítil až do špiku kostí, že sa tak stalo.

– Viete vlastne, kto to je, – povedal a na chvíľku stíchol, aby sa k nemu obrátili všetky tváre na okolitých stoličkách.

– Syn najväčšieho kulaka. Vidiš, Pišta, že som mal pravdu. Vládli tu už dávno, usmerňujú aj dnes. Pozrite sa na vedúcich brigád. Takmer všetci si mastili v tých časoch chleba maslom, kým sme my takmer podochli od samých zápasov a boja.

Veselého, šťastného chlapa na stoličke vedľa neho prešla dobrá nálada. Lebo Jana pozná. Vie, že je rozumný aj usilovný. Poznámkou zozadu sa mohla vzťahovať na ktoréhosi bezzubého dedka z vedenia alebo z kontrolnej komisie. Nie však na Jana. A večne azda len mlčať nebudeme, nie?

– Mišo, – zašepkal opatrne, lebo mu nechcel ublížiť, aby sa mu ostatní prítomní potom nesmiali.

– Nedorážaj. Ja viem, že ty sa nikdy nebudeš úprimne tešiť našim výsledkom. A večne budeš iba rýpať a zlo vyzdvihovať.

– Ja iba pravdu! – odvrkol Michal s očami ani žandár.

– Tak nestrieľaj vedľa! Vieš koľko mal rokov v čase oslobodenia? Päť.

– A jeho otec?

– Vzorový chovateľ plemenných býkov. Aj vo Švajčiarsku ho poznali...

– Triedni nepriatelia v buržoáznom štáte.

– Kravskí handliari nám kanónmi nehrozili.

– Slabý si ty v ideológii, Pišta, – zasmial sa host'.

– Ani som opak nikdy netvrdil. Ale jedno viem – že Jana vychovala už naša spoločnosť. Nedávno sa vrátil zo školy. Skončil poľnohospodársku priemyslovku...

– Za naše mozole.

– Fakt. Za naše mozole a groše sme si vychovali odborníka. Prečo mu treba teda zavesiť na krk tabuľku, že bol synom najväčšieho kulaka? Čo už môže mať spoločného s tým prekliatym kulctvom dávno zašlých čias?

Michal zvrátil čelo. Ako vždy, keď chcel povedať čosi významné a dôležité:

– Mne chceš prednášať o socialistickom zmýšľaní družstevníkov? Mne? Takéto rečičky poznám. Aj argumenty. Ale nikdy mi nedokážeš, že takýto Jano rozmýšľa a uvažuje tak, ako sme mysleli a cítili my. Ani v tejto chvíli! Aký otec, taký syn. Čo myslíš, prečo sa podujal na takúto funkciu?

* * *

Cítil, že ľudia sa od neho odťahujú aj pri slávnostnom obede. Väčšmi ho už uraziť nemohli ako pred ôsmimi rokmi a preto si ich nevšimal. Zostal tu vlastne iba kvôli niektorým členom vedenia a súdruha z okresu, čo ho ponúkali, prehovárali, pustiť nechceli.

Nevdopak sa započúval do džavotu ľudí okolo neho i na náprotivnej strane stola.

– Takúto svadbu nevládal predtým vystrojiť ani ten najväčší gazda, ujúkala žena, v ktorej spoznal jednu z Pištovho rozchotanáho krdla pred vchodom.

– Ni, – zapišťala po hostovom boku iná, – učitelia, členovia rady, a hostami je celá dedina...

– Pekná svadba, – povedal starý chlap oproti, ktorému už žalúdok veľmi neslúžil, tak aj pri obede iba cmúľal vyhasnutú, dávno nezapálenú fajku.

– A ako sa na nich takto dívam, – povedal si niekdajší predseda, – svadobčania už dávno zabudli na zjednotenie týchto dvoch nerovnakých družstiev pred ôsmimi rokmi do „miešaného“ manželstva.

– Alebo hádam oslava! – zvýskol jeho dávny priateľ Pišta o dve stoličky ďalej vľavo. – Oslava osemročného manželstva! Vonkoncom sa nelíšilo od ostatných manželstiev, aj tu sa tu i tam vyskytli nejaké nedorozumenia, ale... Na zdravie!

– Dokonči, – povedal Michal tvrdo a nahlas. – Dokonči, čo si chcel povedať. Že výsledky sú dobré, začo ďakujete dobrému vedeniu a usilovnej práci družstevníkov...

– Tak je, – ozvali sa viacerí a takmer mu zatlieskali.

– Poznám veľmi dobre vaše frázy, – povedal a uspokojene videl, že ich doslova obaril. – Takto zvyknete tliapať. Avšak zabudate, že toto družstvo sme kedysi zakladali predsa len my, chudoba tejto obce, my sme položili základy. Bez nás by tu dnes nebolo nič. Ani kameň by nestál na kameni...

Tuš cigánskej kapely prehlušil jeho slová. Za susedným stolom povstali a pripíjali na predsedovo zdravie. Aby len dlho žil a ďalej takto úspešne viedol družstvo. Na pódium, odkiaľ už odpratali predsednícky stôl aj stoličky, začali sa trúsiť prvé nedočkavé páry do tanca. Potom sa roztancovali aj medzi stolmi, lebo na javisku nebolo miesta pre celú dedinu.

Okrem starcov nad hrobom a babkám, ktoré utiekli hrobárovi z lopaty, zostal za stolom sedieť iba jeden muž, hrdý a opustený. Nesmierne osamelý.

PREVRAT

*A*ni bohovi to nerobím ďalej! – zareval István Kerekes a tak udrel na stôl, že sa ľudia aj na chodbe zastavili. Vytreštenými očami, zlostne pozeral na svojich druhov – robotníkov, ktorí nevedeli, čo sa mu stalo. Vedeli o ňom, že je netrpezlivý, že by odrazu chcel zmeniť celý svet a neznáša ani najmenšie ťažkosti. Ale prečo práve teraz robí škandál?

Kerekes pokračoval:

– Ani sám pánboh nepresvedčí tých tvrdohlavých sedliakov. Chodíme z domu do domu ako žobráci, presvedčujeme rukami, nohami, pästou a slovami, vyrozprávame si aj plúca, a ako by si hrach hádzal na stenu... Nerozumiem! Jednoducho nerozumiem, že bývalí želiari, panskí sluhovia, bíreši, prečo nechcú spoločne... Pozerajú na nás ako na červených čertov, ktorí ich do pekla ženu... Prečo? Prečo? – to mi povedzte!

Nevedel sa uspokojiť. Mrmlal ešte niečo, ale už skôr iba tak pre seba.

– Oslobodenie čakali aj oni... Pozemková reforma... Robotník

a roľník len spolu... Tá prašivá krava... Vlastníctvo... Kto má pravdu...?

Úplne bol vyčerpaný. Triasol sa ako osika. Posadili ho na gauč, podali mu liek a Kerekes o chvíľu zaspal.

* * *

Urbanovci nespali už tri noci. Paľo Urban bol novým gazdom. Takto nazývali tých, ktorí počas pozemkovej reformy dostali väčšie-menšie kúsky zeme a začali samostatne hospodáriť. Zapriahli do roboty rodinných príslušníkov, kravu a jalovicu, pracovali vo dne v noci, ale už na svojom. A to bolo podstatné! Veď ich predkovia a oni sami čakali na túto chvíľu dlhé roky. Sen sa uskutočnil a teraz by mali všetko odovzdať len tak... Do kolchozu, do spoločného, aby zase boli žobrákmi ako predtým? To už nie, načo bol vtedy ten celý cirkus?

– Čo mi tu vykladáte, vy robotníci, – osopil sa na prítomných.

– Vám je ľahko. Nemáte nič. Ani roličku, ani kravičku. Závod je vraj váš, ale rozkazujú iní. Ja do takého spoločného nejdem. Nejdem, ani za boha! R o z u m i e t e ?!

Chvíľu mlčal a potom nadával ďalej.

– Prečo len nás chcete? Prečo nevstúpi napríklad Jozef Slifka? Pravdaže nevstúpi. On má rozum pre seba! Aj v minulosti ho mal. Opeká svoju slaninku pri panskom ohni. Aj teraz by ju pražil, ale už pri našom... Nepodpíšem a hotovo! Nechajte ma žiť, dajte mi pokoj, lebo bude zle...

Päť krokov a už bol pri dverách stajne, kde z čerstvého kravského hnoja sa dvíhala para k chmúrnym oblakom, ktoré zakrý-

vali rannú oblohu. Krdel čiernych vrán nízko letel ponad vysoké gaštany. Krava zabučala. Ako by bola pochopila, že gazda je v biede... Paľo chytil vidly, štvorky, obrátil sa a bol odhodlaný na najhoršie... Robotníci, agitátori, boli zatiaľ preč...

* * *

– Prečo nevstúpiš? Ty somár starý! Dobre aj tak nebude. Chceš, nechceš, raz musíš vstúpiť! Veď na teba čaká celá dedina. Prečo máš byť zlý, keď by si mohol byť aj dobrý. – Rozplakala sa Slifková a váhavo podišla k manželovi. Myslela, že jej jemné manželské objímanie aj teraz zapôsobí, aby nechodil za tou panskou kurvou, Zuzou, ktorá za každú cenu chcela vraziť klin medzi nich. Závídela, že pekne žijú, že majú tri deti a že si zobral Jožo ju, Maru Kepenešovú, dcéru najchudobnejšieho želiara v dedine. Závídela jej krásu a pokojný, vyrovnaný rodinný život.

– Čuš, ty potvora! – osopil sa na ňu a silnou mozoľnatou rukou ju odsotil od seba.

Kričal ďalej.

– Azda si nemyslíš, že ja budem prvý? Mne bolo aj doteraz dobre. Čo by som mal hľadať v kolchoze? Ja som vyžil aj doteraz na svojom. Nech vstúpia tí, ktorí sa predtým na nič nezmohli. Nech dokážu teraz, čo vedia! Panské majetky rozdrvili, rozdelili si zem medzi sebou, nech dokážu, čo vedia bez veľkostatkárov! A potom čo?! Keby som aj vstúpil, čo by som si počal s takými darebákmi ako sú Kokavec, Mišo Vrana, Paľo Urban a ostatní, čo sa vždy len na slnko ťahali a z neba čakali pečené koláče... Robota im smrdela a motyka vypadla z rúk... Akí sú to sedliaci?

A potom, keby v tom kolchoze bolo zle, mňa by hrešili. Na mňa nikto nebude nadávať za ich darebáctvo. Veď poznáš ľudí. Každý by ťahal iným smerom. A Jožo, ty rob poriadok, veď ty si bol príkladným gazdom v dedine, ty si získal zlatý veniec s tými plemennými býkmi... Teraz ukáž, čo vieš...

Umlkol. Videl, že manželku urazil. Za dvadsať rokov jej neublížil a teraz aký bol grobian. Čo títo vandrovníci porobili s ním? Šiel ku skrini, otočil kľúč a slivovica bola už v pohári. V decovke. Dal si z nej odrazu za tri. Potom sa pobral do stajne k svojim milým koňom, sadol si na rebrík, objímal raz jedného, raz druhého a dal sa s nimi do rozhovoru. Cítil, že stratil každého, hádam aj manželku, nikto ho neporozumie...

* * *

Mirza a Lina boli rozumné kobyly. Už osem rokov slúžili gazdovi. V dobrom i zlom. Vždy šli tým smerom, kade on chcel. Teraz ich vyskúša. Zapriahol; a už bol vonku na ulici. Kone sa zatočili doprava. Ako skoro vždy, keď šli za humnú orať, siať, alebo zväzať. Opraty ťahal doľava. A keď Jožo zbadal, že kone neposlúchajú, šibol medzi ne, ako nikdy predtým. Mirza a Lina dali sa do behu. A Jožo im dával ďalej... akoby bol rozum stratil...

– Čo si myslíte, vy staré kurvy!!! Svet je už taký: raz doprava, raz doľava! Raz nebo, raz peklo! Teraz ideme do pekla... V nebi nám nebolo dobre... Skúsme... skúsme teraz, či je tam lepšie... Nooo! Mirza, Lina, pánaboha vášho!

A hnal kone cez celú dedinu, ktorá už tri noci nespala... Nikto nevedel, čo sa stalo s Jožom Slifkom...

Oheň, ktorý za krátku hodinu spálil šesť stohov starej panskej slamy na okraji dediny, už bol skoro udusený. Len kde-tu vyšľahli ešte plamene, osvetliac tvár prítomných. Rodinné domčeky boli zachránené...

Jožo neváhal. Hnal smerom žeravejúcich stohov... Kone, ktoré by nebol zastavil ani najhlbší kanál, ani najširšia rieka, oheň zastavil. Zháčili sa a Jožo s opratami v rukách letel medzi najväčšie plamene...

V tom momente sa zobudil. Mirza a Lina spokojne stáli tam, kde pred dvoma hodinami. Driemali. Na troch nohách. Kone spia vždy postojacky... A teraz mali dobrú noc, lebo gazda ležal v rebríku... O chvíľu bol už v posteli... Tam nevedel zaspať... Rozoberal svoj strašný sen...

Ráno nebolo treba budiť dedinu. Staré zvony nového kostola akoby smutnejšie bili... Ľudia, najmä staršie ženy, šli na raňajšiu omšu...

Kerekes a Hidasi sa ponáhľali k ujovi Slifkovi, aby ho zastihli doma. Hlboké hlasy organu leteli celou ulicou... ženy v kostole začali spievať: Bože, zmiluj sa nad nami... Smútočná omša sa odbavovala za Ďura Zvona, ktorý vo veku štyridsať rokov náhle zomrel na srdcový infarkt... Vraj preto, lebo sa bál zajtrajška...

Jožo Slifka napájal práve kone. Na dvore, pri studni, len tak, z vedra. Červený kotúč z ranného slnka zaplavil studenými lúčami celú dedinu. Jesenný stíplavý vietor prinášal do dvora brechot psov... Z blízkeho holubínca bolo počuť hrkútanie samcov... Pes Mujko sedel tesne pri čižmách uja Slifku a nepriateľsky sa pozerál na nečakaných hostov... Neštekali. Akoby sa bol už skamarátil s Kerekesom a Hidasim.

– Daj bože dobrý deň, či skôr dobré ráno! – ozval sa prvý Hidasi, ale tentoraz po slovensky. Myslel, že slovenské slovo hádam zmierni nenávisť, ktorú cítil pri každom stretnutí zo strany Slifku, ale aj pri stretnutí s inými slovenskými rodinami. Nedôverovali mu... Ani ostatným... Dobre poznal korene nenávisti medzi Maďarmi a Slovákami, veď ako Maďar žijúci na Slovensku ani on neprišiel do Maďarska dobrovoľne... Dobre sa pamätal na ponižujúce slová, ktorými ho urážali ako príslušníka inej národnosti. Veď aj v Maďarsku sa odohrávalo niečo podobné, keď Slovak nebol rovnocenným občanom krajiny... Tieto spomienky zanechali v ňom hlboké stopy... Rany, ktoré sa ťažko hoja...

Ujo Jožo sa prekvapil. Vedro mu vypadlo z rúk, nohy zmera-
veli. Triasol sa ako prút a čižmou kopol psa, ktorý bolestne za-
skučal...

– Vy viete slovensky? A prečo ste to nepreznadili skôr?

Krv sa mu valila do hlavy. Za chvíľu bol červený ako zrelá raj-
čina. Objav ho tešil, ale zároveň sa aj hanbil. Teraz pochopil, pre-
čo ho Hidasi chápal už od začiatku lepšie... Hanbil sa za svoje
grobianstvo, za svoju drzosť, ktorá ho pochytala už štvrtý deň...

* * *

Večer o šiestej dedinský rozhlas zahlásil, že Jožo Slifka podpí-
sal... Podpísali aj jeho príbuzní... Spolu deväť rodín...

Kerekes a Hidasi zaklopali aj k tete Kataríne Prievarovej.

– Počuli ste, teta Kata?

– Čo som mala počuť? Ja počúvam už štvrtý deň len vás!

A opakujete stále to isté... Ste horší ako papagáje... Už by ste mohli zmiznúť z našej dediny...

Obrátila sa k Hidasimu. Zablúdela sa naň, potom ešte hlasnejšie prehovorila:

– Počúvajte, vy Slovák! Podpíšem, ale ak ste nás oklamali, neukazujte sa u nás! Ved' hádam poznáte pomstu žien! Ani nad vami sa nezmilujú...

* * *

Tomu je už dvadsaťpäť rokov. Hidasí každý rok aspoň raz navštívi družstvo v dedine G. Dvadsiateho augusta, na Deň ústavy a nového chleba, keď celá brigáda socialistickej práce zavíta z hlavného mesta do spoločného majetku Nový život. A teta Kata nikdy nezabudne pozvať Hidasiho na krátku besedu a pohár vína, ktoré vyvrelo v družstevnej pivnici...

ONEMELÁ IZBA

*V*rásky na čele tety Mary vyhlúbili dve kruté, veľké vojny. A čo na tomto svete skúsila – to sú dejiny ľudstva. Jej vek pripomína každý kalendár. Narodila sa na prelome storočia a vždy má toľko rokov, koľký v tomto storočí píšeme v poslednom dvojčíslí. Staroba-choroba. A neschádza z mysle. I s vedomím nevyhnutnosti odchodu z tohto sveta... Choroba ustavične pripomína, že kdesi za rohom číha Veľký Kosec. A navyše jej nikdy slušne nedoliečený, vždy iba na nejaký čas zahriaknutý žalúdočný vred. Čoraz nástojčivejšie sa ozýva. A keď jej bývalo veľmi zle, až do plaču, vravievala, že nech už sa len stane vôľa božia. Ale to iba pre seba, v duchu, aby ju nikto nepočul. Dávno pochopila, že ani ona nemôže žiť do nekonečna.

Roky, ba dlhé desaťročia, ktoré prežila v clivej samote, neboli popretkávané hodvábnou pohodou. Žila skromne, akoby z jedného dňa na druhý a nikdy nepožiadala o pomoc, ktorú jej napokon ani nikto neponúkal. Živobytie? Mizerné starobné, čo dostávala od šesťdesiateho piateho roku, na žitie je málo, na

úmrtie veľa. Kým ešte vládala pracovať na poli, dochádzala na družstevné. Na celý boží deň. Robila čo aj šesťnásť hodín. Od vidíš do nevidíš. A potom, keď už ubudlo síl, upratovala vo všeobecnej škole, ktorá nevládala získať mladšiu ženu alebo ne-bodaj muža. Kto by dnes išiel za upratovačku? Upratovanie večne zaváňalo slúžkovstvom a ponížovalo v očiach iných. Mladým už lopatka a smeták nevonia... Ani doma... Kto by sa v dnešných časoch drel za mizerný groš od rána do večera? Teta Mara drela. Učiteľom odľahlo a vážili si ju. Ibaže choroba ju kvárila.

Posledný záchvat ju zastihol doma v kuchyni. Piaty záchvat v pomerne krátkom čase. Besný ani tie predošlé, ale vari ešte bolestivejší. A kŕče, voči ktorým sa zdala milosrdnou aj smrť. Krvácala. Keby ju v onen deň nebol navštívil Koreň, tretí sused zdola, na druhý deň ju hádam vynesú z domčeka nohami vpred. Napokon veľa jej nechýbalo, keď vošiel a zočil ju ležať skrčenú pred otvoreným komínom na podlahe. Vládala už iba stonať:

– Sused... zmiluj sa...

Koreň pochopil. Iba on, bolestná svižnosť jeho starých nôh vládze ešte podržať na tomto svete Maru, posledného živého svedka dávno minulých čias, o ktorých si tak radi, aj keď smutne, porozprávali. Utekal dolu dedinou po lekára. A potom ešte raz, keď ho lekár ticho, no veľmi dôrazne, až vyľakane poslal po sanitku. Lekár zatiaľ stál chrbtom ku dverám Marinej kuchyne a rátal sekundy, kedy zaberie spásna injekcia. Zatínal zuby. Dávno toto stretnutie čakal. A predvídal ho a stokrát jej povedal... Teta Mara bola zrelá na operačný stôl už pred dlhými mesiacmi. Môžbyť v tejto chvíli je už neskoro...

...Dobrý sused, požehnanie božie. Keby ho nebolo, niet ani pomoci...

Ale toto už teta Mara nepovedala nahlas, iba pery sa jej mykali. Zo zošúvereného tela odchádzal duch.

Potom sa v starých, krotkých očiach čosi zaligotalo. A o chvíľu vyhasol plamienok žitia...

Prebudila sa až v nemocnici. Zočila železnú posteľ a nič viacej. Keď už jasne rozoznala na bielo natreté priečky konca nôh, aj tmavú lepenkovú tabuľu zavesenú na spodnom ráme posteľe, nachýlila hlavu a polootvorenými očami pozrela na susednú posteľ. O chvíľu ich otvorila celkom a nevdojak porátala ostatné. Tuším, dvanásť ich tu bude. Od tejto sekundy vládala už aj rozmyšľať. Dvanásť. Snehobiele ticho. Vražedné, strašidelné ticho. A vôňa, ba zápach ľudského trápenia a múk. Čo sa vlastne prihodilo? Kde sa naraz len našla? Ako sa sem dostala?

Stará hlava sa rozplamenila myšlienkami, čo tam hučali ani včely v úle. Že žije, to jej pripomenul žalúdok – čoraz zúrivejšia, neľudská, neznesiteľná bolesť. Hej, o svojom žalúdku vedela. Ale čo to tak bolí na pravom stehne? Žeby zlomenina? Nie... nahmatala si bolestivé miesto. Iba tak, pod prikrývkou podkrytou plachtou, aby ostatní v bielej izbe nezočili, že už je pri sebe, že už sa hýbe. Nahmatala bod, ktorý tuho bolel. Drobná červená bodka, trochu spuchnutá, ale bolela ani švihnutie bičom. Stopa po injekcii, surovej intramuskulárnej injekcii, ktorú jej vpichli do najhrubšieho svalstva vychudnutého, zošúvereného stehna.

Vrátila sa jej pamäť i plné vedomie. Prižmúrila oči... Som v nemocnici. Akurát v tej istej, čo som v nej ležala pred polrokom. A ten doktor pri rozlúčke povedal, stroho a písne, že ak sa ešte

raz stretneme, bude ma operovať... Že ďalej nemožno čakať... Že vred je vred. Že ho treba vyhodiť... Ak by som si chcela ďalej požiť...

Žiť!

Ale či to má vôbec akýsi zmysel? Potrebuje ma vôbec ešte niekto na tomto svete? Kým mi zdravie slúžilo, nepoviem. V práci ma nik nepredbehol, porobila som všetko okolo seba, aj iným. Nech bol život taký či onaký, ale žila som. Nie bez významu a bez zajtrajška. Lenže takto... Koľko je hoden starý človek, prestarnutá ženská? Hádám aj smrť by bola lepšia... A neprekážať tu ľuďom... Komu tu mám zostať na márnú starosť? Ani v tom... ako sa to povie?... sirotinci. Márne nahovárajú, že mi tam bude dobre, že hádam najlepšie. Nijaké starosti. Aj o stravu, aj o posteľ by sa tam postarali, a že lekár by dohliadal, aby som bola zdravá... Ani počuť o takomto živote! Nikdy som nebola nikomu na ťarchu, vyžila som sama... Prečo by som si neporadila aj po operácii? Len zdravia keby bolo! Len keby tých síl neubudlo! Lebo keby ich nebolo, tak radšej umrieť. Hoci aj v tejto tichej, mlkvej chvíli. A tí, ktorým je ešte súdené potrápiť sa, nech ma zahrabú ta, kde leží otec, ktorého tak rýchlo nasledovala aj mama... Ved'čože z tohto života? Čo dobrého priniesol? Nedožičí ani toľkej odmeny ako matke, čo smela spočinúť pri svojom mužovi. Ako sa patrí za života i v smrti. Dve vojny priniesol tento zlý, oplanský život. Prvá skoncovala s bratom, chlapom ani buk, zdravým a krásnym; tá druhá vzala život zasa mužovi, ktorému sľúbila pred oltárom vernosť. A sám boh vie iba, kde spočinuli ich neživé, zmučené telá...

Hlava je ťažká, no myšlienky sa v nej už rozkrútili. A nadliehtali a vznášali sa, ani kďel' vrán pred búrkou. A kvákali o ži-

vote a smrti. Nebohý manžel. Zažmúрила oči. Takto ďalej dovidí. Na dlhé roky a desaťročia. Spoločne prežité roky sa jej premietli na sietnici oka ako súvislý, rýchly film. Dokumentárny film jej života. Film o dávno zašlých časoch, v ktorých nepoznala nič dobrého, leda toľko, že obaja boli mladí a ľahšie zdolávali útrapy i starosti všedného dňa.

...Rok 1944. Celá dedina sa zhrčila okolo železničnej stanice. A na nástupišti, a medzi koľajnicami tí, ktorým nepozostáva už nič iné, iba preklínať a plakať. Deti aj dospelí. Medzi tými, čo odchádzajú, drienčny Jano Havran, muž, ktorému sľúbila lásku až do konca jeho i svojich dní. Na vlakovej súprave poľné kvetiny. A lokomotíva vyčakaná ani svadobný kôň. Horlivý orchester hasičov vyhrával rezké pochody. Vlastenecké. Také pod vojenské päty. Lenže nik nepochodoval a nikto neoslavoval. Rytmus hudby zanikal v plači a náreku. Dedina vyprevádzala synov a manželov a otcov. Do neznáma...

Po strohých slovách podplukovníka, čo zacvendžali ako keď kosa zatne do skaly, odznali povely, do vysoka sa vzniesol gejzír vlastenectva a opadol skôr, kým natrieskaný vlak vytiahol zo stanice pomaly a namáhavo ani slimák na prašnej ceste. Ale tie slová, slová chlapa so zlatom na golieri, hrmia v ušiach po dnešný deň.

„Bajtárši! Hrozí nám nebezpečie červenej príšery! My, maďarskí vlastenci, sme hrádzou, ktorá musí zastaviť hrôzu prichádzajúcu z východu! Ak chcete žiť v cti a nechcete, aby vám vaše ženy Rusi pohladkali, mocne trímajte vo vašich rukách zbraň! Ani život nesmiete ľutovať! Radšej zahynúť, ako žiť v červenom pekle! Zachránime našu krásnu maďarskú vlasť... od červených diablov!...“

Krupobitie z úst prísneho, šviháckeho podplukovníka zahalil hrubý čierny dym starého rušňa. Vietor ho rozniesol po celom okolí. A pomaly sa rozplynul na fialovej oblohe... A zmizol aj Jano Havran, manžel Mary Havranovej. Už nikdy viacej ho neuzrela. Zomrel na východnom fronte. Ba nie, nezomrel, lebo zomierajú iba ľudia v posteli. Vojaci tejto armády zahynuli biednejšie ako psy. Tuhá zima ho pohnala rovno pred brány nadoblačného sveta. Zmrzol. Ako zamrzne slina na ľade. Tým, čo ho von vyhnali, ani väčšmi nebol hoden. A hrobom vojaka sa stal čerstvý, biely chladivý sneh, ľahučký ani nové periny. Snehová pokrývka sa stala posmrtným rubášom celého bojového oddielu, v ktorom Havran slúžil... Smrť nevyberala... Kosila rovnako Slovákov i Maďarov. A zima bola krutá. Neoddeľovala smrť podľa národností. To iba Havranove posledné slová volali k nebesiam po slovensky.

...Havranová uzrela posledné chvíle jeho zápasu o život. Vari hodinu urputného a márneho zápolenia...

* * *

Vyššie dvoch dní sa sypal sneh z ocelovosivej oblohy. Už iba jediný deň chýbal a oddiel zalezie do chatrčí a bunkrov na oddych, čo v týchto dňoch znamenal viacej ako spasenie duše. Správa o odvelení do zátylia znamenala nádej, že teraz už hrôzu tohto frontového úseku prežijú... Teraz už iba vytrvať. Aspoň títo siedmi, čo zvýšili z čaty. Aspoň doma porozprávať, čo tu... Zatiaľ azda Rusi prelomia front. Nemci zutekali prví. Hádám sa podarí ešte aj im. A rozkaz na odchod za frontovú čiaru zaznel ako

anjelské zvestovanie. Siedmi honvédi zapriahli a vrieskali, že poďme, a pohnime sa, a rýchlejšie... Kone sa pohli. Ani keby chápali, že kráčame smerom domov. Potom ich zarazili vozy, ktoré zaviazli v závejoch pred dvoma dňami a znehybneli v mŕtvom pokoji mrazu. A sneh sa iba valil a sypal. Mrazivá víchrica opalovala bezkrvé líca vojakov... Siedmi vojaci zapriahli šesť koní do jedného voza. Čo keby sa aspoň takto podarilo... Spočiatku nabádali koniská do ťahu iba slovami. Potom už aj pažbami karabín. Ale ukrajinská brička zaviazla a nepohla sa viacej, hoci siedmi vojaci mlátili svojich druhov najvernejších opaskami i kovovými ražňami. Sneh očervenel okolo týraných zvierat. Kone chrčali, hrýzli zubadlá až do svojej krvi, trhali štvorne a hrozili nebesiam kopytami... Dva z nich zrazu len odpadli a nevstali viacej z premrznutej zeme. Čoraz slabšie, no ešte kopali do tých, čo ešte boli nažive a stáli... Smrteľné údery kopytami neobišli ani vojakov. Havran sa prevalil ponad zdochnutého koňa. Práve na kobylu Mirzu, jeho najmilšieho štvornoháča na tomto širom svete. Mirza ešte žila, ale vyдохla v tej chvíli, keď ju zavalilo Havranovo telo. A Havran žil ďalej. Iba ostatní, tí, ktorí sa ešte držali na nohách, odchádzali popri nich... Sneh sa navršil po bokoch nedávnej hradskej vyše pliec. Rukami a pažbami si razili cestu. Až po chvíli, keď ich zakryl závoj snežnej hmly, prebrodila sa cez vysokánske záveje črieda vychrtnutých, lačných vlkov... Utrápene zavýli... A suka, najväčšia z čriedy, vrhla sa na Havrana, hoci bol už tuhý ani skala...

* * *

Havranová sa zobudila. Chvela sa zimou. Studený pot zalial jej vyschnuté, zošúverené telo. Ešte nechápala, či žije alebo je už na onom svete. To sa jej iba prisnilo, alebo prežila sama všetku tú hrôzu? Ja a tá kostnatá vlčica... Ale veď to nie je pravda, veď to nemôže takto byť! Jano si nezaslúžil takúto smrť!

– Dobré ráno, teta Mara, – ozvalo sa zo susednej postele.

Nevdojak obrátila hlavu. Zočila známú ženu a napriek bolesti v tele i v duši zmohla sa na slabučký úsmev.

– Vidím, že si sa dobre vyspala, – zašvitorila suseda slabým hlasom. – Po operácii sa vraj najlepšie sníva... A poteš sa, lebo vreda si sa už zbavila. Vyrezali ti ho. A žalúdok zašili. A vravím ti, teš sa, že je teraz menší, ako pred operáciou. Aspoň o dve tretiny... Taký žalúdok pre chudobných. Úsporný. Málo sa doňho zmestí... hihhi...

– Ale, Zuza Brlážová, – zaligotali sa na chvíľku zlomené oči tetky Mary. – Ach, bože môj, ako dobre, že si tu aj ty. Aspoň sa budem mať s kým pohovárať. Vieš, maďarčina mi bola vždy akosi ťažká, no, biedu som s ňou mala. Radšej takto, po našom... Uši mi privykli slovenskej reči... Ako dobre, že sme sa tu stretli. Mohli sme aj na lepšom mieste, ale keď už pánboh takto poručil... A s tebou bude hádam veselšie aj v tomto smutnom dome... Veď si takto lepšie porozumieme...

Starena na susednej posteli sa mierne prevrátila nabok, aby lepšie dovidela na tetu Maru, ale bolesť jej na chvíľu zahmlila oči a na čele jej vystúpili kropaje.

– Zuza... – zastonala teta Mara. – Ja som nechcela, ale keď už som po operácii, musím myslieť aj na lekára...

– Ja viem, – zastonala suseda. – Doktori otráčajú dlane.

– Alebo vrecká... A počula som, že podaktorí lekári zavolajú pacienta do svojej lekárskej pracovne a otvoria zásuvku stola, aby nebolo treba rozmýšľať, aby bolo jasné, kam peniaze položiť...

– Ja viem. A pritom tá hladká milostivým pohľadom, plné ústa dobrých rád, a keď si už peniaze uložila na správne miesto, vstane a vyprevadí ťa, lebo má vraj súrnu prácu.

Teta Mara chvíľku rozmýšľala, v duchu ešte zaváhala, kým zo seba vypravila otázku, čo ju najväčšmi trápila:

– A koľko by toho malo byť, aby som sa hanbiť nemusela? Povedz mi, Zuza, porad'! Ja, a nech je bohu chvála, ešte som takto nikdy nebola. O chvíľu dožijem osemdesiat, ak dožijem, ale takto ešte nado mnou lekár nestál. S nožom... Lenže ty už azda skúsenosti máš...

– Daj... odvetila suseda bolestivo. – Daj, koľko máš. Kto ti rozkáže? Aj lekári pochopia, že ty nemáš zárobky, nijaké príjmy.

– Tristo by bolo azda dosť? Tol'koto mám vše pri sebe. Aj teraz budú v zástere. V tej, pod sukňou. Tá trhová zástera pod sukňou, akú aj ty nosíš, aby nás kmíni neogabali...

– Daj teda tristo. Bude spokojný. Hoci... Človek nikdy vopred nevie.

Brlážová ešte nedopovedala, keď otvorenými dvermi vkročil do nemocničnej sály lekár. Vymenili si pohľady. Obe sa nazdali v tej chvíli – ako dobre, že sme si to povedali po slovensky; lekár ich mohol ešte počuť, ale akiste neporozumel, o čom si vymieňajú názory.

Mladý, ale už plešivý chirurg kráčal tuhými krokmi k ich posteliám. Okolo očí sa mu zbehli vrásky a jeho rozčúlenie prezdžali aj horné zuby zaťaté do perí. Zahľadeli sa naňho s láskou

a oddanosťou, ako na človeka alebo skôr poloboha, čo im prina-
vrátil život a smie sa tešiť ich úprimnej vďake.

Zarazil sa na začiatku pred ich posteľami. Ruky za chrbtom,
lícne svaly napäté a z očí blesky. A pekne nahlas, aby to počuli
všetky ženy na sále...

– Čo tu blábocete? A po maďarsky neviete? Zaujímavé!... Ste
predsa v maďarskej nemocnici a ste odkázané na maďarských le-
károv... V maďarskej spoločnosti sa budete zhovárať po maďar-
sky! Ešte by si mohol niekto pomyslieť, že to o ňom rozpráva-
te!... Neurážajte svoje okolie! Toľkoto zdvorilosti sme
očakávať aj od vás...

Nízky, plecitý chirurg vytrielil na širokú chodbu ako človek, čo
vykonal kus dobrého diela. Ani keby ho boli vystrelili z dela...
Alebo ako keď had uštipne... alebo azda takto štípe slovenská
reč?

Nemocničná izba stíchla. Onemela. Ani krotké slovo sa nik
neodvážil zahundrať. Komu by sa chcelo zamiešať do takejto há-
klivej záležitosti?... Každý máme svojich starostí nadostač. Naj-
mä tu, na nemocničnom lôžku. A keby sa kto aj odvážil narušiť
kláštorné ticho, kto vznesie svoj hlas proti lekárovi? Život a zdra-
vie. Niet nad ne cennejších pokladov. A šafária tu s nimi lekári...
Nepozostáva nič, iba stíchnuť a prispôbiť sa. Aj lekár to takto
požadoval. Napokon celý tento márný život je plný odriekania a
zmierovania sa – s nezmeniteľným údelom.

Teta Mara sa na posteli zošúverila ešte väčšmi. Vari od bolesti,
ale v tejto chvíli nevyvierala z narušeného, násilím pretvoreného
žalúdka. A nikdy v sebe nenájde dosť síl, aby sa to opovážila vy-
sloviť nahlas, ale v hĺbke duše si uvedomila, že tento lekár nepo-

cíti jej vďaku za groše, ktoré tak ťažko vydrela... Aká tu iná pomsta alebo volanie o spravodlivosť? Dlhé desaťročia ju naučili, že najosožnejšie je zmĺknuť a nepovedať nič nahlas... A prežrela za života more horkých slín aj za to, že sa nikdy nenaučí správne vyjadrovať po maďarsky. Jazyk sa jej vše skrúti do slovenčiny... Ale prečo sa nad týmto podaktorí ľudia pozastavia? Veď je to... Božechráň, ani vo sne nechcela nikoho uraziť, ani Zuza nie, vyše trištvrte storočia sa poznáme... Ibaže im je takto ľahšie a lepšie... Boh sám vie, prečo. Nik za to nemôže, že takto je ich reč prirodzená a navyknutá...

* * *

Potom zasa dlho nevládala zaspať. Ako aj s toľkými ranami? Jedna je zošitá, druhá však rozjatrená. Ktorá mučí väčšmi? Sťažnosti sa z jej úst nedožiješ. Iba si tak pomyslela, iba v duchu si povedala, o čo by bol svet lepší, keby bolo menej takýchto lekárov... Ale týchto ľudí zaženieš do kúta až vtedy, ak nemocničné sály neonemejú po vresku plešivého lekára...

Škoda, že ona sa toho už nedožije.

ZAHODENÝ KAMENŤ*

*B*ože, veď to nie je ani tak dávno, sotva zopár dní alebo týždňov; len udalostí sa nahrnulo toľko, a ľudskej krvi vytieklo zasa také more, že sa to vzdialilo do minulosti takmer nedohľadnej a bojíme sa, že nenávratnej.

Zasa sa pri jednej príležitosti stretol v Békešskej Čabe so starým Havranom. Dokončil reportáž, zjedol, čo mu ešte v ošúchanej aktovke z Vincovej bohatej nádielky zostalo, a zašiel za živou kronikou Slovákov, aby užitočne strávil čas, kým mu pôjde rýchlik do Pešti.

Prekrásny starec! A múdry. Hádam nikdy nezabudne na slová osemdesiatročného človeka, ktorý niesol v sebe ťarchu takmer celého storočia. A verne reprodukoval citový život súčasného, dnešného Slováka. A reklamoval sľub, čo mu starý dal vari pred pol rokom, že si tie slovenské noviny predsa raz pozrie.

Starec sa usmial a zavrtel hlavou. Nie, nečítal ich.

*Úryvky z románu Hrboľatá cesta.

– Prečo? – sprísnel mladý novinár. – Veď ak mi vy čosi poviete o vašom dnešnom živote, to napíšem. Do Našej slobody. Do novín. Prečo si ich aspoň nepozriete? Píšeme ich po slovensky. Slovenskými literami.

– Priznám sa, – odvetil Havran a sklonil sa nad fajkou, čo ho už neposlúchala vari pol storočia, – nenakukol som ešte do nich. Nepoznám ich. Taká je číročistá pravda. Uznám. Načo by som cigánil?

– Ale prečo? Veď sú to jediné slovenské noviny, čo vychádzajú v našom hlavnom meste v slovenskej reči, pre Slovákov. Pre nás.

– Vedia, pán novinár, či ako by som ich mal uctiť, my sme už skôr Maďari ako Slováci. Keď už noviny, tak radšej maďarské. Vedia, čo som čítal naposledy v slovenskej reči veľmi rád? Čabiansky kalendár. Ej, boliže tam parádne historky! Oni sa naň už nemôžu pamätať, veď hádam vtedy ani ešte nežili.

Mladého Gajdoša zaliala teplá vlna spomienok. Na policu pri almare, kde sa radili Čabianske kalendáre vari tridsiatich ročníkov. Má teraz povedať, že láska k písmenám, k tlačnému slovu sa zrodila z toho, čo polica ponúkala?

– Pamätám sa, báčik Paľo, – povedal predsa len vlúdnejšie, ako kým vyčítal nezaujím o slovenské noviny, o noviny, ktoré písal aj on sám. – Pamätám sa. Vydávali ich ešte aj pred druhou svetovou vojnou. Nikdy nezabudnem na tú poviedku o Krochmeľovej zabíjačke. Aj my sme sa na nej veľa nasmiali. Doma.

Fajka zaprskala, mierne zadymila, ale toľkoto stačilo, aby ju stariec otrčil víťazoslávne návštevníkovi pod nos.

– No veď toto je ono! Človek sa vždy rád zasmeje, ak sa má na čom. Na tú zabíjačku sa pamätám aj ja, hihhi... Keď kmotra chceli zaklať namiesto brava, hehehe...

– Ako krásne hovoríte ešte aj teraz po slovensky! Je priam pôžitok počúvať vás. Vyslovujete naše slová mätko. Tak po dolnozemsky.

– Nože netárajú, mladý pán! Že vraj krásne. A po slovensky. Radšej po čabiansky. Všimnú si len lepšie moje slová. Polovicu povieť po maďarsky a druhú polovicu po tótsky. A už je aj hoto-vo. Nič ďalej. To je môj jazyk. Naša reč.

– Nevšimol som si to, báčik Paľo,- odvetil novinár a neklamal, lebo jeho ušiam táto reč nebola cudzia, iba milá. – Veď váš mate-rinský jazyk je predsa slovenský, nie?

– To by som veru nepovedal. – A zasa sa na chvíľu odmlčal, lebo fajka si vyžadovala viacej pozornosti ako mladá žena.

– Skôr tótsky. My sme už zabudli po slovensky, prosím ich pekne. Vieme iba po tótsky. Rozumejú, všakže? Tak po našom, no. My si rozumieme. Dobré. Celkom dobré. Medzi sebou sa zhovárame len tak. Ale ak sú tam aj Maďari, tak radšej po maďarsky. Aby aj oni rozumeli. A aby sa nám prípadne nevysmia-li... Lebo potom idú reči. Vy neviete dobre ani po maďarsky, ani po tótsky. Tak potom ako viete? No, ale to sú už naše veci. To som len tak poznamenal. Medzi nami. Aby to však nepustili vetrom.

– Ale pôvodom ste predsa Slovák, nie? Báčik Paľo!

– Myslia na to, že pochádzam zo slovenského rodu?

– Áno, – odvetil mládenec a v duchu s rešpektom pomyslel na mužov zákona, koľko sa napotia, kým dostanú zrozumiteľnú a jednoznačnú odpoveď z tvrdošijného zloducha, akže on od to-hoto milého a dobromyseľného starčeka nevládze vytĺcť niežeby vyznanie o svojej národnosti, ale ani priznanie pôvodu.

Havran sa zamyslel, zabafkal, samého prekvapilo, že fajka vydržala horieť vari celú minútu a zavrteľ hlavou.

– Hej, to nie je celkom tak, ako by si oni mysleli. Ja som predovšetkým Čabän. Tu som sa narodil a tu aj žijem. Od samého detstva. Od malička. A celá moja rodina, famíliia. Všetci, no. Tu sa narodili aj naši starí otcovia, pánboh ich uslyší, aj naši otcovia. A práve takí Tóti boli, ako sme my teraz. Prečo by sme mali byť my potomkovia inakší? He? To mi povedia, no!

Vyklopkal čibuk, len tak, na betónový chodník pri podstienke a začal ho naplňať čerstvým dohánom. Novinár si uvedomil, že starec ho pchá do čibuka ani mäso do čreva. Keď klobásu nadievajú na zabíjačke.

Nečakane dodal:

- To už je len tak, prosím ich pekne.
- A vy od toho spokojne spávate?
- No a čo by som mal robiť? Nech mi povedia oni. Ved' sú múdrejší. Učený človek.
- A vaše deti! Rozprávajú po slovensky, však?
- Deti hej, ale vnúcatá už menej. Skoro nič. Už skôr len rozumejú slovenskú reč. Tak je to, vedia, že rodičia deťom ešte poslovensky, ale deti naspäť už len po maďarsky. Ako v škôlke a v škole. Tá jedna slovenská škola pre toľké deti nestačí. Čudná vec, nie? No ale čo sa dá robiť? Už to inak ani nebude, no.

Prestal hovoriť. A oči boli naplnené slzami nie od žiaľu nad vlastnými slovami. Staroba mu ich ta nazlievala. Pohral sa s fajkou, starostlivo si ju zapálil, výdatne z nej zabafkal, odrazu však skríkol ani keby ho bola osa uštipla:

– Ale čo ma tu oni spovedajú? Mne je dobre takto, ako je. Čo nám pánboh odrídil, to my nezmeníme. Takto vravievali aj naši otcovia. A mali pravdu. Alebo nie?

Potom vyfúkol z úst belasý štiplavý dym a prežltnutou sárou čibuku rozčesal svoje rohaté, od dymu začadené fúzy, žlté ani sára čibuku, na obe strany.

Vtedy novinár pochopil, že sa ešte musí naučiť dívať. Azda menej počúvať. Sledovať oči a tvár. Lebo to, čo si vypočul, môže zaraz aj z uší vypustiť. Pravda je to, čo vidí na rozčervenených lícach. Hlbočiznými brázdami života popretínaná tvár prezrádzala rovný opak toho, čo v tejto tichej hodine na podstienke povedali jeho ústa. Ani z odsúdenca na smrť, smutne a tíško vybuchlo z neho, sťa posledný plamienok zo zadúchnutej petrolejky:

– Škoda, veľká škoda, ale tomu už ani sám milostivý pánboh nepomôže.

Novinár už teraz vážil slová. A dlho mlčal, kým sa odhodlal pýtať sa ďalej. Slobodno vari odsúdenca aj po rozsudku mučiť?

– Ale vám je to ľúto, báčik Paľo. Vidím to na vás.

– Ľúto, – odvetil starec monotónne a zahľadel sa na oblohu, belasú a čarovnú, aká býva iba na Dolnej zemi koncom horúceho, bohatého, štedrého leta. – Pravdaže mi je ľúto... Ako by mi aj nebolo? Vedia si predstaviť, akože mi padne, keď sa prihováram mojim vnúčatám tak po našom a oni trepocú len po maďarsky a po maďarsky? Ako keby ani neboli moje. Naše. Uznajú mi. Ja za to nemôžem, no. Rodičia by ich mali nútiť. A donútiť. A učiť. Našej reči. Ale vedia, čo tí povrávajú? Že načo by im bol ten jazyk? Za slovenčinu vraj nedostanú väčší kus chleba. Nikde.

– A vy, báčik Paľo, prečo ich neučíte? Aspoň vtedy, keď ich máte v náručí! Alebo na kolenách. Na kolenách starého otca. Slovenské rozprávky sú krásne!

A vzápätí si mladý Gajdoš uvedomil, že by sa mal najradšej vyfliaskať. Pýtaš sa a skáčeš a dorážaš na starčeka ani mladý foxteriér, nevychovaný, bezočivý.

– Ja? – odvetil muž, ktorému ani osemdesiat rokov, ani množstvo vrások na tvári nevládali zničiť hrdú mužskú krásu, a sklonil pokorne hlavu pred chlapcom vlastnej krvi, avšak v pánskom obleku, pred akými ho učili zohýbať šiju od samého detstva. – Ja, syn môj? Ja som už starý. Moje slová už netrafia do uší. Na mňa každý už len bradou mrdá, pomykáva. A potom, nože počúvajú, načo a prečo by som sa ja hašteril so svojimi vnučkami? Aby sa neskoršie ani nepozreli na mňa? Alebo na starú mater?

Odmĺka bola teraz dlhšia ako všetky predošlé, hoci jej ani čibuk neposlúžil ako zámienka. Starý Havran zabudol aj naň, iba meravo hľadel pred seba, do ničoho. A novinár mlčal, lebo vedel, že každé krotké, mierne, takmer pokorné slovo starca je záslužným zauchom na jeho líci.

– Nechcem stratiť svoje vnučky, – povedal potom starec zachrípnuto, ani keby sa bál tieto slová aj vyrieť. – Oni sú mojou potechou. A takto mi ostane iba jedna povinnosť. Naučiť sa čím viac maďarských slov, aby som všetko rozumel, čo mi vnučky štebocú. Keby ich len videli, aké sú milé!

Ľavou rukou siahol do vrečka nohavíc. Vytiahol dokrkvanú vreckovku a trasľavou rukou, no rýchlym pohybom si utrel obe oči. Vrelé potôčiky slanej tekutiny sa schovali do smädnej vreckovky. A potom sa mu zatriasol hlas, ako ešte nikdy nie v tejto hodine:

– Som už starý človek. Pred smrťou. Bližšie k hrobu ako k domu pozemskému. Aj oči mám slabé. Ako ráčia vidieť, už aj tento ošklivý dym mi škodí.

A ľavou rukou, v nej s vlhkou vreckovkou, ukázal na horiacu fajku, ktorú kľčovite zvierali hrboľaté prsty jeho pravice.

Už dohárala.

Bože, ako len krásne hovoril starec o svojich vnúťatách. S obavamami i nástojčivo. Kým novinár žiť bude, na tento rozhovor nezaбудne. A v tých jednoduchých, ale múdrych slovách, skrývajú sa celé dejiny. Je v nich kus našej minulosti, naša prítomnosť a vari aj predzvesť budúcnosti.

Bolesti troch generácií.

Osud Slovákov?

* * *

V hrejivom teple pod zasmradenou prikrývkou si uvedomil, že už netreba nikoho nahovárať, aby čítal Našu slobodu. Niet jej viacej. A v tejto chvíli majú pravdu jedinú a posvätnú tí, čo kľčovite chceli zostať Tótmí a čítať iba maďarské noviny a hovoriť iba po maďarsky.

Lebo ak zvíťazila táto revolúcia, čo vešia a strieľa komunistov, ktorej je nepriateľom aj on, ako to vyznal besným revom poobede zachrípnutý, tak tu nikdy viacej slovenské noviny nebudú. Veď ich o nejaký ten rôčik nebude mať viacej kto čítať.

Takže predsa nemal starý Havran pravdu.

Lež tí, čo v týchto dňoch hynú v obrane toho, čo sme si nevedeli vážiť, kým sa nám to len nevyklázlo spod nôh.

To sú tie časy, keď sa už oboznamoval s literami sťa perohryz-začiatovník, najmladší a najvyjašenejší z celej redakcie, keď postretol Katu prvýkrát. Ak sa na ňu pozrie dnes, musí priznať, že sa vonkoncom nezmenila. Jej čarovná krása iba dozrela, dlhokánske čierne vlasy jej ešte aj dnes padajú nižšie pliec a strapatý účes jak je boh živý, nikdy nemá v poriadku. Vlasy sa jej ligocú ako vtedy, hriva jej voľne, nespútane veje okolo hlavy a takmer každý vlas sa teší osobitnej, neviazanej slobode. Ak jej ich vietor nafúka do tváre, pokúša sa ich prudkými pohybmi hlavy odkázať dozadu, ta, kde patria. Zväčša bez úspechu.

Jej oči boli svieže, veselé a hľadela nimi na svet triezvo a rozumne. Rozsievali teplé lúče všetkými smermi a pre každého, štedro, ba márnوترatne, ani čistá hladina jazera slnečné lúče. Osemnásť rokov mala vtedy. Rovno po maturite. Nespútaná. Roztatárená. Ani vtáčik, čo práve uletel z klietky. Zdalo sa jej, že svet patrí nám. So všetkou svojou krásou. A pokúsila sa ho nedočkavo a pahltne zmocniť.

Začínajúci novinár chodil na reportáže ešte iba skromne, na vlak veľmi nevystávalo, nuž zriedka sa ukazoval doma. A s Katkou ho zoznámila náhoda. V Suchej. Osud, nevyspytateľný osud. Ako by o takomto stretnutí vzdychali babky, keby sa im kto zveril. Ale zaujímavé je to predsa. Lebo toto jedno sa v živote napláňovať nedá. Príde to samé. Ak to vôbec príde.

Čo kvôli nej vytrpel od svojich priateľov, s ktorými kedysi ešte do piesku spolu cikali, na to radšej ani nespomínať.

– Nato si liezol do Pešti, aby si si našiel babu v Suchej?

– Nie je tam dosť dievčísk, v tej veľkej dedine? Takých, čo k tebe pasujú...

– Princezničky s nalakovanými nechtami...

– Panské slečny... A veď si vyskočil vysoko...

– Vyliezol si takmer najvyššie...

– Len aby si sa nezrútil...

Pri týchto zriedkavých príležitostiach povedal čosi o ich mozgových kvalitách, no zavše stačilo ukázať päste, hoci aj jednu. Nikdy sa nebíjal, ale celá táto svorka mládencov aj najčerstvejších mladoženáčov si z detstva dôverne pamätala aspoň buchnát alebo dva, a vari pol tucta mocných zaúch ešte aj v dospelosti. No demonštrácia sily sa týmto aj skončila, lebo Pavol Gajdoš mladší po takýchto duchaplných rozhovoroch starých priateľov opúšťal a šiel si po svojich.

Treba priznať pravdu, že vlastne do tých čias nikdy nehládal pre seba ženu. Nechcel sa oženiť. Z domácich kruhov, kde v jeho veku sa už ovrabčiť patrilo, dávno vypadol a peštianske prostredie ho ovplyvniť nevládalo. Tobôž oženiť ho s peštianskou dievkou. Keby sa bol komu okrem Vinca Liptáka zveril so svojimi predsudkami, známi by zaraz boli povedali, že prehovoril starý vrah: Dievča nemá fajčiť, dievča sa nemá maľovať, dievča nemá chodiť s nikým iným, iba s jedným: s ním. A musí rozumieť domácnosti!

Nuž takúto mu boh neposlal, najmä nie v hlavnom meste. Nevedel by sa oženiť s peštianskou dievkou. Navyše, čo by povedali rodičia? Najmä matka, ktorá ustavične omieľala: slušné dievča si zober za ženu, syn môj. Takú k tebe patričnú. Chudobný si, tak nech aj dievča je chudobné. Nikdy si nezasadni do cudzieho ima-

nia. Iba do vlastného. Čo si ty zarobil. Aspoň ti ho nik nebude vyčítať. A nech ťa ľúbi. Lebo to je najdôležitejšie.

Taká sa zasa nájde jedine v Suchej, povedal si Paľo. Taká, čo tu uzrela svetlo sveta, tu sa nadávala materinským mliekom a vyrástla tu medzi nami, na Cintorínskom rade. Ale to si nechal pre seba, lebo vedel, že ak prisvedčí, matka a jej rovesníčky rozkrútia neuveriteľnú, tisíchlavú mašinériu o státisíciach jazykoch, ktorá ho doženie do stavu manželského skôr ako si stihne uvedomiť, či sa mu dievča páči alebo nie. A z čoho ju budem živiť, há?, pomyslel si a prísne mlčal, ako sa to už za detstva naučil pri pohľade na otca. Takto aspoň prestala aj mama a nezopakovala aj po sto-prvýkrát, že naozaj pekné a verné dievčence sa rodia vo svete jedine tu, na Cintorínskej.

Nuž Katka sa tam nenarodila. Naopak. Zdá sa, že jej otec, učiteľ aj kantor v jednej osobe, nikdy v živote nevkočil do tejto uličky. A pani mamička, učiteľka na mešťianke, ani vo sne nie. Hoci nadreli sa za mladi ani otroci, aby si naskrblili toľko, čo im pomohlo dostať sa zo susedstva cigánskeho kúta bližšie do centra obce. Od tých čias, čo ich rodinný domček stojí v blízkosti Hlavnej ulice, slúži im pamäť slabšie. Najmä keby bola reč o chudobe, z ktorej vzišli.

Aj toto môže byť v živote galiba.

Dávnejšie, kým bol mladý Gajdoš ešte doma a ťahal rovno s otcom kosu, ale ani odkedy sa stal írečitým Pešťanom, nikdy sa doma ani slovom nezmenil o známych dievčencoch alebo o nejakých dobrodružstvách. Azda sa hanbil? Alebo sa nazdal, že nikoho po tom nič nie je? Nevedno. Skôr návyk. Otcova mlčanlivosť a domáce ovzdušie urobili svoje. O vzťahoch muža a ženy

nikdy nepadlo v rodine ani slovko. Ako by si bol teda dovolil akurát on vyložiť takúto kartu na stôl?

Treba povedať po pravde, že Terézia Gajdošová šípila všetky jeho babské záležitosti. Lebo matky pociťtia, kedy sa mladí samčekovia začínajú vzdalovať od rodinného hniezda; kedy to na nich prichádza, že sa začínajú obšmietat' okolo sukní. A čo nepocítila, to jej doniesli susedky, spolužiačky a známe.

Katka patrí do inej kategórie. O nej hovoriť chcel a musel.

Už v prvý deň ich stretnutia, od prvej hodiny zoznámenia sotva čakal aby sa dostal domov. Vyložiť matke preveľkú novinu. A všetko rovno vykránil, čo sa za tie kratučké hodiny dozvedel o nej a o jej rodine.

Matka ho chvíľu bez slova počúvala. A dožil sa výbuchu, ktorý ho ovalil ani keby bol dostal kyjanicou po hlave.

– A túto ty chceš za ženu? – vykrikla Gajdošová, keď si uvedomila, že viacej noviniek sa už nedozvie, syn sa už iba horlivo opakuje. – Celkom si prišiel o rozum?

– Pardon, – povedal peštiansky pivopes a neuvedomil si, že matka by mohla jeho zdvorilosť hodnotiť aj ako nadávku.

– Páni učitelia!

– A nepovedal som vám?

– A ty si myslíš, že takíto s otvoreným náručím čakajú na nejakého Paľa Gajdoša? Syna vraha z Cintorínskej?

– Prestaňte s tým! – odvrkol tvrdo, lebo toto bola jedna z málo vecí, čo nesmela beztrestne vysloviť pred ním ani vlastná matka.

– Pravdaže, – odvetila náhlivo, lebo si uvedomila, koľkým chasníkom vyťal jej syn za tieto slová ťažké zauchať, – aj ty si sa stal pánom, veľkým pánom. Novinárom! Ja som to pre teba

nechcela, no stalo sa. Ale čo povedia páni učiteľovci na твоjich rodičov? Pustia sa s nami vôbec do rečí? O čom si budem ja vykladať s pani učiteľkou? Azda by mi ani nerozumela.

– To sú zbytočné starosti, – odvrkol s nechutťou a už olutoval, že sa prvýkrát v živote s takouto vecou matke zveril, lebo nie je to dôležité, čo si bude vykladať pani učiteľka a moja matka, ale Katka a ja.

– Nie sú! Lebo ja som jednoduchá žena. A tvoj otec tiež. Nebude to dobré, syn môj milý. Človek v papučiach, nádenník, nemá čo hľadať v panskej štvrti.

Zmlkol a začal sa prehrabovať v aktovke. Ináč vonkoncom zbytočne, lebo nič nehľadal a nič nepotreboval. Lenže matku umlčať nechcel a o tejto veci hovoriť sa mu zdalo zbytočné aj hlúpe. Neprijemne ho zabolelo nepochopenie. Lebo našinec beží domov, skoro si nohu vylomí pred potravinárskou predajňou na jame v chodníku, úprimne rozpovie všetko, ako sa pred rodičmi patrí – a toto je uvítanie! Po papuli takému mamlasovi, čo na staré kolená nevie držať zobák. Bodaj by radšej nebol nič povedal. Mal konať ako doposiaľ. Ani mame nehodno všetko zavesiť na nos.

Lebo aj tento nový, ba čo viac: čerstvý, nádherný vzťah mohol byť utajený takisto ako predošlé. Kati tak či onak povedala, že sa chystá do Pešti. Pracovať. Do fabriky. Potom sa už uvidí, čo z nej bude. Len teraz sa treba rýchlo vytratiť z tohto prašivého hniezda. Aby sa jej nerehotali. Neprijali ju na univerzitu. Dieťa inteligentov. A práce je napokon predsa len viacej v hlavnom meste. Aj sa tam ľahšie človek zamieša a stratí medzi ostatnými.

Horlivo jej prisviedčal a dával za pravdu. Z jeho hľadiska bolo dôležité iba to, aby prišla. V Pešti sa budú môcť deň čo deň stre-

távať. Začne jej kurizovať. Neskôr sa s ňou ožení. Ani sa domov nevrátia, kým sa nedajú dokopy. A just nikomu nepovedia, že sa zobrali. Načo? Koho čo do toho?

Prestal prehrabávať mizernú aktovku z voskovaného plátna, ktorú dôvtipne, žiaľ, často, opravoval vlastnou rukou. Kútikom oka zočil, že matka sa na čosi chystá. Ďalšej debaty zrejme neujde. Akiste chce zasa povedať čosi nanajvýš dôležité. Nepokojne žmolila zásteru. Kým sa syn címsi zaoberal, mlčala, no text je už istotne pripravený. Zatiaľ zamestnávala obe ruky žmolením zástery.

Nuž ale čo ju môže ešte trápiť? Už aj to, čo vyslovila, je veľa, je príliš, je cez mieru. A po tomto teda už nikdy viacej nesmela rátať s tým, že najmladší syn sa jej s čímkoľvek ešte v živote zverí. Načo? Aby sa mu zamiešali do jeho vlastných vecí? Nebudeme sa s nikým o ničom baviť. V konečnom dôsledku Pavol Gajdoš mladší je pracujúci, samostatne zarábajúci chlap. Ožení sa s takou, ktorú chce, a bude s ňou žiť na vlastnú päsť a z vlastného vrečka. Akosi už len bude. Dvaja mladí a zdraví ľudia vyžijú aj na ľade.

Čo ich môže znepokojovať? Peštiansky novinár ešte ani v časoch, keď bol najposlednejším koscom v rade, nikdy nerátal s tým, že mu budú z domu pomáhať. Z čoho aj? Chudobní sú, ako aj pred vojnou. Netreba, aby mu čosi dávali, ale nech ani oni od neho nepýtajú ani halier. A veď akosi už ob stojí na vlastných nohách. Ale potom nech mu nepchajú nos do jeho vecí!

Uprel oči na matkinu pravicu, čo sa pomaly stiahla pod zásteru. Zdvihla ju až k tvári. A žmolila ju ani dokrkvanej vreckovky. Rýchle aj ňou utrela ústa.

Vystihla, že syn už nemá čo robiť, nevyrušuje ho; zdvihla hlavu, pozrela sa mu prísne do očí a pomaly, veľmi pomaly vysotila zo seba otázku:

- Povedz, syn môj, a ako tá Katka rozpráva?
- Nerozumiem, – odvrkol nemilo prekvapený ďalšou debatou o nevitanej neveste, ktorú už mater odmietla.
- Ako to myslíte? Čo tým chcete povedať? Ako rozpráva? – opakoval matkine slov. – Nuž, pekne. Ako učené dievča. Ako sa patrí. Už aj doma ju tak učili. Múdra je.
- Nie tak som to myslela, syn môj.
- Ako teda?
- Po slovensky, syn môj? Po slovensky rozpráva?

Syn zmeravel a zavrel oči, aby udržal jazyk za zubami. Rátal so všeličím, ale s takouto otázkou nie. Okrem toho narýchlo nevedel, čo teraz povedať. A či i vôbec povedať. Lebo keby hej, čo poviem matke?

S Katkou sa zhovárali po maďarsky. Na zábave, ktorá ich cesty zviazla nechtiac a náhodou, hovorili všetci do jedného po maďarsky. A ak niečím vynikla spomedzi nemenej krásnych, mladých a jasavých dievčienec, nuž iba tým, že na prvý pohľad vedel, že toto nie je dievča zo salaša. Podľa tváre. Dievčence zo salašov si zachovávajú bledú tvár aj v najhorúcejšom lete. Šatka je na to, aby pred nimi zakryla slnko. Katina tvárička bola zasa prekrásna kreolová. Bielka očí jej zďaleka svietili a ligotali sa v Paľových očiach sťa najjasnejšie hviezdy. A keď si ju všimol bližšie, uvedomil si, že je celkom iná ako ostatné. Mestskejšia.

– Neviem, – povedal po chvíľke mlčania. – Ja som sa s ňou zhováral po maďarsky. Tam a vtedy všetci si svoje vraveli po ma-

ďarsky... Zmlkol, aby sa nadýchal, lebo teraz musel položiť otázku, ktorá zabolí najprv matku a odpoveď jeho: – Prečo ste sa pýtali, mama? Nie je to jedno? Už aj vy začínate?

– S čím začínam, syn môj? – povedala krotko, no videl na nej, že rýchlejšie dýcha.

– Aj Maďar je taký istý človek ako Slovák! Stačilo už takýchto rečí! Sú mi odporné... A Katku ľúbim! Ak sa za mňa vydá, zoberiem si ju...

– Paľko... – oslovila ho, ako od malička zriedka.

Nedal jej dohovoriť. Pokračoval odmerane a tvrdo a Terézia Gajdošová ši uvedomila, že plod jej lona je just taký ako jej láska, jej muž, jej pán, kedysi pred mnohými desaťročiami. A nie len tá tvrdá, prísna, odhodlaná tvár, ale aj tón hlasu je rovnaký, ako keby ani nebolo uletelo nad nimi toľko ťažkých biednych rokov.

– Nezaújma ma, že je Maďarka. Pre mňa, za mňa mohla by byť hoci aj Hotentotka. Záleží mi iba na tom, aby ma ľúbila... Napokon, aj vy ste to svojho času vraveli, mama. A dnes je nám toto už prirodzené. Mladým. Iba vám, starým to nie je jedno.

– A malo by byť?

– Panebože! – skríkol, lebo matka ho zaskočila na boľavom mieste, udrela ho takmer pästou do čela, – vo vás ešte stále prežíva vzájomná nedôvera? Keď je reč o niekom inom, ani si z toho veľa nerobíte. Tu i tam sa na ňom zasmiejete. Lahúčko. Ale ak je reč o vašom synovi, ak chce spojiť svoj život s Maďarkou, hneď ináč hovoríte.

Slová dopadali na zoschnutú, zrobenú, zničenú ženu ako krupobitie. Stála pred svojím mohutným synom so spustenými ramenami. Stála, ako smutná vrba. Videl a uvedomil si, že v tejto

tickej duši lomcuje strašná víchrica. Odvrátila sa, aby nevidel jej slzy.

mlčali. Kuchyňa starého domu sa zatmela, na Cintorínskom rade zhánali gazdiné hlasitým vreskom deti k večeri.

Keď sa obrátila, zahľadela sa do synových očí tvrdým pohľadom. Už to nebola ufňukaná mama, lež bojovníčka: Terézia Gajdošová, desať rokov vdova živého muža, čo vlastnými rukami vychovala štvoro detí. A bude bojovať do posledného dychu za všetko, čo správnym uznáva. A tvrdé slová sa z nej valili ako láva; ako z obžalovaného, vedomého si svojej nevinnosti.

– Čiže ja nemám nenávidieť nikoho? Mám milovať Rusov, čo mi zabili syna? Lúbiť Maďarov, čo mi zavreli muža? Ja mám mať rada všetkých! A mňa nikto nemá rád. Každý do mňa kope, komu sa zachce.

– Ale, mama, – zahrnel prekvapene, lebo takýmto tónom sa u nich doma o starých krivdách nikdy nehovorilo. – Otca predsa nezavreli Maďari. To urobili páni!

– Mlč! – odvetila stroho a neprípustpne. – Teraz hovorím ja. Áno, kopali do mňa. A mňa smie kopnúť hocikto? Aj tvojho otca?

– Hádám mi len nechcete vysvetľovať...

– Láska ťa oslepila, syn môj! Nevidíš nič a nikoho. Nepočúvaš múdre slová. Nazdávaš sa, že tliapem do sveta. Nie, syn môj! Hovorí zo mňa bolesť... Veľa je jej tu vnútri, – ukázala zvráskašenými, zvráštenými rukami ta, kde tušil jej statočné srdce. Ibaže hlas už nebol taký pevný; lámal a zadrhával sa. – Nahromadilo sa toho za tie roky. Nemôžem sa tej bolesti zbaviť. A bojím sa...

– Čoho, mama?

– Všetko jedno. Bojím sa. Tebe som to teraz povedala. Lebo ťa mám rada. A bojím sa o teba. A preto ti chcem dobre, syn môj... Pomysli na svojho mŕtveho brata.

Oprela sa sťažka pästami o stôl a zhlboka dýchala. Teraz už šepkala. Aby to počul jedine jej syn:

– Vieš, cesta nášho života bola veľmi hrboľatá. Rob si, ako sám uznáš. Ja ti tak či onak rozkázať nemôžem. Si veľký. Dospel si. Ale povedať som ti to musela... Uľavilo sa mi v duši. Aj tomu unavenému, materinskému srdcu je teraz akosi ľahšie.

Prevlnutá zásterá jej zakryla pery. Potom ju zdvihla vyššie. Až k očiam. Zachvela sa a zaplakala. Slzy vpila doľľakovaná, staručká domáca fertucha.

Cítil, že mu zvierá hrdlo. Bolo mu matky jednoducho ľúto. Vstal, nemotorne sa vyškriabal spoza stola a krátkymi, váhavými krokmi podišiel k nej. Objal krehké, roztrasené telo. Pobožkal uplakanú tvár. A cez šatku jej tíško zašepkal do ucha:

– Mama, mamička moja. Dnes je už iný svet.

– Viem, syn môj. Viem. Aj tvoj otec večne takto hudie. Zato však záplat nemá na nohaviciach menej ani dnes, ako za starých čias.

ZANECHAŤ ZA SEBOU STOPY

 o vydavateľstve SlovakUm v redigovaní Alžbety Kataríny Árgyelánovej uzrel svetlo sveta výber poviedok Pavla Kon-
dača s názvom *Osudové prelomy/Sorsfordulók* (2019), ktorý vznikol na základe jedinej samostatnej autorovej zbierky *Onemelá izba* (1983), obsahujúcej desať krátkych próz. Opätovné vydanie staršieho diela v slovenskom jazyku a v maďarskom preklade upúta pozornosť hneď svojím obalom, na ktorom je umelecká fotografia Imricha Fuhla, zobrazujúca ľudskú šľapaj, hlboko zarytú v zemi. Odtlačok ľudskej nohy symbolizuje začiatok a koniec, odchod a príchod, čo možno vnímať ako kolobeh života. Pripomína cestu, životnú púť jednotlivca, počas ktorej zanecháva po sebe stopy. Pod stopami rozumieme materiálne a duchovné hodnoty, ktoré predchádzajúce generácie vytvárali a zanechali svojim potomkom. Fotografia na obale kladie otázku, či stopy predkov oslovia dnešné pokolenie, či sme schopní objaviť v nich hodnoty a aplikovať ich na súčasnosť. Pri čítaní staro–novej knihy sa postupne dopracúvame k poznaniu, že aj my, dnešní čitate-

lia, sme vlastne spojovacím ohnivkom medzi generáciami a aktívne sa podieľame na vytváraní kultúrohistorických šľapají pre tých, ktorí prichádzajú po nás.

Nová publikácia organicky zapadá do aktuálnej koncepcie vydavateľstiev, podnietenej postupne klesajúcim počtom nových diel slovenských autorov žijúcich v Maďarsku. Vďaka tomuto úsiliu vyšli v posledných rokoch v reedícii tri knihy, ktorých spoločným znakom je, že popri pôvodnom diele v slovenskom jazyku sa v nich nachádza aj ich maďarský preklad. Vnímame to ako gesto voči maďarským čitateľom a voči čitateľom, ktorí už neovládajú slovenčinu na takej úrovni, aby mohli čítať literatúru v origináli. Ide o tieto tituly: román Pavla Kondača *Neskorý návrat/Útban hazafelé* (Legatum, 2012) v preklade Alžbety Kataríny Árgyelánovej, výber krátkej prózy Zoltána Bárkányiho Valkána *Balada o starkej/Ballada az öregasszonyról* (kolektív prekladateľov, Croatica, 2016) a do tejto línie sa zaraďuje aj nový výber Kondačovej krátkej prózy *Osudové prelomy/Sorsfordulók*, ktorý je predmetom našej úvahy. V súvislosti s touto knihou sa žiada spomenúť opätovné vydanie legendárnej antológie s názvom *Výhonky* (SlovakUm, 2018), ohlasujúcej roku 1978 nástup súčasnej slovenskej literatúry v Maďarsku. Opätovné vydanie antológie bolo načasované práve k štyridsiatemu výročiu jej prvého publikovania. Táto antológia má osobitný význam v Kondačovej tvorbe i preto, lebo práve na jej stranách knižne debutoval dvoma poviedkami (*Rozvod, Útek*), ktoré sa dostali – v pôvodnej forme – aj do nového výberu.

Čitateľ, ktorý siaha po dávnejšie prečítanej knihe, sa k nej približuje z iného pohľadu než pri prvom čítaní. Zo spätného po-

hľadu ten istý text hovorí aj o niečom inom než kedysi a z pohľadu dneška v ňom objavujeme aj také súvislosti, ktoré nám predtým ostali skryté. Výsledkom takéhoto prístupu je, že konvenčné čítanie prvého vydania knihy sa prehodnocuje a dostáva sa do nového svetla. V tomto procese je nám nápomocná aj redakčná koncepcia novej zbierky, od ktorej očakávame, že prinesie niečo nové oproti staršiemu vydaniu. V tejto súvislosti treba pripomenúť, že redaktorka vytvorila hodnotovo a rozsahovo vyváženú publikáciu (nový titul, podtitul, nový obal, novú štruktúru), zároveň odborne usmerňovala a pomáhala prekladateľskú prácu menej skúsených, ale nádejných prekladateľov jednotlivých poviedok.

Už aj tituly pôvodnej a novej knihy poukazujú na to, že redaktorky publikácií kládli dôraz na iné skutočnosti. Titul pôvodnej knihy *Onemelá izba* (jej redaktorkou bola Etela Pauliková) dáva tušiť, že izba, o ktorej je reč, onemela následkom nejakého negatívneho diania. Prívlastok (onemelá) odkazuje na hiát komunikácie, vnímaný v spojitosti s jazykovým hiátom – konkrétne sa to môže vzťahovať na hiát slovenského jazyka v komunikačnom procese, respektíve na dobovú jazykovú intoleranciu voči národnostiam. V tomto zmysle titul orientuje recepciu na krivdy vyplývajúce z národnostného bytia. Titul novej zbierky *Osudové prelomy* je všeobecnejší, čo umožňuje vznik iných typov čítania, pričom podtitul *Dolnozemské príbehy* lokalizuje epický priestor. Zároveň odkazuje na jeden z najdôležitejších prozaicko-poetických princípov Kondačovej spisovateľskej stratégie kladúcej dôraz na príbeh. Aj v prípade štruktúry knihy možno sledovať rozdielnú hodnotovú orientáciu, o čom svedčí v prvom rade poradie

próz. Kým v pôvodnej zbierke sa nezávisle od umeleckej úrovne diel dostali na prvé miesta ideologicky podfarbené príbehy (Urazený človek, Prevrat), redaktorka novej knihy dala prednosť poviedkam s univerzálnymi témami, akými sú napríklad výber životného partnera, medziľudské vzťahy, generačné konflikty, vplyv spoločenských zmien na život jednotlivca, konflikt medzi mestom a dedinou, problematika samoty a chudoby, dilema medzi vernosťou slovenskej národnosti a medzi osobným šťastím, jazyková tolerancia a intolerancia. Vzhľadom na to, že do novej publikácie z pôvodných desiatich próz redaktorka prebrala iba sedem, vidíme, že z hľadiska výberu bola dosť obmedzená, avšak (uvedomujúc si dané okolnosti) vybrala tie texty, ktoré z možných alternatív pokladala za najlepšie a ktoré sa snažila aj tematicky premyslene zaradiť: *Cena lásky*; *Útek*; *Rozvod*; *Urazený človek*; *Prevrat*; *Onemelá izba*; *Zahodený kameň*. Prvé tri poviedky sú organizované okolo vzťahu muža a ženy. Nasledujúce dve poviedky svojím ideologickým obsahom a *Onemelá izba* zase uvádzaním problematiky osamotenía, choroby a jazykovej intolerance sa vymykajú z tematickej línie troch úvodných próz, avšak napokon posledná poviedka sa predsa len tematicky vracia k východiskovému bodu, štruktúralne rámcujúc výber krátkych próz.

Pavol Kondač, rodák z južnej časti dolnozemského priestoru, pozná zblízka i zvnútra tamojších obyvateľov. Spod jeho pera sa načrtávajú príbehy odohrávajúce sa v svojráznom uzavretom svete dedinského či sálašského prostredia, vďaka ktorému si tamojší ľudia dlho zachovali tradičný spôsob života, etiketu a typický spôsob komunikácie dolnozemskej sedliackej spoločnosti. Tera,

dievčina na vydaj, žijúca na samote so svojou matkou vdovou, si ešte aj v polovici 50. rokov uctieva hosťa prastarým gestom, keď zástierou utrie stoličku pred tým, akoby si ten na ňu sadol (Rozvod). Báčik Havran zase svoju úctu voči mladému peštianskemu novinárovi vyjadruje svojským dolnozemským jazykovým gestom, tzv. „onikaním“ (používanie zámena *on* v pluráli, v tretej osobe *oni*) v poviedke Zahodený kameň. Cez Kondačove príbehy môžeme nazrieť do života potomkov niekdajších slovenských kolonistov prichádzajúcich z Hornej zeme na Dolnú zem, ktorí si tu pred približne tristo rokmi našli nový domov. Spisovateľovi pri tvarovaní jeho postáv boli vzormi jednoduchí slovenskí sedliaci, ktorí cez generácie pokorne znášali svoj osud, ktorý im vymerali dejiny (I. a II. svetová vojna, delenie pôdy, výmena obyvateľstva, združstevňovanie, rozbíjanie samôt, rozpad tradičnej sedliackej kultúry a pod.). Udalosti znázorňované v príbehoch sa odohrávajú okolo 50.–70. rokov dvadsiateho storočia, avšak traumy spôsobené históriou, politikou a národnostnou politikou predchádzajúcich období sa hlboko vryli do vedomia ľudí. Kondačove postavy museli popri osudových zvratoch čeliť aj svojskému dolnozemskej prírodnému prostrediu, ktoré svojimi tiesnivými a rozladujúcimi podmienkami často negatívne ovplyvnilo aj medziľudské vzťahy. Už spomínaná Tera sa napríklad pod skľučujúcou ťarchou osihotenosti sálaša „za chrptom pánaboha“ v zajatí „zablateného sveta samôt“, cez „drobné okienko“ uprene pozerá „do hustej, čiernej noci“, čakajúc na príchod milého. Táto scéna mnoho prezrádza o dobových životných podmienkach ľudí na vidieku a výstižne symbolizuje bezvýchľadnosť sedliackeho osudu. Nepripisujeme to náhode, ak nám pochmúrna atmo-

sféra tohto obrazu pripomína novely a poviedky so sedliackou tematikou Zsigmonda Móricza, ako aj diela Lászlóa Németha. Nepochybne ovplyvnili Kondačovu prózu svojím realistickým pohľadom na okolitý svet, majstrovským zobrazovaním typických charakterov, prenikavou sondou do vnútorného sveta postáv, ako aj snahou o autentické zobrazovanie skutočnosti prostredníctvom sociologických súvislostí. Na Kondačovej próze možno sledovať aj vplyv slovenských realistov. Vo svojom diele vstrebával Tajovského záujem o sociálne problémy nižších ľudových vrstiev, Timravinu opozitnú dvojicu pocitov ilúzie a dezilúzie vo vzťahu muža a ženy, Urbanov a Hronského fatalistický postoj k životu, monumentalizáciu každodenného človeka, silu a vplyv dedinského kolektívu pri finálnom riešení konfliktov. V širšom kontexte dolnozemskej prozaickej tvorby (literatúra Slovákov v Maďarsku, Rumunsku a Srbsku) spisovateľovo dielo má blízko napríklad k tvorbe Michala Hrivnáka, Andreja Medveďa, Zoltána Bárkányiho Valkána, Pavla Bujtára a Janka Čemana.

Osudy všedných ľudí patriacich k dolnozemskej sedliackej vrstve nesľubujú čitateľovi ľahké, bezstarostné a zábavné čítanie. Práve naopak. Kondač so svojím mužne drsným štýlom naskicuje chladnú, nevľúdnu, objektívnu skutočnosť. Jeho krátke, často iba jednoslovné vety, ktoré dáva do úst svojich postáv napriek zdaniu ich bezvýznamnosti, sú však z hľadiska obsahu práve veľavravné, ktoré svojím suchým a strnulým znením pripomínajú dobový autentický jazykový prejav obyčajných slovenských ľudí, zakladajúci sa na rečovej úspornosti. Podobnú funkciu majú aj také – spontánne sa prejavujúce drobné, zo systému gest pred-

chádzajúcich generácií zdedené a v podvedomí hlboko zakódované – momenty, akým je napríklad akt naplnenia čibuku čerstvým dohánom. V tejto tradičnej, každodennej praktickej činnosti sa sprítomňujú zaužívané, nadnes už zritualizované pohyby dolnozemských predkov, pripomínajúce znalecké pohyby pri plnení klobás (Zahodený kameň). Hoci spoznať súvislosti medzi oboma činnosťami je schopný iba ten, kto aj sám vo svojom blízkom prostredí bol svedkom podobnej situácie, respektíve kto sám vykonával takúto činnosť. V prípade Kondača to nemôže byť otázkou, veď na základe svojich bohatých skúseností získaných vo vlastnej rodine a v užšom prostredí ovláda tieto a podobné gestá, ktoré dáva najavo vtedy, keď sa občas vo svojich prózach objavuje vo funkcii jednej z postáv, napríklad vo vyššie spomenutej situácii vystupuje v úlohe mladého novinára dobových novín Hlasu ľudu. V tejto situácii svojím znaleckým prístupom k dolnozemskému životnému štýlu sa vlastne priznáva k tejto komunite. Spisovateľ má dobré oko pre detaily, prostredníctvom ktorých vytvára svojráznu atmosféru svojich poviedok (Andruška, Peter; 1994, s. 51). S týmto názorom možno súhlasiť aj dnes. Autor jazykovú úspornosť a zdržanlivosť v uskutočnení rôznych gest postáv z perspektívy vševediaceho narátora často kompenzuje rozsiahlymi komentármi k prerozprávanej dielni, následkom čoho sa vyváženosť textu občas naštrbí. Takýto typ narácie je charakteristický pre tradičný, komótny spôsob realistickej rozprávačskej techniky (jednotné číslo, 3. osoba, minulý čas), čo je v súlade s lineárnym rozvíjaním deja akceptujúcim chronologický sled udalostí. Tento spôsob narácie ponúka čitateľovi možnosť nerušeného, plynulého čítania. Kondač je pokra-

čitateľom realistických tradícií, ale v jeho textotvorbe objavujeme aj snahu o čiastočné obnovenie štruktúry prozaického textu, keď napríklad priamočiary sled diania naruša spomienkami, vnútornými monológmi alebo obrazmi prežitými v spánku hrdinov (napr. Onemelá izba, Zahodený kameň); napriek tomu však ostáva realitom.

Po mnohých rokoch siahnuť po znovuvydanej, dávno čítanej knihe je taký pocit, ako keby sme sa po dlhšom čase vrátili k svojmu niekdajšiemu vlastnému *ja*, ako keby sme sa vžívali do svojej dávnej životnej situácie, keď sme sa prvýkrát stretli s istou knihou, v našom prípade s Kondačovou knihou krátkych próz. Nové vydanie knihy inšpiruje k opätovnému čítaniu, môže osloviť nových čitateľov, držať pri živote istý literárny druh, žáner, istý spisovateľský rukopis, istú (národnostnú) literatúru, môže motivovať k tvorbe a v neposlednej miere môže vyvolávať rôzne reflexie o sebe, o súčasnom prenáhlenom svete a o našom mieste v ňom. Aj Kondačove príbehy môžu byť vhodné na to, aby v čitateľoch evokovali podobné reakcie, a to o to viac, že zavedú čitateľov do dávno zaniknutého archaického sveta dolnozemskej Slovákov, odkiaľ autor sám prišiel, čoho bol nielen priamym svedkom, ale aj aktívnym účastníkom. Z týchto životných podmienok autora vyplýva jeho úprimný, autentický a znalecký prístup k zachyteniu osudových prelomov jednotlivých hrdinov. V tomto – ako aj v dokumentárnej hodnote jeho písania – tkvie jedinečný význam jeho tvorby.

Katarína Maruzsová Šebová

OBSAH

Cena lásky	7
Útek	18
Rozvod	28
Urazený člověk	46
Prevrat	54
Onemělá izba	62
Zahodený kameň	74
Katarína Maruzsová Šebová:	
Zanechať za sebou stopy (doslov)	92

Slovakum

Dolnozemske príbehy

Osudové prelomý

PAVOL KONDAČ

KONDAČS PÁL: Sorsfordulók • Osudové prelomy • KONDON

KONDAČS PÁL

Sorsfordulók

Dél-alföldi történetek

Slovakum

KONDACS PÁL

Sorsfordulók

Dél-alföldi történetek

Slovakia

Budapest, 2019

A SlovakUm Szolgáltató és Ingatlanhasznosító
Non-profit Közhasznú Korlátolt Felelősségű Társaság kiadványa

A kiadásért felel:
Fuhl Imre, a SlovakUm Kft. ügyvezető igazgatója

Szerkesztette és összeállította:
Árgyelán Erzsébet Katalin

© Kondacs Pál, 2019

© Fordították:
Árgyelán Erzsébet Katalin, Bencze Mária, Hornok Rita, István Anna,
Kiss Andrea, Laluska Veronika, Lampert Csaba

Illusztrálta:
Lukoviczky Endre

Az utószó szerzője:
Maruzsné Sebó Katalin

Nyelvi lektor:
Kollár István

ISBN 978-615-6014-04-7

A kiadvány megjelenését támogatta:
Határon Túli Szlovákok Hivatala

A borító Fuhl Imre fotójának felhasználásával készült.

Nyomdai előkészítés, nyomás: Croatica Kft.

*„Köszönet mindazoknak, akik e könyvben megjelent
rövid írásaimat szlovákról magyar nyelvre fordították.*

*Munkájukkal nem pusztán szavakat és mondatokat tolmácsoltak,
hanem az írások mondanivalóján keresztül közvetítették
az írói üzenetet is, mely remélhetőleg felkelti az olvasói érdeklődést.*

Hálás köszönetem érte: Kondacs Pál”

A SZERELEM ÁRA

gész éjjel egy pillanatra se hunyta le a szemét, és kegyetlenül szenvedett. Égett és fájt a szeme az állandó dörzsöléstől. Úgy vergődött az ágyon, akár a lőtt, sebesült madár, noha csak egyetlen dolog kínoztta egészen pirkadatig. A gondolatai Tomáš körül forogtak, aki már hosszú évek óta szerette volna kitekerni a felettese nyakát. Folyton fenyegetőzött, bujtogatott és áskálódott. Nem kézzelfoghatóan, a tisztátalan szándék csupán hunyorgó szeme sarkában sejlett fel. Michal számára legalábbis úgy tűnt. Aztán a hajnalpírt felváltotta az ablakon át betűző nyári nap. Ez mintha megnyugtatta volna Michalt. Elbóbiskolt. De csak egy rövidke félórára. Amilyen hirtelen elaludt, olyan riadtan ocsúdott fel. Úgy ugrott ki az ágyból, mint ha nyakon öntötték volna egy vödör jeges vízzel. Lerúgta magáról átizzadt pizsamáját, lezuhanyozott, borotválkozás közben pedig ki-kitekintett az ablakon. A sarki házat figyelte, amely mögül minden reggel felbukkant a szolgálati Mercedes. Aznap sem maradt el. A fekete közúti cirkáló pontban nyolckor, csikor-

gó kerekkel lefékezett a fémkorlátnál. Michal félóránnyira laktott a munkahelyétől. Ma is pontosan fél kilenckor lépett be rezidenciája ajtaján. És ámulj világ, fél kilenc után két perccel most is megcsörrent a telefon.

– Szia, Michal...

– Csókollak, angyalom. Már azt hittem, hogy ma elfeledkeztél rólam. Siettem a munkába, fontos dolgok várnak itt rám. Tudod, ez a Tomáš Kochol' nem hagy békén engem...

– Már megint ugyanaz a nóta! Mit érdekel engem a te Kochol'od? Alig várom, hogy fél kilencet üssön az óra, és mit kapok? Rám zúdítod a tökfey Kochol'lal kapcsolatos problémáidat...

– Bocsáss meg, Zuzka, de te is jól tudod, hogy folyton beleüti az orrát a dolgainkba. Emlékszel még, amikor egymásra akart haragítani és összeveszíteni minket? Ezért is merészelem megemlíteni a nevét... De azt hiszem, nem sokáig fog már bosszantani. Ma végleg betömöm azt a mocskos pofáját, megfizet mindazért a disznóságért, amit lépten-nyomon művelt velem... De eleget beszéltem róla, megkíméllek ettől a marhától! Igazad van, Zuzkám. Hiába próbálkoztak hét éven át éket verni közénk. Neki sem fog sikerülni. Téged meg csak arra kérlek, ne haragudj. Inkább mondd meg, mikor és hol látjuk egymást, elvégre ez a lényeg. Örölnék, ha ma több időt szentelnél rám. Örökké csak sietsz!

A vonal másik vége elnémult. Michalt nyugtalanította a mély csönd.

– Ott vagy? Miért nem szólalsz meg? Mi van veled?

A kérdések sorát hangos sírás, majd éles, sípoló hang szakította félbe:

– Még hogy én sietek! Már megint én vagyok a hibás! Te képtelen vagy megérteni, hogy nem lehet egy fenékkal két lovat megölni. Talán szakadjak ketté?

Aztán még hosszú percekig ömlött a fülébe Zuzka örökös bánatának és fájdalomának áradata.

Michal megvonta a vállát. Tudta ő jól, hogy Zuzkát otthon három gyerek várja. Egyikük még bölcsődés, a másiknak az iskolai feladatait kell átnézni, a harmadik... arra már egyszerűen nem jut idő. Na meg az állandó aggodalmaskodás, hogy a gyerek egyszer rajtakapja őket.

– Ne károgj most nekem ilyesmikről – dörögte Michal. – Tudom, hogy nehéz helyzetben vagyunk. Épp ezért határoztam el, hogy legalább az egyik rosszakarónkat eltávolítom ma az útból...

– Hét éve fújod ugyanazt a kását, és még mindig égeti a szíved! Hét éve ígéreted, hogy jó lesz, hogy minden rendbe jön. Rólunk beszél az egész világ, mindenki rajtunk szórakozik. Egyesek szabályosan kiröhögnek bennünket. Főleg olyankor, amikor rajtam köszörülnek a nyelvüket...

Michal kissé távolabb emelte a kagylót a fülétől. A rikácsolás azonban még könyöktávolságból is bántotta a fülét:

– És nincs igazuk? Mindez az én jószágom miatt van! Ki más bolondulna ennyire egy férfiért, mint én? Van házam, gyönyörű kertem, dolgos férjem, aki a csillagokat is lehozná nekem az égről... Engem meg csak teérted esz a fene. És te ezt nagyon jól tudod! S visszaélsz vele. Azt is tudod, hogy a férjemet soha nem szerettem... Egyszerűen csak hozzáadtak... Jó lesz neked, kislányom, majd megszereted... Az eredmény? Három gyerek... És

azt csak én tudom, hogy életem legszörnyűbb pillanatait mellette éltem át...

A többi mondandóját beléfojtotta a sírás.

Michal a válla közé húzta a nyakát, és a füléhez emelte a kagylót. Mitévő legyen hirtelenjében? Érezte, hogy immár pattanásig feszült a húr. Ki kell találnia valamit, amivel megnyugtatja Zuzkát. De mit? Ajkába harapott a feltoluló gondolatra, mely szerint ez a pillanat lenne a legalkalmasabb arra, hogy kiordítsa magából: látni sem akarja többé Zuzkát soha az életben. Ki kell használni ezt a feszült pillanatot. A barátok, de – ami még ennél is fontosabb – a felettesek már nemegyszer jelezték, hogy ez nem végződhet jól... Ebben a pozícióban nem kockáztathatunk büntetlenül. Elválni, azt igen; az törvényes, vagyis tisztességes megoldás – de egy ilyen viszony...

Kavarogtak az agyában a gondolatok. Mintha egy darázsfészek tanyázott volna a fejében. Szélnek ereszttem Zuzkát, ámen – de azután? A feleségétől már több mint három éve teljesen elhidegült. Nőként megszűnt létezni számára. Zuzka megad mindent, amire egy férfinak szüksége van. Megtorpant. Mivel pótolná az erdei séták romantikáját, azokat a forró pillanatokot, amiket a tisztáson éltek át, ott, ahol annyiszor szemeztek a virgonc mókusokkal... Volt ebben egy csipetnyi szépség. S vajon léteznek-e az életben szebb pillanatok, mint amiket Zuzkával átélt? Senkit nem szeretett még ennyire. S ha belegondol, ezek az évek tulajdonképpen már gyermekkorra óta tartanak... Csak-hogy időközben megnősültem. Hogy szerelemből? Egy fenét! Amikor az oltár elé vezettek, istenemre és apámra esküszöm, azt sem tudtam, hogy a házat veszem-e el vagy a nőt. És a nők? Volt

már neki ilyen is meg olyan is, de egyedül Zuzka iránt táplált őszinte érzelmeket. Akár egy színésznő. Vonz és taszít egyszerre. Mindezt úgy, mintha mindenáron szeretné megtartani az eltévelyedett férfit. Michal megőrül érte. Úgy tűnik, nincs a világon olyan nő, akivel képes lenne megcsalni Zuzkát, és egy sem lenne képes pótolni őt az életében...

Eközben a kagyló sípolva lövellte Zuzka szavait. Egyre türelmetlenebb és nyugtalanabb lett. Biztosan megérezte, hogy Michal gondolatai messzire elkalandoztak.

– Végighallgatsz te engem egyáltalán valaha is? Most is tudom, hogy csak a füleddel hallgatsz, az eszed már rég valami értekezleten jár...

– Hallgatlak, Zuzka, hallgatlak. Mondj el mindent, ami a szívedet nyomja, az értekezlet megvár, nem szalad el.

Egyébként igazat mondott. Tengernyi ideje volt. Korán is volt, még a reggeli kávéját sem tették elé. Szerette összeszorított ajkakkal szűrcsölni a fekete mérget. A titkárnő azonban még nem kopogott be. Mi van vele már megint? Biztosan most is késik. Ebből aztán mindig egy sor kellemetlenség következik. Szemére vetik a kollégái is, hogy Icuka mit meg nem enged magának, hogy Icuka azt hiszi, neki mindent szabad. Csak ők ketten, Zuzka meg ő tudják, hogy miért van ez így. Icuka kis lakása, ahol olyan édesen el lehet bújni mások szeme elől... Valamit valamiért. Mármost hogy kéz kezet mos. Most azonban kár a titkárnőre fecsérelni a gondolatokat. Inkább Zuzkát kellene hallgatni, és válaszolni neki, nehogy méregbe guruljon.

– Még jó! Folyton csak a hivatali dolgaiddal vagy elfoglalva. Játszod a fontosat, a nélkülözhetetlent. Miközben nagyon jól tu-

dod, hogy a vállalat nélküled is működik. A termelés ugyanúgy megy, mint amikor nem vagy ott. Sőt, néhányan azt állítják, hogy még jobban is, tulajdonképpen mi az ördögöt csinálsz te ott egyáltalán? – rosszindulatú nevetés csattant a kagylóból.

Ma reggel kizárólag arra koncentrált, hogy megbántsa és megalázza Michalt. Azért, hogy ne érezze magát mindig nyeregben. Eljött az ideje, hogy észrevegye azokat is, akik a földön járnak... Nem maga miatt, hiszen neki voltaképpen imponál, hogy Michalnak ilyen pompás lovat sikerült megülnie. Azok közé a férfiak közé tartozik, akikre egy nő mindig felnézhet, és Zuzka azzal is tisztában volt, hogy mások is felnéznek rá... Meg kell mondania végre, miért hívta fel. A kagyló keményen ontotta magából a fagyos, megalázó szavakat:

– Csak hogy világos legyen... nem fogunk találkozni. Sem ma, sem holnap. Soha többé!

Már az este megfogadta magában, hogy szakít Michallal. Vigye el az ördög, ha hét év alatt nem lelt magában annyi bátorságot, hogy új életet kezdjen. Tanulja meg végre, hogy a szerelemért fizetni kell, vegye tudomásul, hogy a szerelemnek is megvan az ára! Ahányszor csak felvetette neki, hogy milyen jó lenne egymás oldalán élni, állandóan előhozakodott az elfogadható meg az értelmetlen ellenérveivel. Ő nem lesz senkinek a kapcája! Mi az ördögöt nyert ezzel a kapcsolattal? Nem akart tovább bujkálni. Törjön meg az a jég! S mi van akkor, ha a mostani veszekedés után Michal meggondolja magát, és változtat kényelmes álláspontján?

Michal az első pillanatokban nem tudta, mit is csináljon hirtelenjében. Csapja le a kagylót vagy, vágjon vissza élesen? Feldühö-

dött, akár az ürge, ha nem talál menedéket. Felordított bösz haragjában. Eddig senkinek nem sikerült őt ennyire megsérteni. Még Kocholnak sem.

Michal üvöltözése igazolta Zuzka feltételezését, hogy sikerült fájó pontra tapintani – Michal kimerült elméjébe pedig megnyugvást hozott. Még be sem fejezte a szemrehányások áradatának újraismétlését, amikor Michal a vonal innenső végén már kezdett józanabbul mérlegelni. Valami felvillant az agyában... Ha Zuzka szakítani akar, ám legyen. Történjen, aminek történnie kell! A karrier mindig karrier marad. Nőt viszont bármikor és bárhol talál magának. Nem egyet, de minden újjára tízet. Pozíciója olyan csábító a nőknek, mint légynek a méz. Körüldongják. Csak nem fogja hagyni, hogy holmi liba miatt kitekerjék a nyakát! A felbőszült tenger egy pillanat múlva ismét tükörsima lesz, és a dolgok megint a maguk csendes útján haladnak tovább. Ugyan ki bírná őt felkavarni vagy letéríteni az útról? Kizárólag ő maga, Michal!

Erősen koncentrált, és a markában lévő kagylóra bámult.

Halkan felröhögött a női szemrehányások áradatán. Elvégre megvan a magához való esze. Ugyan ki követné a fényt, amely elvakítja és a legmélyebb szakadékba vezet? Meglóbálta a zsinóron a kagylót, legszívesebben az asztalhoz vágta volna; de minek, mondta magában – mire jó ez a sok rimázkodás, ha egy szó is elég, az én egyetlen szavam, így volt eddig is, és így is marad az idők végezetéig.

– Ostoba ribanc! – ordította a telefonba. – Legyen hát, ahogy akarod. És soha többé nem akarlak látni!

Néhány pillanat múlva befutottak az értekezlet résztvevői. Kochol' görnyedten meredt maga elé a sarokban. Félt, mint a kutya a mennydörgéstől. Mintha az összes vér kifutott volna belőle. Arca fehér volt, akár a frissen meszelt fal. Már az értekezlet előtt megsejtett valamit. Megértette, hogy ütött az órája. Elvégre – mit vársz egy olyan főnöktől, akivel soha nem értettél egyet? Még az értekezleteken sem. Sajnos, mindig egyedül maradt a véleményével. A kollégái hallgattak, mint fácán a bozótban, némelyek alighanem még örültek is, hogy az igazgató már megint Kocholt szapulja.

Michal méltóságteljesen körülnézett a konferenciateremben. A helyzet urának érezte magát. Az egész termet betöltő öblös baritonja úgy csapott Kochol'ba, mint villám a magányos jegenyefába a mezőn. A győztes, hatalmaskodó káröröm sötét rózsaszínre festette kerek, görögdinnyére emlékeztető arcát.

– Barátom, szíveskedjen tudomásul venni itt, az egész kollektíva előtt – nekem úgy tűnik, hogy általános örömünkre –, maga ki van rúgva! Holnap már nem szívesen látnám magát a körünkben. Megértett engem, ugyebár? Kiderítettünk mindent, hol és merre mászkált, mit és hol hordott össze rólam meg rólunk, azért, hogy bizonyítsa az igazát... Sehol nem hittek magának...

Szavait szokásos gesztusaival kísérte. Mozgatta kezét-lábát. S olyan komoly képet vágott, mint a kiflit kunyeráló medve az állatkertben... Gondolatai eközben ismét Zuzka legutóbbi szemrehányásai körül forogtak. Felhevült. Mert ha neki szenvednie kell, szenvedjen csak Kochol' is, aki már amúgy is élő

hullának néz ki! Legalább megtanulja egész életére, mikor és hol jártassa a száját. Hisz' majd megtanítom én neki, hol él a mennydörgés és villámlás istene! Ezen a téren szereztünk már némi tapasztalatot. Kochol' nem az első és, isten a tudója, nem is az utolsó ebben a sorban. Megtanulja, a kutya kölke, hogy nem piszkítunk a saját fészünkbe...

Az értekezlet gyászoló gyülekezetre emlékeztetett. Csend és dermesztő hideg lett úrrá a termen. A lélegzet is megfagyott. Még a bátrabbak is elnémultak. Merészelt itt valaha bárki is el-lentmondani? Jobb csendben maradni, mint végighallgatni, hol hagyott lyukat a falban az ács...

* * *

Michal, mint aki jól végezte dolgát, rohant a sarki vendéglőbe, ahol az utóbbi napokban rendszeresen találkozott Zuzkával. Valami azt súgta neki, hogy muszáj odamennie, Zuzka biztosan odamegy munkaidő után, hiszen nem bírja ki nélküle. Megesküdött volna rá, hogy ott lesz, és a lábai elé veti magát.

A pincér már messziről harsányan üdvözölte. Udvariasan a kedvenc asztalához vezette a vendéget. Michal elterpeszkedett az asztalnál, és rendelt egy konyakot. Már felhajtotta a harmadikat, amikor megpillantotta az ajtóban két alkalmazottját, és a három konyak pont elég volt ahhoz, hogy ne jusson eszébe az igazi nevük, csak a gúnynevük. Besúgó és Pávián. A következő konyakokhoz megágyaztak a zaklatott nap eseményei. Besúgó és Pávián sugárzott az örömtől, hogy az igazgató jogszerűen járt el – ők maguk is így cselekedtek volna. Kochol' már rég megérett a

kirúgásra... S csak az igazgató elvtárs türelmének köszönhető, hogy ez a határozott lépés eddig nem következett be. Egy ilyen összeférhetetlen alaknak már rég ajtót kellett volna mutatni...

A számlán megjelenő rovátkák sűrű hálója arról tanúskodott, hogy az asztalnál ülő három komoly férfi szomjazik, akár a kiszáradt sivatag. Az alkalmazottak lerótták hálájukat a prémiumért, a pincér pedig folyamatosan az asztaluk és a pult között ingázott. De a konyak egy idő után kezdte kihozni a sodrából az igazgatót. Zuza seholt!

Érezte, hogy előnti a kábulat. Vagy sírhatnékja támadt?... Hebegve belefogott a régi nótába, hogy őt soha senki nem akarja megérteni. S gyanítható, hogy mostantól Zuza is a felsoroltak közé tartozik...

Majd amikor Michal lenyelte a harmadik kanál kristálycukrot, hogy a csuklástól ne rángatózzon, mint a veszett kutya, s amikor a nyelve is kezdett megmerevedni, Besúgó és Pávián megragadták a hóna alatt, s kivezették a taxihoz, amit épp az imént rendelték oda. Bankót nyomtak a taxis tenyerébe. Pontosan tudták a tarifát, hisz nem először muzsikáltak így együtt. Bementék Michal címét, azután becsapták mögötte a hátsó ajtót.

Otthon nem várta senki. A kapukulcs is megmakacsolta magát, és sehogy sem akart beletalálni a lyukba. Michal egy darabig a falhoz támaszkodott, de a föld vonzása erősebbnek bizonyult, és elterült a koszos járdán. Éjfél előtt a saját fia cipelte be az ágyba.

* * *

Másnap fél kilenckor ismét ott volt a munkahelyén, mint mindig. Csak a bal keze volt felkötve egy szalaggal. Odamormogott valamit a portásnak holmi csúszós, sáros útról. Vörös szemmel és üres tekintettel meredt a telefonra, amely e pillanatban az életet s egyben a halált jelentette számára.

A piros készülék pontban fél kilenc után két perccel szakította meg a néma, fagyos csendet...

Kiss Andrea fordítása

MENEKÜLÉS

Marienka Pákozdióvá váratlanul és titokban tűnt el a faluból, az eset az egész falut megrázta. Mindenki erről beszélt. A felnőttek az utcán, a gyerekek pedig a játszótéren pusmogtak a tanárnő eltűnéséről. Nem búcsúzott el senkitől. Kollégái, ismerősei és az utcabeliek sejtettek valamit eltűnésének okáról, de egyelőre senki nem mert róla nyíltan beszélni...

* * *

Marienka öt évvel ezelőtt, kiváló eredménnyel végezte el a pedagógiai főiskolát. Nagyon boldog volt, amikor megtudta, hogy szűkebb hazájában, szülőfalujában kezdheti pályafutását. Hogy tanító-nevelő munkáját ott kezdheti, ahonnan kilenc évvel azelőtt annak reményével indult, hogy általános iskolai tanárnő lesz. Beteljesült a vágya, hogy a falu családjainak gyerekeit tanítsa. Nagyon lelkes volt. Érezte, hogy vörös diplomával a zsebében oda kell mennie, ahol a legnagyobb szükség van rá: a

faluba. A saját, személyes problémáival nem is törődött. Tanítani akart, megvalósítani nagy terveit, merész, ifjonti álmait, és legalább annyit keresni, hogy ne legyenek anyagi gondjai. Réálsan gondolkodott: tudta, hogy kezdőként nem számíthat magas fizetésre. Úgy döntött, nyugdíjas szüleinél fog lakni, akik talán majd örülnek is annak, hogy öt gyerekük közül legalább az egyik velük marad, és segít nekik... Így nem kell albérletet fizetnie, több marad ruhákra, ételre és talán egy kis szórakozásra is... Túlórákat vállalt az iskolában, helyettesítette a kollégákat, és az iskolán kívüli tevékenységekben is szorgalmasan részt vett. Megszervezte például az iskolai vegyes gyermekkórust, amely rövid idő alatt kitűnő eredményeket ért el. A rádióban is szerepelhetett gazdag repertoárjának néhány sikeres darabjával. Mindenhol ott volt, ahol a községi tanács elvárta a gyerekek vagy az iskola segítségét. Mondogatták is róla, új seprű jól sepper...

Hamar megszerették a szülők meg a gyerekek is. Kollégái irigyelték az eredményeit és a népszerűségét. Pályája sikeresen alakult volna, ha némelyek nem fedezik fel benne a nőt. És öbenne is felmerült, hogy jó lenne, ha már a saját gyerekeit nevelhetné otthon, családi körben... Bizony, szalad az idő...

Tudni kell róla azt is, hogy már rég férjhez ment volna, ha csak a saját szívére hallgat... De az anyjára hallgatott. Mindig is úgy gondolta, hogy az édesanyja csakis jót akarhat neki.

A tornatanár volt a harmadik férfi az életében. Kisportolt alakja, határozott fellépése és modora nagyon jó benyomást tett rá. Peter elvált, és egy gyermek után fizetett tartásdíjat. De Marienka nem bánta. Nem törődött az emberek megjegyzéseivel

sem, akik ujjal mutogattak rá, mondván, hogy az a „vén” kujon Marienka Pákozdióvát is elkapta... Tudták, hogy titokban találkoznak Marienka szüleinek tóparti faházában, ott, ahol nyaranta olyan jól érezte magát... Odajárt fürödni meg napozni. Peter soha nem késett. A megbeszélt időben mindig pontosan megérkezett, és azután rögtön bezárták az egyszobás faház ajtaját...

Most azonban nem így történt. Marienka már reggel eldöntötte, nem hajlandó tovább így élni. Peter vagy elveszi őt feleségül, vagy kiadja az útját... Végtére is Peternek ez így nagyon kényelmes, ő azonban mégiscsak hajadon! És senkinek nem tesz jót, ha az emberek a szájukra veszik...

Peter aznap is nagyon pontosan érkezett. Hajtotta a hőség is. A hőmérő árnyékban harmincöt fokot mutatott. Szörnyen égett a nap. Egykettőre lerakta a biciklijét, lerántotta az ingét meg a nadrágját és belegázolt a vízbe. Jót tett neki a mindennapos fürdőzés, mivel a nyári szünetben kisegítőként dolgozott a kiskocsmában, amelyet az édesanyja vezetett. Jól jött neki a mellékes, mert tanárként keveset keresett...

Fejest ugrott a vízbe és amikor felbukkant a felszínre, vidáman odakiáltott Marienkának:

– Gyere Marienka, nagyon kellemes a víz. Ússzunk egyet együtt!

Marienka úgy tett, mintha meg se hallotta volna Petert, tovább olvasta az Amerikai tragédiát*. Peter rögtön észbe kapott. Érezte, hogy Marienkával történt valami. Kiúszott a partra és

*Theodore Dreiser amerikai író regénye.

leheveredett mellé a frissen kaszált rét zöld gyepszőnyegére... S elkezdte faggatni.

– Mi van veled? Megint telebeszélték a fejed marhaságokkal! Tudom, mit gondolnak rólam! Elvált ember vagyok, gyerekem van, mit akarok én Marienka Pákozdióvától! Jobb lenne, ha szedném a sátorfámat és találnék egy hozzám illő nőt. De ki illik hozzám? Megelégettem a házasságot! Nehezen szánom el magam újra... Aki egyszer már megégette az ujját... Más sem viselkedne másképpen. És nem is lenne hol laknunk.

– Nem erről van szó, – szólalt meg Marienka reszketve az idegességtől. Te mindig csak magadra gondolsz! Már régóta együtt vagyunk. Vagy elveszel feleségül, vagy hagyj békén! Hagyjuk abba ezt az egész ostobaságot... Vagy azt hiszed, hogy velem kedvedre kiélheted a vágyaidat, szerelmes szavakat suttoghatsz? Hisz utána mindig elmész, én pedig töprenghetek azon, hogy elveszel-e egyáltalán? Belátom, neked is nehéz... De valamit tennünk kéne... Tudom jól, nálatok nem lakhatunk, és az én anyám sem engedi meg, hogy egy ilyen szoknyapecért vigyek hozzánk, abba a szent házba... De harmadik út is lenne. Elmegyünk együtt egy másik faluba vagy városba; tanárookra mindenhol szükség van...

– Marienka, nagyon jól tudod, hogy anyámat nem hagyhatom egyedül. Apámnak már nincs sok hátra. Nem hagyhatom el őket, csak azért, hogy én boldog legyek... Marienka, erről már sokat beszélgettünk, és mindig megértettél, Marienka...

– Mindennek van határa. És jól tudod, milyenek az emberek...

– Tudom, de mit csináljak? Esetleg keresek valami albérletet.

Az albérletet csak azért említette, hogy véget vessen a végeláthatatlan beszélgetésnek, ami gyakran megkeserítette a kellemesnek ígérkező perceket.

Marienka hajsza hímjén elsírta magát. Érezte, hogy megint nem jutottak dűlőre ebben a dologban. Talán az albérlet... Ha egyszer sikerülne valami...

A kis faház ajtaja újra bezárult. Marienka ellenállását legyőzte a forró pillanatok iránti vágya. Peter tapasztalt férfi volt... Fontosnak tartotta, hogy Marienka se felejtse el ezeket a pillanatoakat...

A forró csókokat és a testi-lelki összefonódást a vízben sem tudta elfelejteni. A hűs vízű tóban a hátán lebegve, félig behunyt szemmel újra meg újra átélte a boldog pillanatoakat...

Peter addigra már rég a faluban volt. A délutáni élményeket gyorsan elfedtetten vele a kiskocsmá vendéghada... Az albérletet pedig amúgy sem gondolta komolyan. Egyszerűen nem is értette, miért ne lakhatnának Marienka anyjánál, ahol három szoba is üresen áll. Náluk otthon más a helyzet. Hárman laknak egy egyszobás lakásban...

Délután négy óra körül megjött Marienka anyja. A faházat a szüleitől örökölte. Kedvenc délutáni elfoglaltsága volt nagyokat sétálni, azután fürödni a langymeleg vízben. Marienka az albérlet ígérete felett érzett örömeiben úgy döntött, nem hallgat tovább. Amikor hazaértek, így szólt:

– Tudod, anyu, én már egy éve találkozgatok ezzel a Szamos-sal. Szeretném elmondani...

– Egy szót sem akarok hallani! – vágott a szavába az anyja. Mindent tudok! Gondoltam, hogy nem tudod, de én mindent

tudok rólatok – záporoztak tovább anyja epés szavai. Csak türelmesen vártam, mikor mondasz el mindent nekem, aki a leginkább érintett. Hiába vártam! Hiába gondoltam, talán csak számítok annyit, hogy elmondod, hiszen nagyon jól tudod, mennyit dolgoztam érted az életben... Diplomát adtam a kezébe. Különben pedig jól tudod, hogy az öt gyerekem közül egyiknek se volt olyan élete, mint neked. Mindenki a saját lábán áll, csak te élsz az én kenyeremen, és az ember még őszinteséget se várhat tőled! Mi más szellemben neveltünk téged... és azt is nagyon jól tudom, ki az... az a Szamos... Te biztosan nem tudod, mert ha tudnád, lenne benned legalább egy mákszemnyi szégyénérzet, és nem járnál vele. Hát én most megmondom neked, hogy ki ő. Pontos információim vannak. És ezeket nem az utcán szedtem össze. Ide figyelj!

Leült az asztalhoz, mint aki hosszú beszélgetésre készül. Marienka úgy reszketett, akár a nyárfalevél. A falnak kellett támaszkodnia. Jól ismerte anyja természetét és kíméletlenségét. Csakis és kizárólag neki lehetett igaza, és abban a házban csak az történhetett, amivel ő egyetértett... Nem ismert kompromisszumot. Marienka egyszeriben ráeszmélt, kár volt felvetni ezt a kérdést, felesleges minden szó, most az anyja unalmas és kétes szentenciái következnek, amelyek egy másik világban gyökereznek... Lábai reszkettek.

Anyja folytatta:

– Tudod, az a te Szamosod egy kujon, kujonok között is a legnagyobb szoknyavadász, amelyet még nem látott a világ. Mindenki elfekszik, aki egy kis hajlandóságot mutat. És sajnos, sokan vannak ilyenek a világon... De jól jegyezd meg, nem enge-

dem, hogy te is közéjük tartozz... Mi másképp neveltünk téged...

Elhallgatott, látszott, hogy valami olyasmit akar mondani, amitől maga is fél...

– Talán már te is ágyba bújtál vele?

Marienka megijedt. Mintha villám csapott volna belé. Anyja fürkésző szemébe nézett, s mint aki esztét veszttette, tele torokból kiabálni kezdett. Még soha nem viselkedett így. Elhatározta, akkor is megmondja a véleményét, ha utána rögtön kidobja is az anyja...

Vértelen, remegő ajkakkal, de meggyőződve a saját igazáról, kiadott magából mindent, ami már régóta nyomasztotta...

– Tudod, anyu, meg se mukkannék, ha én lennék az első a családban, aki cirkuszt csinál. De sajnos átéltem azokat az időket, amikor a testvéreim a saját útjukat kezdték járni... Azokat az utakat, amelyeket maguk választottak, és amelyekkel te soha nem értettél egyet. Ez késztet arra, hogy szemtől szemben elmondjam neked az igazat. Tudom, hogy ez nálunk nem volt szokás. Csak neked lehetett igazad...

Marienka nagyot sóhajtott, és gyorsan folytatta:

– Neked csak a címek meg a diplomák számítanak... A vagyon, az már nem! Jól megtanultad, hogy ma már nem lehet és nem is illik a vagyonról gondolkodni... De azt még nem tudod, hogy az emberekben bízni kell... Miért nem bízol például énbenem? Nem vagyok már csecsemő, hogy ne tudjam, kivel akarok járni és kihez férjhez menni... Magam szeretnék erről dönteni... Ne szóljon bele senki, még te sem...

Marienka érezte, hogy túl messzire ment...

Elsírta magát és beszaladt a szobájába. Bezárta az ajtót, nem akart látni senkit. Petert sem. Minden ízében remegett. Nőttön nőtt benne az aggodalom. E szörnyű percek után mitévő lesz? Az anyja soha nem bocsájt meg neki. Eszébe jutott Peter. Csak őhózzá menekülhet. Felvette piros kardigánját, és kiszaladt az utcára. Tudta, hogy Peter még a kocsmában van. Biciklire pattant és hajtott a sötét utcákon keresztül. Érezte, hogy valaki liheg mögötte, és el akarja kapni... Folyt róla a veríték, amikor megállt a kocsmá előtt, amely tele volt részegekkel... Fény vetült az arcára. Undor fogta el. A sörrel áztatott padlón papucsos férfilábak tapodtak. Ő oda be nem teszi a lábát... Hol lehet Peter? Nem látott be a pult mögé. Megvárja, amíg bezárnak. Szörnyű volt: egyedül ácsorogni az utcán... Nincs utálatosabb a részeg embernél, beleköt mindenkibe... Trágárságok záporoztak rá...

Már éppen elindult volna, amikor az ajtóban megjelent Peter, kezében üres söröspoharakkal.

Peter észrevette, és odaszaladt hozzá. A poharakból még csöpögött a sárga folyadék...

– Hogy kerültél ide? Marienka Pákozdióvának ilyenkor már ágyban a helye – ugratta, de Marienka sápadt arca és reszkető teste nem jósolt semmi jót!

Marienka görcsösen belekapaszkodott a biciklikormányba.

– Beszélnem kell veled. Nagyon komoly dologról van szó. Eljöttem otthonról... Lehet, hogy soha nem megyek vissza.

– Miért? Mi történt? Már megint az anyád...

– Nézd, ez az én dolgom. Amit mondani akarok, csak mi ketőnkre tartozik...

Peter vörös lett, mint az érett paradicsom. Hogy Marienka ne

vegye észre, háttal fordult a fénynek. Nem tudta, mire gondoljon. Talán... talán csak nem az, amitől mindig félt, amikor Marienkától búcsúzott... Az borzasztó lenne! Fülében visszhangoztak Marienka szavai. Nem veteti el a gyereket, ha másállapotba kerül... Jóságos Isten... Megmondom neki, hogy csak akkor veszem el, ha megszabadul a „batyutól”... Az talán segít...

– Várj, mindjárt záróra, utána mindent megbeszélünk.

Fél óra múlva a lehúzott rolók mögött ültek.

– Ismerek egy kitűnő orvost, tudod, már beszéltünk róla – szakította meg a kínos csendet Peter. Ha elmondom neki, diszkréten elvégzi otthon. Nem kell félned, kiváló orvos, a saját autóján odavisz és vissza is hoz... Meg kell értened, most nem nőülhetek... Te is tudod, hogy nincs hol laknunk... És gyerekkel nem mehetünk albérletbe...

A szavak jégesőként hullottak Marienkára az üres, bűzös kocsmában.

Peter elhallgatott. Felötlött benne, hogy Marienka talán valami egészen más dolog miatt jött. Ő meg itt mindenféle ostobaságot fecseg... Úgy repkedtek fejében a gondolatok, mint méhek a virágzó akácfa körül. De miért nem beszél? Hiszen azért jött, hogy mindent elmondjon neki. „Beszélnem kell veled... nagyon komoly dologról van szó...” És most ez a hallgatás... jaj, ez borzasztó... Tulajdonképpen mi történt ezzel a lánnyal! Hiszen tudja, hogy szeretem...

– Marienka... Marienkám... mondj valamit...

Kinyújtotta feléje a kezét, tétován odalépett hozzá. Hosszú ujjával átölelte Marienka vállát...

Peterből hűvös idegenség áradt. Marienka összerezzent. Minden erejét összeszedte, és kitepte magát Peter öleléséből. Felhúzta a rolót, és nyomban felpattant a biciklire.

Peter utána kiáltott... Futott a bicikli után...

– Marienka... Ma-ri-en-ka-a... Várj! Hisz nem mondtál nekem semmit... S-z-e-r-e-t-l-e-k...

Marienka kivilágítatlan biciklije egykettőre eltűnt az utca sötétjében...

A biciklit másnap reggel találták meg a falu vasútállomásán.

István Anna fordítása

VÁLÁS

*A*leszerelés napja is lehet ünnepnap. Paló Kovalčík annak is tartotta. Örömétől még az ablakok is megremegtek a kaszárnyában. Nos, Palóról még a századparancsnok is úgy vélte, hogy azok közé tartozik, akik a legnehezebben várják a pillanatot, amikor a főtörzsőrmester átveszi a géppisztolyokat a raktárban. Eleinte csak a napokat számolta, később már az órákat is írta, végül aztán a percek, sőt a másodpercek is számlálta.

Körülbelül egy fél évvel a bevonulása előtt kezdett Tera után járni. Nem zavarta, hogy olyan öreg özvegyasszony lánya, aki egy távoli tanyán lakott, és akihez nagyon ritkán volt bárkinek is egy jó szava. Messze laktak az új tanyaközponttól is, amely az utóbbi években az egykori magányos tanya-szigetek helyén nőtt ki a város közelében. Odaköltöztek be a szövetkezeti tagok. Paló szülei is új házba költöztek. Hát a régi tanya? Mi lett volna vele? Lebontották.

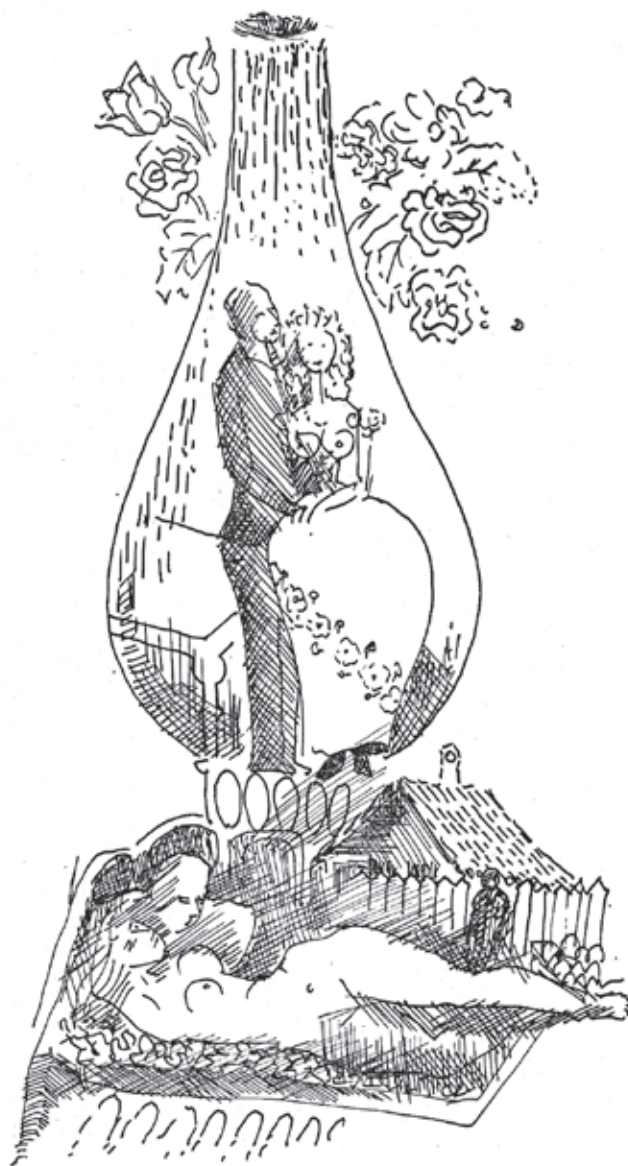
A tegnapi katonának – akiből mára már civil lett – csak annyi holmija volt, amit a hóna alatt a táskájában magához szorított.

Semmi egyebe nem volt, de nőülni akart már. Furcsa érzések kerítették hatalmukba, ahogy az új otthonukhoz közeledett. A szülei várják. Ahogy őket ismeri, már régóta számolnak az ő fizetésével is. Várja a téesz* is, őt is meg a jogosítványát is, amit a seregben szerzett meg.

Melyikük várta jobban a másikat – Tera vagy Paló? Talán a lány. A két év távollét alatt gyakran árnyékolta hitét a reménytelenség: ki tudja, lesz-e egyáltalán Paló Kovalčík felesége? A remény újra felcsillant azokban a napokban, amikor a legények a laktanyában már a civil életre készülődtek. Kedvelte a fiút. Nagyon szerette. A magányos rónák lányának tiszta szerelmével. Csoda-e hát, ha a két év távollét idején sokszor felkavarodtak a gondolatai? Nem bízott a távolságban és a jövőben sem. Ebben az Isten háta mögötti, távol eső sáros tanyavilágban senki nem tanította meg neki, hogyan kell hinni. Ha Palótól nagy ritkán jött egy-egy levél – megörült neki, de igazán boldognak csak akkor érezte magát, amikor a szabadságolások idején a fiú erős, izmos tenyerében érezte a kezét.

Úgy mondják: eljött a pillanat. A nagy pillanat. De vajon nem változott-e meg valami? Paló ígéretei... Szereti-e még őt az eltelt két év után? A leveleiben olykor írt a nagy misztérium – melyet házasságnak nevezünk – részleteiről is, csakhogy más az papíron leírva, és másképpen hangzik az ő erős ajkáról. Még most, két év elteltével is. S mi van, ha csak hitegette? És ott, a távolban egy másik lánynak ígérte a kezét meg a nevét? S mi lesz, ha most elmondja az igazat, amit nem mert papírra vetni?

*termelőszövetkezet

Az emberek épp a másik oldalukra fordultak álmukban, mire Paľo éjfélkor hazavergődött. Azzal a hírrel fogadták, hogy ha akar, akár már másnap beülhet a szövetkezeti tehergépkocsi vezetőfülkéjébe. Állítólag maga az elnök elvtárs üzeni neki.

Az az igazság, hogy ezen az éjszakán Tera le se hunyta a szemét. Titokban talán még arról is ábrándozott, hogy Paľo első útja majd hozzá vezet. Nem írta meg, pontosan mikor érkezik, csak annyit, hogy kedden. Biztosan talál rá módot, hogy legalább egy fél órácskát együtt lehessenek.

Reggel a növénytermesztők brigádvezetője csak úgy a fogai között odavetette Terának, hogy Paľo már munkába állt. Szövetkezeti sofőrként.

A lány nem szólt semmit. Paľo meg fogja őt látogatni. Este biztosan eljön hozzá. De vajon milyen hírrel, milyen újdonsággal... Azt csak a jó Isten tudja.

Tera anyja máskor rá se hederített a kutyák ugatására, de aznap este, amikor a házörzők panaszosan felvonyítottak, biztosan tudta, hogy csakis Paľo lehet az.

– Jön – vetette oda a lányának, aki a konyha sarkában sürgött-forgott.

Legszebb ruhája már vagy négy napja ott lógott a kampón. Terának nem kellett sokáig keresgélnie. Az öltözködés is gyorsan ment. Tenyerével végigsimította magán a pruszlikját meg a szoknyáját, és szorosan összezárta az ajkát, mintha csak így akarná lecsillapítani izgatottan zakatoló szívét. Összeszűkültek szemmel figyelt, hogy a picinyke ablakon keresztül jobban kilásson a sűrű, fekete éjszakába.

Nem, kimenni nem mert. A parányi konyha csendje, a várakozás a sötétben, és a reménykedés láza beléfojtották a szavakat. Ámbár nem sok mindent akart mondani, csupán az anyjának annyit, hogy menjen már ki megnézni, nem valami nyulat kergetnek-e a kutyák az éjszakában, míg ők itt aggódnak, hogy valami emberféle az.

Míg összeszedte gondolatait, melyeket képtelen volt megfogalmazni, bénultságát eloszlatta a súlyos, férfias léptek döngése. Az ajtó ugyan odébb volt, de ő egyetlen ugrással ott termett, hogy megragadja a fakilincset, majdhogy ki nem rántotta az ajtót a keretéből, és mire észbe kapott, már Paló mellkasán zokogott. Minek itt köszönetni? Csók a szájra, és újra, még egyszer...

– Gyertek beljebb, Tera. Isten hozott, fiam – hallatszott a parányi kis konyha félhomályából. Nohát, hadd nézzelek meg magamnak jobban, közelebbről... Hú, de megemberesedtél a katonaságnál. Micsoda szép szál férfi lett belőled... Látod, én meg csak öregszem, jobb is lenne nem lenni már. Bizony, nincs már rám szüksége senkinek...

Köhögni kezdett, olyannyira, hogy egész öreg teste belerázkódott.

– Jaj, anyám, ne kezdjen rá megint itt nekem a régi nótára – szakította félbe Tera, és kötényével letörölte Palónak a széket.

Ritkán szokott ő az anyjának visszaszólni, de most, ebben a pillanatban valahogy kirobbant belőle. Mondhatott volna bármit az anyja, ő visszavág, hogy bebizonyítsa magának meg a világnak is, hogy ő Palóhoz tartozik, hogy mellette áll. Odabújt a legényhez, és lehunyta a szemét, hogy egész testét átjárja az összetartozás érzése.

Paľo a távozó öregasszony után pillantott. Egyedül akart maradni Terával. Kikattintotta a táska csatját, és tekintetét a leányra emelte:

– Ez itt a tied...

– Paľo... A zsoldodból?

– Igen... És amikor megvettem, nehezen döntöttem, nem tudtam, tetszeni fog-e neked. A fiúk azt mondták, örülni fogsz. De hát, mit tudhatnak a fiúk az ilyen dolgokról? Én sem tudok semmit...

Tera még soha olyan mohón nem ragadott magához tárgyat, mint abban a pillanatban. Kebléhez emelte a kis dobozját. Ha az a petróleumlámpa nemcsak füstölne, hanem világítana is, a legény észrevehette volna a leány szeme sarkában megcsillanó könnyeket. Akár egy kisgyermek, aki az első játék babáját kapta ajándékba. Végigfürkészett minden zugot, istenem, csak be ne jöjjön most anyám, istenem, legalább addig ne, amíg ezt eldugom a polcon, a kanna mögé. Mert ezt nem árulom el senkinek, ezt nem tudhatja meg senki, ez csakis az én ajándékom, egyes egyedül az enyém...

Arany fülbevaló. Pont ilyenre vágyott mindig!

– És... nem veszed fel? – szólalt meg Paľo, akinek nehezére esett a méltóságteljes férfias külső mögé rejtteni a Tera naiv, végtelen boldogsága láttán érzett örömet.

Szerette volna a fülbevalóval látni és csókolni őt, de úgy, ahogy azt Baláz tizedes szokta mondani, amikor már a hetedik sörét is megitta: addig csókolni, amíg a fülbevaló meg nem merevedik...

Azok a futó csókok a pitvarban folytatást kívántak. Égették az ajkat. Két év önmegettartoztatás elég volt. A fiúk is gúnyolód-

tak néha, a mocskos szájak is megjegyzéseket tettek olykor, ő azonban nem... Most meg tudná nekik mutatni, hogy Paľo Kovalčík férfi a talpán. Akkor is be tudta volna bizonyítani nekik, de ő csak egyvalakit szeret. Egyetlen egy valakit, de azt nagyon...

Szemhéja alól Terát fürkészte. Nem, mint menyasszonyt... Hanem, mint nőt! Szép. Vállig érő, hosszú fekete, göndör fürtök. Világoskék ruhája rövid ujjasa alól gömbölyded, izmos karok felerlenek. Keresztbe font karjai alatt formás, erős, dús keble lélegzetvételnél szinte szétfeszíti a ruhát. Teste csupa izom. És az a telt derék... Micsoda érzékiség szunnyadhat az ajka által finoman formált boltív mögött?

Maga mellé ültette a lányt, aki vállával a mellkasának dőlt, és fejét a vállára hajtotta. Dús hajfürtjei körülfonták a fiú forró arcát. Tera lehunyta a szemét, mert szédülni kezdett, és kiszáradt a szája, megbénult a nyelve...

Paľo megremegett. Odahajolt a leány arcához, erősen magához szorította, és a száját rátapasztotta forró ajkára, izzó arcára és lángoló homlokára. Szinte fájt neki ez az izzó ölelés.

Karjai között a lányt elhagyta minden ereje. Beleremegett, amikor átfutott az agyán, ami eddig még soha eszébe se jutott. Ha most... ha most Paľo... a magáévá tenné.

Szeretem őt. A felesége leszek. Hűségem maradt hozzám! Mellettem maradt, eljött, és az ölelése még soha nem volt olyan erős, mint most. És én tudom, érzem, hogy Paľo azt akarja, Paľo nagyon akarja, csak talán nem meri... És nekem nincs erőm nemet mondani. Honnan is lenne? Hiszen az enyém, hiszen én az övé vagyok...

- Szeretlek – súgta neki.
- Én is téged. De nagyon.
- Meddig?
- Örökre...

Mindketten megremegtek. A legény keze...

Megnyikordult a kamraajtó.

– Nohát, milyen csöndben vagytok ti itt – motyogta az öregasszony. Azt hittem, elmentetek, a konyhaajtót meg tárva-nyitva hagytátok. Valaki még be talál jönni...

A pillanat varázsa elszállt. Csupán arcuk forrósága és testük belső remegése maradt utána. Tera szinte szégyellte magát, ahogy az anyjára nézett. Vajon mit láthatott? Talán semmit... De az a feszült csönd épp eleget elárult arról, mi történik vagy történhetett volna a konyhában.

– Le kellene már feküdnöd aludni – szólalt meg az öregasszony. – Holnap dolgozni kell, fáradt leszel, na.

Paľo fogcsikorgatva lehajtotta a fejét. Amíg Tera nem a felesége, addig a lány anyja parancsol a házban. És ha ő egyszer azt mondta, hogy ágyba kell menni... Csakhogy én innen addig el nem megyek, amíg el nem mondom a magamét. Nincs mire várni. A géppisztolyom már az állványon lóg a katonai raktárban, benzintől bűzlök, dolgozom, eljött hát az ideje, hogy megnősüljek. A szüleim is...

Nos, egyetérteni éppenséggel egyetértettek, de Terát nem fogják megkedvelni. És soha nem fogják megszeretni annyira, hogy elfogadják a menyüknek... Furcsa dolgokat mondtak.

„Ó, a nagy szerelem még a hegyeket is elmozdítja a helyükről... És lakjatok csak náluk, Teráéknál, ha már olyan nagyon

szeretitek egymást, ott is boldogok lesztek... Minket meg majd meglátogatsz, ha jut rá időd...”

– Összeházasodunk, néném, szeretjük egymást. Csak hát szívesen laknánk itt, magánál – bökte ki sietve.

A nénike lapockáig érő, kibontott hajjal, vállán kendővel odatipegott az asztalhoz. Sóhajtva leült. Ránézett a lányára, mintha annak szeméből szeretné kiolvasni a tanácsot, mit is válaszoljon. Hisz mi ketten már nemegyszer beszélünk, és álmodoztunk is erről a pillanatról... Hát miért nem szólal már meg ez a Tera, miért nem segít nekem?

– No, fiam, hát, ha a szüleid is így... akkor hát, legyetek boldogok, amennyire csak tudtok... És ahol eddig elfértünk ketten, találunk helyet a harmadiknak is...

Többszólamú kutyakoncert köszöntötte a boldog legényt, akinek az őszi, feneketlen sártenger sem szegte kedvét, hogy füttyörésszen az úton. Miféle fáradtság? Száguldott hazafelé, az új szövetkezeti házak irányába. Az új, makadám országúton lovas fogatok tömkelege hajtott a városba a piacra. Neki pedig két óra alvás is elég volt.

Ki hordta szét a nagy hírt a szomszédoknak? Tudja a jó Isten. Egy azonban biztos, másnapra már az egész falu tudott a készülődő lakodalomról.

November utolsó vasárnapján fogadtak egymásnak örök hűséget és szerelmet. Délelőtt a községházán, délután a városi templomban. Katolikus szertartás szerint. Hadd örüljenek a szülők.

A novemberi eső már harmadik napja megállás nélkül áztatta a síkságot. Bőrig áztak, amikor Páló a feleségével kettesben elindult új otthonukba, az öreg tanyára. Gyalogosan. Utolsóként

hagyták el a Kovalčík-házat. Tera anyja még a vacsora előtt megkérte Palót, hogy valaki vigye haza, ő már nem bírja az éjszakázást. Hazavitték autóval. Így rendelkezett a szövetkezet elnöke, Ján Kolompár. A fiatalok pedig azért vágtak gyalog az útnak, mert Paló megígérte a szüleinek, hogy éjszakára is ott maradnak. Csakhogy Terára nem hatott sem a jó, sem a keményebb szó. Ő bizony nem marad Kovalčíkéknál, talán még ne adj' isten azt gondolnák, hogy az új menyecske végleg ott akar maradni. És az anyja is várja otthon. Meg aztán, időközben akár történhetett is vele valami, hát nem? Így aztán egyfolytában nyaggatta Palót, hogy induljanak már.

– Nohát, majd meglátjuk, hogy fognak boldogulni – mordult oda Pavol Kovalčík a feleségének, miután Paló a feleségével már elment. Hiszen annak idején mi is csak így kezdtük, és nem síránkozunk. S talán még jó is, ha a kezdet nehéz. Jobban megbecsülik majd, amit idővel összegyűjtenek. Ha takarékoskodni fognak. Mert minden az asszonytól függ...

Kinek akarta a maga igazát bizonygatni Paló? A szüleinek vagy önmagának? Ugyan ki tudná megmondani. Az a két év a munkahelyén egy szempillantás alatt elrepült. Teltek a hónapok, a pénz pedig mindig megtalálta a hazautat. Csak ő maga nem volt otthon soha. Az ország minden szegletét bejárta a teherautóval, gyakran négy-öt napot is távol volt az otthonától. Ám amikor egy-egy ilyen kimerítő út után sietett haza a feleségéhez, soha nem érkezett üres kézzel. Eleinte apróságokat vitt, később ruhának való anyagot meg olyan elegáns topánkákat, amelyek épphogy csak tartják elől a lábujjakat, sálakat, kendőket, kesztyűket és mindenfélét, amire Tera csak vágyott.

Az ismétlődő találkozások ismétlődő izgalmakat és vágyakat ébresztettek. A fiatalasszony mérhetetlenül hálás tudott lenni minden apróságért, és együtt örültek az újabb szerzeményeknek. Végül még az a gondolat is felmerült bennük, hogy egy év múlva talán már autóra is telik...

Mosolyt csalt az asszony arcára a női táska, amit most hozott neki Páló. Térült-fordult. S már ott is állt a férfi előtt abban a ruhában, amit a legszebbnek tartott, az új cipőjét is felvette, csuklójára akasztotta a táskát, és fel-alá sétálgatott a magas falitükör előtt. Páló mosolygott a divatbemutatón, amelyet kifejezetten az ő tiszteletére rendeztek. Odalépett az asszonyhoz, átkarolta és arcon csókolta. Szép. De már nem áll jól rajta ez a ruha... Vagyis jól áll, csakhogy... Hiába, no, nem illik rá. Tera gyereket vár!

Pavol Kovalčík is megtalálta a fiatalokhoz vezető ösvényt. Nos, a kíváncsiság hajtotta hozzájuk. Mire jutottak, mit értek el. Tera nem bánta. Legalább volt kinek eldicsekednie az új holmikkal, megmutogatni őket, megdicsérni Pálót, milyen kedves hozzá, és milyen rendes vele. Még rádiót is fog venni. Hét tranzisztorosat. Olyan külföldit! És az unalomnak híre-hamva se marad a kis tanyán.

Az após kissé savanyú képpel hallgatta a dicséreteket. Összeszorította a fogait, mert az élet őt igazolja, neki volt igaza. Tera olyan nőszemély, aki teljesen elcsavarta a fia fejét. Míg egy rendesebb asszony félrerakná Páló nehezen megkeresett garasait, és takarékoskodna, addig ez itt cifrálkodik, divatozik, rádiót, susogós melegítőt és isten tudja még mi mindent vásároltat magának.

Az egykori üres markú kisasszonyból nagysága lett! És mind-
ez az ő egyetlen fia keresetéből, aki éjjel-nappal húzza az ígát,
akár egy ló. Hiába, hisz Tera ezt képtelen értékelni. Haszonta-
lanságokra dobja ki a pénzt... Az én feleségem akart-e valaha is
elegáns cipellőt? A tanyára, a sárba. Minek? S ilyenek a mai fia-
talok. Ezt művelik a szövetkezetben is.

Az öreg Kovalčík megcsikorgatta a fogait. Ez így nem mehet
tovább. A fiamról van szó! Majd adok én neki – ilyen haszonta-
lanságokra keresni a pénzt! Más fiatalok legalább jól keresnek.
De Tera nem is dolgozik. És ezek nem a Paló ötletei. Paló min-
dig rendes volt. Soha nem érdekelte a vásárlás. Csak a spórolás.
Mi magunk neveltük rá őt.

És ki is mondott mindent, amit gondolt.

Tera sokáig hallgatott. Aztán sírva fakadt. Hogyan tudná
meggyőzni az apósát, ezt a konok falusi embert, aki csak a saját
üres feje után megy? Veszekedjen vele? Mit szól ehhez Paló?

Ellenségeskedést szítani apa és fia között?

Nem... csak azt nem. Inkább tűr, inkább csöndben marad,
legyen az öreg Kovalčík akarata szerint... Hogy béke legyen kö-
zöttük. És a vitáról nem is szólt Palónak. A tranzisztoros rádió
azonban napokig néma maradt, és az új ruhákat elnyelte a szek-
rény mélye.

Paló továbbra is járta a világot. A teherautó kormányja mögött
ülve. Sohasem egyedül. Ketten-hárman, együtt a kocsikísérők-
kel. Hónapról hónapra egyre kimerültebben. Amikor leteszi a
felforrósodott kocsit, megnyalja kicserepesedett ajkát, sokszor
gondolja magában: és most gyerünk a sárba, hosszú kilométere-
ket gyalogolni a feleséghez.

Iszonyúan fáradt lehetett, amikor először maradt éjszakára a szüleinél. Nem volt kedve, de főleg ereje hazakutyagolni. És nem segített a Trabant sem. Kár volt érte annyi pénzt kiadni. Télen rönkökre kell állítani. Tavasszal is. Meg ősszel is. Sár, sár és sár...

És különben is – a kocsit csak az öreg Kovalčíkot szolgálta, őt is csak azért, hogy még egyszer felülkerekedhessen a menyén. Mert ugyebár ki más okozhatott annyi esztelenséget, mint az a tékozló asszony? Biztosan ő beszélte rá Palót. Nemhiába áll az Írásban is, hogy az asszony a bűn edénye... Egy ilyen nőszemély telhetetlen. Azon az isten háta mögötti tanyán még egy rozszart gebéjük se volt soha, most meg a divatos cipellő sem elég neki! Apai szíve csak akkor nyugodott meg, amikor észrevette, hogy Paló gyakrabban alszik náluk, mint a saját feleségénél.

Paló tovább járta a világot. Egy ilyen sofőr útközben sok mindent lát meg hall. S látja, hogyan forog a világ otthon és hogyan másutt. Mindkét kollégájával jól kijött, hiszen egykorúak voltak, bár azok gyakran ugratták őt, hogy ne legyen már olyan zárkózott. Elvégre férfiak vagyunk, az istenit, rúgjunk ki a hámból, na! Rabszolgáknak való az ilyen vándorélet, hajszoljuk magunkat, néha lazítani is kell egy kicsit, kikapcsolódni a mindennapos mókuserékből. Szórakozzunk egyet, aztán reggel megyünk tovább, felrakodunk, lerakodunk, elvégezzük a munkánkat, ahogy kell, kinek ártasz azzal, ha velünk tartasz?

Muszáj volt neki. Nem azért, mert unszolták, hanem mert kedve szottyant rá. Nem haszontalanságból. Valahol, messze a síkságon megszületett Pal'ko. Nos, a fia egészségére. Úgy született meg, hogy az apja otthon sem volt. De ha gratulálnak és az

egészségünkre isznak, illik fizetni. Előkeresztelőt tartunk, baráti hármásban.

Cigarettafüst és félhomály. A falak melletti boksokban talpalatnyi hely sincs. Csak a középső asztalok szabadok.

– Sört – mennydörögte Fojtáš.

– Három sört – tette hozzá Paló nagyvonalúan.

Az öregedő pincér tapasztalt szeme, amely az éjszakai homályban töltött hosszú évek alatt már sokat látott, most a vendégeket fürkészte. Meghajtotta ferde gerincét, és a három üvegből udvariasan félig töltötte a magas poharakat. Ahogy az az uraknak dukál. A friss hab kipezsgett, s a terítő átnedvesedett. Igyunk! És beszélgessünk... A városi emberekről. Az itteni emberekről. És arról, mennyire másképp élnek. A városi ember is dolgozik, de a szórakozást is megengedheti magának. Kedve szerint.

A lokálban hangzavar támadt. Valahol a közelben egy moziban talán épp most ért véget a film. A szomszédos asztalnál négy fiatal nő foglalt helyet. Ilyeneket nálunk nem is látni. Micsoda ruhák... Valóságos költemények! És nem ám szégyenlősen, szótlanul üldögélnek, mint azok a mi erkölcsös és becsületes asszonyaink, akik a fal mellett a zsebkendőjüket gyűrögetik a kezükben, hanem hangosan nevetgélnek és élénken cseverésznek.

A három férfi elhallgatott. Tíz után egy vezna, kopasz törpe kezdte búvólni a zongora billentyűit. Megszólaltak az ütősök, és a saxofon is felsírt. Hogy is mondogatta Baláz tizedes? Az ötödik sör után szívélyes lesz a hangulat. A táncparketten hamar közel kerülnek egymáshoz az emberek. Ott nem szégyenlősködni nálunk otthon sem, ahol kotnyeles boszorkák harminchá-

rom pár szeme figyel, hol simul a kezed a táncpartnered derekára, és hogy az ujjaid nem siklanak-e lejjebb...

És milyen szépen énekel az a platinaszőke nőszemély a pódiumon... húha! Akárcsak a rádióban, na! Baláz tizedes öt sört emlegetett, de Páló asztalánál ennél alighanem valamivel több fogyott, mert már nem ízlett neki. Nyelve konyakra vágyott.

A konyak varázsital. Elfelejteti veled, hogy a tenyereden bőrkeményedések éktelenkednek a kormánytól, és hogy tetőtől talpig bűzlesz a benzintől... A konyak elixír, a gyengéknek erőt ad, az erősek erejét pedig megkétszerezi.

– Táncol velem egyet? – fordult a szomszédos asztalhoz Páló.

A világosszőke szépség rábiccentett. Nem szégyenlősen, mint a mi lányaink, hanem méltóságteljesen és öntudatosan, ahogy az egy hölgyhöz illik. Belekapaszkodott az átizzadt, zsíros kordbárszony zakóba bújtatott izmos karokba.

Majd csak a parketten tudta rendesen szemügyre venni. Bársonyruhája szinte rátapadt a testére. És az a dekoltázs... Páló inkább a kövér szaxofonos átizzadt homlokára fordította a tekintetét, mert az édes illattól forogni kezdett vele a világ.

Rövid, ám gondosan fésült haj. A nyaka inkább hosszabb, mint rövid. A dereka... inkább kissé elhúzta róla a kezét. Modern, jól ápolt nő.

Ilyennek szeretné látni Terát. Hiába. Tera más. Feleslegesen költöm rá a tengernyi pénzt, soha nem lesz ilyen. Valódi, igazi városi nő.

Forogtak-perdültek. A harmadik tánc után megtudta, hogy Zuzának hívják. Az ötödik után már többet tudott róla, mint maga a nő. Az életéről, a fájdalmairól... szóval mindent. Azt is,

hogy soha nem marad ki éjfél után. Ő nem olyan. A gyerekeket a szomszédasszonyra bízta, hogy a nehéz munkanap után kiszel-
lőztesse egy kicsit a fejét, de mindig betartja a szavát. Megígérte,
hogy éjfélig hazaér.

Páló lebiggyesztette az ajkát.

– Megengedi...

– Tegeződjünk – rebegte a nő.

– El... elkísérhetlek?

Eltűnődött.

– Nem tudom – mondta, és a férfi vállára hajtotta a fejét.

Az előszobából sűrű suttogás hallatszott. Aztán becsapódott az ajtó. Biztosan a szomszédasszony megy haza. Kényelmesen befészkelte magát a fotelbe. Még soha nem ült ilyen kényelmes alkalmatosságban. Az állólámpa piros ernyője lilává varázsolta a félhomályt. A szomszéd szobában alszanak a gyerekek...

A gyerekek, akik mérhetetlenül szerették az apukájukat. A gyerekek, akiktől egy baleset elragadta az apjukat. Hazavárják. Még nem tudják, hogy már soha többé nem jön haza. Kicsik még.

Izgatónak érezte a vékony nyakú, magas poharak matt fényét. Soha addig nem kóstolt pezsgőt. Csak Baláz tizedes elmondásaiból tudta, hogy ez az istenek itala. Zuza töltött. És Páló ráeszmélt, hogy a tengernyi sör és konyak után éppen ez a kellemes ital hiányzott neki, hogy teljesen kijózanodjon. És hogy megnevelítse száraz ajkait.

Egyre valószerűbben érezte a nő alakját. Mintha csak a fejük felett felkapcsoltak volna egy hatalmas, addig sötét csillárt.

A nő ivott a férfi egészségére, aztán a poharat letette a kis asztalára. Fényes, selyemköntöse alól kivillant a fehérneműje. A férfi magához rántotta.

Lábával kirúgta a lámpa csatlakozóját a konnektorból.

Sötétség...

Aztán már csak pirkadatkor látta újra a nőt, amikor az első hajnalpír legyőzi a sötétséget. Karjait a feje alatt tartva, ernyedten feküdt mellette, s meztelen válla gyengének és védtelennek tűnt. Nyitott ajka remegett. Aludt. S Paľo nem értette, hogy képes ez az asszonyka őmellette aludni. Ő le sem tudta hunyni a szemét.

A kerekék monoton surrogással gurultak a betonon. Paľo ma nem előzött meg senkit, és nem hajszolta a motort. Fejében az elmúlt éjszaka emlékei kavarogtak. Nem hessegette el a fenyegető gondolatokat.

Zuzát meg kell érteni. Ő nem olyan... Ha velem mégis, hát csakis azért, mert ő maga is bevallotta: akar engem. Férjet akar. Meg kell őt érteni. Még csak huszonhat éves...

Megingott a szép Kovalčík-ház és a sáros tanya közötti híd, melynek pilléreit öt évvel ezelőtt szerelemből rakták le. Elég volt egy fuvallat, hogy megremegjen: Zuza lehelete.

Vihar előtti csendet követő égiháború.

A kormány mögött ülő kemény arcú férfi összeszorított fogakkal felszisszent magában: el a tanyáról! Elég az egész múltból! Soha nem fogom itt megszokni. Többet akarok, jobban akarok élni! Még a seregben is jobb dolgom volt, mint most. Sokat láttam a világból, nem tudom, nem bírom megszokni...

Nem ezen az éjszakán kezdtek szakadozni a szálak, melyek egykor Terához kötöttek. Talán akkor kezdődött, amikor kime-

rültségében bekopogtatott az apai ház ablakán. Valahol szunynyadnia kellett valami parázsnak, amelynek elég volt egy cseppnyi olaj, hogy fellángoljon a tűz. Lángjai fel akarnak égetni minden hidat maga mögött. Zuzánál tényleg nagyon jól érezte magát. Életében először.

S tett róla, hogy az első találkozó ne legyen az utolsó is egyben.

Karácsonykor még meglátogatta a feleségét meg a kisfiát. A kétéves Pal'ko elemében érezte magát, de az apja iránti érdeklődése csakhamar átterelődött az ajándékokra. Leginkább a sok furcsa színben pompázó rakétamotorra.

Terával nem veszekedtek. Régebben sem, most sem. Soha.

A válópert májusban kezdeményezte a bíróságon.

A két nő között helyet foglaló bíró előtt Tera nem hibáztatott senkit. Csak az igazat mondta, csak annyit, amennyit tudott és csak azt, amit megélt. Miként kezdődött az egész...

Az öreg Kovalčík aznap este felakasztotta magát. Egy kiszáradt fűzfára a temetőben. Gyeplőszíjon lógott. Kora reggel találtak rá. Sápadt arcán friss májusi eső csordogált. Akárha sírna. Kihűlt, halott, csizmás lábai egy rózsabokor fölött himbálóztak, melynek rubin színe új életet, új tavaszt hirdetett.

Másnap délután eltemették a rózsabokor közelében.

A temetés után Tera még hallgatagabbá vált. Az apósa leszámolt a maga életével és bűnével, s ha volt is valami bűne, az láthatatlan és megfoghatatlan maradt. Azt még akkor követte el, amikor a fiát nevelte, nem akkor, amikor elkezdte őt a feleségétől elszakítani. Tragédiája azonban nem tudta helyrehozni Tera életét.

Paló már akkor elköltözött, amikor Tera még a halott fölött virrasztott. Az anyjához. És ismét az országot járta a teherautójával. Csak néha-néha találkoztak.

Tera megalázkodott. Egyszer, amikor Paló épp a vezetőfülkéből szállt ki, lehajtotta fekete fejét és odament hozzá... Gyere vissza, mondta az ajka, a szeme, a lelke, a szíve... Gyere vissza hozzánk. Add vissza a gyermeknek az apját. És ha akarsz, beköltözünk a városba, anyám gondoskodik magáról; olyan városi nő leszek neked, mint az a másik...

De Paló szíve már másé volt.

Tera egyedül maradt. A gyerekekkel. Gondozta az anyját, aki betegeskedett, és esküdözött, hogy orvost látni sem akar.

– Legyen meg Isten akarata... A halál ellen nincs orvosság – mondogatta –, főleg olyankor, amikor a lánya a beteg gyermekét cipelte a kórházba.

A fiatalasszony arcán nyomot hagyott a bánat. Sokat sírt? Ki tudhatja? Szüksége lett volna tanúkra olyankor? Egyetlen szóval sem panaszkodott senkinek. Küzdött a sorssal, amelyet az anyja szerint maga az Úristen rendelt el neki.

Hová menjen, mihez kezdjen? Nem lenne-e jobb neki is valahol az öreg Kovalčík közelében, egy rózsabokor alatt?

Paló felnyögött az ágyában. Tera összerezzen. Megsimogatta a forró, lázban égő piros arcocskáját.

Még hogy halál? Ha nekem nincs is szükségem erre az életre, az nem jelenti azt, hogy az életnek nincs szüksége rám. Élet. Paló. A gyerek, akinek egyedül csak én vagyok. A gyerek, akit felnevelek, és akiben azt fogom szeretni, aki már soha nem tér vissza hozzám.

Kolompár, a termelőszövetkezet elnöke egyáltalán nem lepődött meg, amikor Tera megjelent nála. Ezernyi ránc barázdálta arcából bölcs szürke szemek néztek rá, melyeket számtalan elődjétől örökölt, akik emberemlékezet óta küzdöttek az élettel ezen a rónán.

Nem hagyta, hogy Tera befejezze a mondandóját...

– Eredj – mondta hangosan és érdesen, mert nem is tudott másképpen beszélni. Eredj, és ne magyarázkodj... Tudom, tudom, mindent tudok – sóhajtott. Majd csak lesz valahogy... Eredj... Most menj haza. És reggel... reggelre majd találunk neked valamilyen munkát...

Kikísérte tekintetével. S talán még örült is. Nem azért, mert két dolgos kézhez jutott... Hanem azért, mert örömét lelte, amikor rápillantott az asszonyra, a sok ezer közül egyre, aki erősebb a halálnál, és erősebb, mint maga az élet.

Lampert Csaba fordítása

SÉRTŐDÖTT EMBER

A kultúrház ajtaját már be se csukták, mert megállás nélkül tódult befelé a színes bő szoknyákban és fekete öltönyökben érkező vendégek áradata. Odakint még ácsorogtak páran, hogy elszívják utolsó cigarettájukat, vagy váltsanak néhány szót egy rég nem látott ismerőssel, amikor akár egy ostorcsapás, felcsattant az első ablaknál álldogáló, szigorú fekete ünneplőbe öltözött kis csoport harsány kacagása.

- Kutyaházi maradtál öregségedre is, Štefan...
- Torkos, istentelen vén kandúr...
- Ejnye, hát micsoda beszéd ez...

A négy nő társaságában lévő férfi épp visszavágni készült, valami mulatságosat akart válaszolni társnői fecsegésére, de a szavak félúton a torkán rekedtek, mosolygós arca elkomorodott; megfeledkezett az illemről, kivette pipáját a fogai közül, és oda nyújtotta jobbját a nevetgélő nők háta mögül komótosan feléjük lépkedő férfinak.

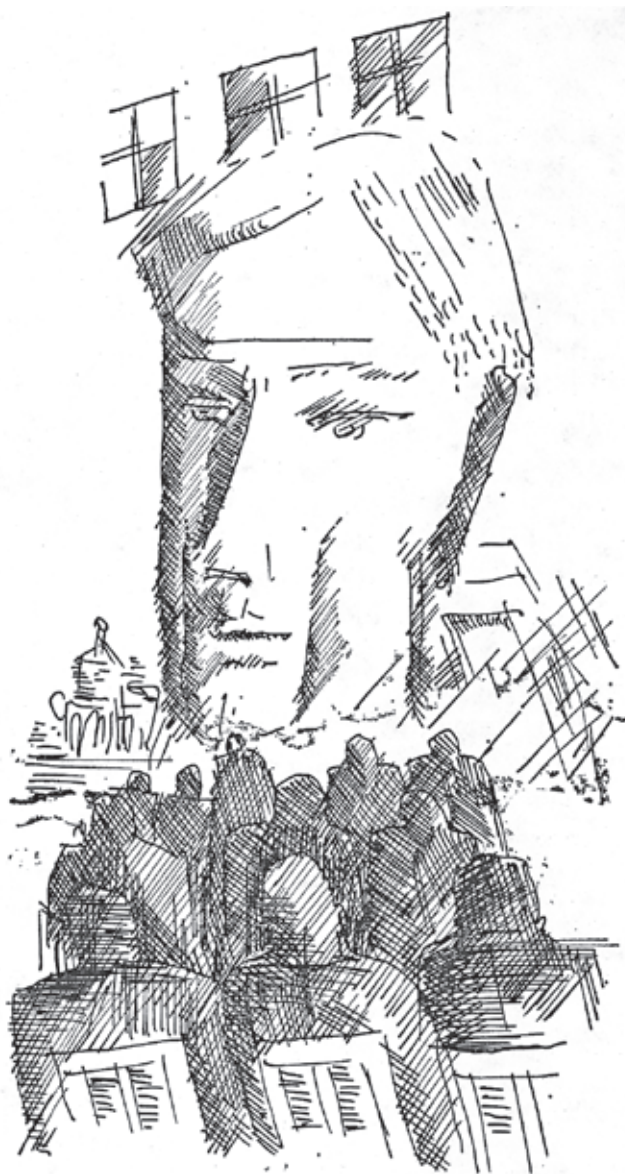
– Légy üdvözölve, Miško! Hát eljöttél... – mondta rekedt hangon.

Társnői elnémultak, akár a vércsétől megriadt tyúkok. Beszédesen összenéztek egymással. Nem voltak hozzászokva, hogy hangosan beszéljenek ennek az újonnan érkező embernek a társaságában. Pedig azóta már eltelt nyolc év. Nyolc év, nyolc hosszú év telt el, amióta az öreg Michal elment és félreállt. Elment az állami gazdaságba dolgozni, mert nem bírta elviselni, hogy ő, a szegények egykori szövetkezetének sok éven át volt elnöke, az új elnök keze és pálcája alatt dolgozzon.

– Meghívtak – vetette oda kelletlenül, mintha már megbánta volna, hogy egyáltalán eljött.

Fejbiccentéssel üdvözölte Pišta elnémult társaságát; ennyi elég is a nőknek, nem kell őket elkényeztetni, azok azonban úgy megszeppentek Michal jelenlététől, hogy egyszeriben mind az ajtóhoz furakodtak, hogy minél hamarabb bejussanak, mintha oda bent vőlegények várták volna őket.

Elbiggyesztette a száját. Tudta az első pillanattól kezdve, amikor még el sem döntötte, eljön-e, épphogy csak megkapta és erős ujjai közé fogta a meghívót, már akkor tudta, hogy nem lesz ez olyan egyszerű – leülni a nép közé, amely közel egy évtizede még minden szavára hallgatott. Nem következetesen, mint kiderült. Mert hiába beszélt nekik, nem hallgattak rá. Ne csatlakozzatok, ne csatlakozzunk a középgazdák szövetkezetéhez, mondta nekik. Ha ez a nagyjából harminc középparaszt külön szövetkezetet hozott létre, mert nem fűlött a foguk hozzá, hogy egyesítsék erejüket a béresekkal, hát isten nevében, gazdálkodjanak maguk. Hiszen a volt zsellérek meg kisparasztok is vonakodtak egy túl-

ból cseresznyézni a nagygazdákkal, gazdálkodjanak csak a maguk tetszése szerint.

Jézus szegényei már kezdettől fogva megértették, hogy egyesíteni kell az erőket, és hogy az erő a szövetkezetben van. A gazdagabbak addig spekuláltak, amíg világossá nem vált számukra, hogy nem lehet többé a régi módon élni, s a koldus népség lassan mégiscsak felemelkedik. Bezzeg akkor már készek voltak beülni a készbe. Persze úgy, ahogy azt a furfangos eszük diktálta. Elfoglalták a vezető pozíciókat, és az egykori koldusnép egyszer csak észrevette, hogy ugyanott volt, ahol azelőtt: a gazda dönt, a cseléd meg örökre csak szolgál marad. Akkor meg minek szenvedtünk és fordítottuk ki négy sarkából a világot?

– Gyertek – szólította meg őket egy öregember, akit mindketten komoly fejhajtással köszöntöttek. – Siessetek, ha ülőhelyet akartok találni. Azt hiszem – mormogta a bajusza alatt, csak úgy magának – még az új kultúrház is kicsinek bizonyul.

Pišta azon kapta magát, hogy az elnök szavai az egyik fülén bemennek, a másikon meg ki. Végül is, már tegnapelőtt óta ismerte a beszámolót. Azt csak az egyszerű tagság lesi, kapkod minden szó után, amely a munkáról, bőrkeményedésekről, kiárvatlanságról – meg persze a súlyos pénzekről is – szól. Odasandított Michalra. S meglepődött, hogy az egykori elnök szorgalmasan firkál valamit. Egy jegyzetömbbe, amely akkora volt, mint az iskolai füzet, és látszólag vadonatúj. Talán csak nem az újságnak ír?

Elmosolyodott, és büszkén arra gondolt, hogy valószínűleg nem a mintegy tíz évvel ezelőtti eredményeket hasonlítja össze a mostaniakkal. Annak nem lenne értelme.

– ... a minket sújtó aszály ellenére, minden főre ennyi meg ennyi forint jut – hallotta az elnök szavait, és csatlakozott a tapshoz.

Nem szükséges kikényszeríteni a tapsot. A fiatal mérnököt, akinek a kezdeti sikerek köszönhetőek ebben az új szövetkezetben, mindenki elismeri... talán csak Mišo nem.

– Mit szólsz ehhez? – bökte meg könyökével a férfit, aki tollát a papírnak szegezte, az elhangzott számot azonban nem írta le.

Nem akarta Michalt se megzavarni, se felmérgetni, csak nem bírta ki, hogy ne szólaljon meg az ilyen sok megkeresett pénz felett érzett örömeiben és büszkeségében.

Az egykori elnök elsápadt. Arcából kifutott az összes vér. Provokáció, mondta magában. Nincs itt semmi keresnivalóm, nem kellett volna eljönnöm. De ha már egyszer így akarták, hát itt vagyok. S ha már megkérdeztek, meg is fognak hallgatni.

– Talán ugrálnom kéne az örömtől? – förmedt rá a szomszédjára, de úgy, hogy a körülötte ülők is meghallják.

– Talán azt kéne mondanom, hogy ez a Bakos csakugyan egy aranyember?

– Arany azért nem – mondta Pišta, és már bánta, hogy megszólalt.

– Csak épp ügyes és okos.

– És én talán buta voltam? – kezdte a vendég, miközben mérgeben összegyűrte markában a jegyzetfüzetet, majd halkabban, de érthetően hozzátette:

– Lehet, de én legalább értékeltem a saját fajtámat... De mit érdekel ez engem? Vendég vagyok itt. Mégis jó, hogy eljöttem, mert legalább világosan látom, milyenek vagytok. Ilyenek vagytok ti... Mindannyian. Még a legjobb barát is. Megláttok egy ma-

rék pénzt, és azzal vége. Azt hiszitek, hogy az a legfontosabb. Az elvek meg nem számítanak többé! Egyszerűen felrúgjátok őket... Látod, én inkább lemondtam.

Elhallgatott, és kisímította a jegyzettömböt a térdén. De már nem jegyzetelt semmit, csak figyelmesen bámulta a félig üresen maradt lapot. Majd kis idő múlva összerezsent, amikor az ellenőrző bizottság elnöke tartott beszámolót. Persze nem a beszámolótól, hanem a háta mögül felhangzó nevetéstől.

– Nem bírom, nem bírom – fuldoklott a háta mögött egy hang, amelyet nem ismert, de nem akart hátrafordulni, hogy megnézzze, ki szórakozik ilyen jól. – Hanyatt esek a nevetéstől, ha a zárszámadó gyűlésen egy hat osztályt végzett fiúcska arról kukorékol, hogy ellenőrizte a könyvelők munkáját, és mindent a legnagyobb rendben talált.

Mások is nevettek. A vendég is elmosolyodott.

– Hát nem mulatságos? – folytatta a szilaj tenor a Michal háta mögötti sorban. Mit ellenőrzött, ha fogalma sincs az egésztől?

A művelt emberek az ilyen pillanatokra azt mondják, hogy eljött az igazság pillanata. Az ő igazának a pillanata. A vendég a velejében érezte, hogy így van.

– Tudják egyáltalán, hogy ki ez az ember? – mondta, és egy pillanatra elhallgatott, hogy minden arc feléje forduljon a közeli székekről.

– A legnagyobb kulák fia. Látod, Pišta, igazam volt. Régóta uralkodtak már itt, és ma is ők irányítanak. Nézzétek meg a brigádvezetőket. Akkoriban szinte mindnyájan más tüzénél süttögették a pecsenyéjüket, mi pedig majd belepusztultunk a küzdelembe meg a harcba.

A mellette ülő vidám, kedélyes férfi jókedve elszállt. Hiszen ismeri Janót. Tudja, hogy értelmes és szorgalmas ember. A hátul elhangzott megjegyzés valamelyik fogatlan öregemberre vonatkozhat a vezetésből, vagy az ellenőrző bizottságból. Janóra semmiképpen nem. Talán csak nem fogunk örökké hallgatni, nem?

– Mišo – suttogta óvatosan, mert nem akarta megbántani, hogy a jelenlévők aztán kinevessék. – Ne vádaskodj. Tudom, hogy te sose fogsz őszintén örülni a mi eredményeinknek. S mindig csak áskálódni fogsz, meg a rosszat hozod fel.

– Én csak az igazat mondom! – vágott vissza Mišo, s villogott a szeme, akár egy csendőré.

– Akkor ne lőj mellé! Tudod, hány éves volt ez a fiatalember a felszabadulás idején? Öt.

– Na és az apja?

– Híres bikatenyésztő. Még Svájcban is ismerték...

– Osztályellenségek a burzsujállamban.

– A marhakupeczek nem fenyegettek bennünket ágyúkkal.

– Gyenge vagy te ideológiából, Pišta – nevette el magát a vendég.

– Sosem állítottam az ellenkezőjét. De egyet tudok –, hogy Jano már a mi társadalmunk neveltje. Nemrég fejezte be az iskolát. Mezőgazdasági iparit végzett...

– Felkapaszkodott a mi munkától görnyedt hátunkon.

– Úgy van, kineveltünk egy szakembert a magunk verítékével és a magunk pénzén. Miért kell hát a legnagyobb kulák fia címkét ráakasztani? Ugyan mi köze lehet neki a régmúlt idők átkozott kulákságához?

Michal összeráncolta a homlokát. Mint mindig, amikor valami fontos és jelentős dolgot akart mondani:

– Nekem akarsz előadást tartani a szövetkezeti tagok szocialista gondolkodásáról? Nekem? Ismerem én az ilyen beszédeket. Az érveket is. De nekem sose bizonyítod be, hogy egy ilyen Jano-féle alak úgy gondolkodik, és úgy érez, ahogyan mi gondolkodunk és éreztünk. Most, ebben a pillanatban sem! Olyan a fiú, amilyen az apja. Mit gondolsz, miért vállalta ezt a tisztséget?

* * *

Érezte, hogy még az ünnepi ebéden is elhúzódnak mellőle az emberek. Jobban már nem tudták megsérteni, mint nyolc éve tették, ezért nem is törődött velük. Csak néhány vezetőségi tag és a járási elvtárs kedvéért maradt, akik meghívták, rábeszélést, s nem akarták elengedni.

Akarva-akaratlanul belehallgatott a körülötte lévő és az asztal túloldalán ülő emberek csevegésébe.

– Ezelőtt még a legnagyobb gazda sem tudott ilyen lakodalmat rendezni – lelkendezett egy korosabb asszony, akiben Pišta egyik kacarászó társnőjét ismerte fel.

– Nem ám – cincogta mellette egy másik nő. Tanárok, tanácstagok meg az egész falu a vendégük...

– Szép lagzi – mondta a szemben ülő öregember, akinek már gyengélkedett a gyomra, ezért ebéd közben is csak a rég kialudt pipáját szopogatta.

– És ahogy így elnézem őket, mondta magában az egykori elnök, a násznép már rég elfelejtette ennek a két egyenlőtlen szövetkezetnek a nyolc évvel ezelőtti „vegyes házasságba” egyesítését.

– Talán inkább ünnepség! – harsogta a tőle két székkal balra ülő régi barátja, Pišta. – Egy nyolcéves házasság megünneplése! Elvégre nem különbözött más házasságoktól, itt is akadtak némi nézeteltérések olykor, de... Egészségünkre!

– Folytasd – mondta Michal hangosan és keményen. – Fejezd be, amit mondani akartál. Hogy az eredmények jók, és ez a jó vezetésnek meg a szövetkezeti tagok szorgalmas munkájának köszönhető...

– Úgy van – helyeseltek többen is, és majdhogynem megtapsolták.

– Jól ismerem a frázisaitokat – mondta, és elégedetten látta, hogy valósággal leforrázta őket. Ilyenformán szoktatok ti zagyválni. Azt azonban elfelejtitek, hogy ezt a szövetkezetet egykor mégiscsak mi hoztuk létre, a község szegényei, mi raktuk le az alapokat. Nélkülünk ma itt nem lenne semmi. Egyetlen darab kő sem állna a mostani helyén...

Szavait túlharsogta a cigányzenekar tusa. A szomszédos asztalnál felálltak és ittak az elnök egészségére. Hogy soká éljen, és továbbra is ilyen sikeresen vezesse a szövetkezetet. Az első türelmetlen táncos párok szállingózni kezdtek a pódiumra, ahonnan már elvitték az elnöki asztalt meg a székeket. Aztán az asztalok között is táncolni kezdtek, mert a színpadon nem volt elég hely az egész falu számára.

A sír szélén álló öregembereken meg a halál által itt felejtett anyókákon kívül csak egyetlen férfi maradt ülve az asztalnál, büszkén és elhagyatottan. S mérhetetlenül magányosan.

Hornok Rita fordítása

FORDULÓPONT

Az istennek se csinálom ezt tovább! – ordított István Kerekes, és akkorát csapott az asztalra, hogy a körülötte lévőek mind megtorpantak. Nem értették, mi a baja, ő pedig kidülledt szemmel, dühösen nézett rájuk. Tudták róla, hogy türelmetlen, hogy egy csapásra szeretné megváltoztatni az egész világot, és hogy nem viseli el a legcsekélyebb nehézséget sem. De miért éppen most csinál botrányt?

Kerekes folytatta:

– Maga az atyáúristen se győzi meg ezeket a keményfejű parasztokat. Házról házra járunk, mint a koldusok, kézzel-lábbal próbáljuk őket meggyőzni, ha kell szavakkal, ha kell, erővel. A tudónket is kibeszéljük, de ez mind csak falra hányt borsó... Nem értem! Egyszerűen nem értem, hogy ezek a volt zsellérek, urasági szolgák, béresek miért nem tudnak együtt... Úgy néznek ránk, mint a vörös ördögökre, akik a pokolba hajtják őket. Miért? Miért? – ezt magyarázzátok meg nekem!

Képtelen volt megnyugodni. Morgott még valamit, de azt már csak magának.

– A felszabadulást várták ők is... Földreform... Munkások meg parasztok csakis együtt... Az a rühes tehen... Tulajdon... Kinek van igaza?

Teljesen kimerült. Reszketett, mint a nyárfalevél. Leültették a kanapéra, adtak neki nyugtatót, és Kerekas pillanatok alatt álomba zuhant.

* * *

Urbanék már harmadik éjszaka nem aludtak. Pa'lo Urban újjazda volt. Így nevezték azokat, akik a földreform idején kisebb-nagyobb darab földhöz jutottak, és önálló gazdálkodásba kezdtek. Munkába fogták a családtagokat, a tehenet, az üszőt, éjt nappallá téve dolgoztak, de már a sajátjukon. És ez volt a lényeg. Hiszen az elődeik és ők maguk is hosszú évek óta vártak erre a pillanatra. Végre valóra vált az álmuk. És most adják be mindenüket, csak úgy... A téeszbe, a közösbe, hogy megint koldusok legyenek, mint azelőtt? Azt már nem! Akkor mire volt jó ez az egész cirkusz?

– Mit magyaráztok itt nekem, ti munkások – ripakodott a jelenlévőkre. Könnyű nektek. Nincs semmitek. Se tehenke, se földcske. Az üzem állítólag a tiétek, de mások parancsolnak. Én ilyen közösbe nem lépek be. Nem megyek, az istennek sem! M e g é r t e t t é t e k ?!

Egy pillanatra elhallgatott, aztán tovább szitkozódott.

– Miért csak minket akartok meggyőzni? Miért nem lép be például Jozef Slifka? Persze, hogy nem lép be. Megvan a magá-

hoz való esze. Mindig is megvolt neki. Az urasági tűznél sütögette a pecsenyét. Most meg majd a mienknél is sütögetné... Nem írom alá és kész! Hagyjatok élni, hagyjatok békén, mert különben baj lesz...

Öt lépést tett, és máris az istálló ajtajánál termett, ahol friss tehéntrágya gőzölgött a reggeli égbolt komor felhőtakarója felé. Fekete varjúcsapat szállt alacsonyan a terebélyes gesztenyefák fölé. A tehén felbőgött. Mintha megértette volna, hogy bajban van a gazda. Paló megragadta a négyágú villát, megfordult, felkészülve a legrosszabbra... A munkások és az agitátorok gyorsan eliszkoltak...

* * *

– Miért nem lépsz be? Te vén szamár! Jobb úgy sem lesz. Akár akarod, akár nem, muszáj belépned, az egész falu rád vár. Miért lennél gonosz, ha jó is lehetsz – sírta el magát Slifková, és tétován odalépett a férjéhez. Azt remélte, hogy gyengéd asszonyi ölelésével most is hatni tud rá, mint ahogy annak idején el tudta érni, hogy ne járjon az után az úri kurva után, aki mindenáron éket akart verni közéjük. Aki irigyelte, hogy ők szépen élnek, hogy három gyerekük van, és hogy Jožo őt vette el, Mara Kepeňsovát, a falu legszegényebb zsellérének lányát. Irigyelte a szépségét, békés, kiegyensúlyozott családi életét.

– Elhallgass, te bestia! – ripakodott rá Jožo, és kérges kezével ellökte magától.

Egyre kiabált.

– Csak nem képzeled, hogy én leszek az első? Nekem jó volt eddig is. Mi szükségem nekem a kolhozra? Én eddig is megéltem

a magaméból. Lépjenek be azok, akik azelőtt nem vitték semmi-
re. Most mutassák meg, mit tudnak. Az urasági földeket szét-
rabolták, szétosztották egymás között, bizonyítsák be, hogy ké-
pesek boldogulni a nagybirtokosok nélkül. És mi lenne utána?
Ha be is lépnek, mit kezdenék az olyan semmirekellőkkel, mint
Kokavec, Mišo Vrana, Paľo Urban meg a többiek, akik mindig
csak henyéltek, és az égből várták a sült galambot... A munka
büdös volt nekik, és a kapa kiesett a kezükből... Milyen paraszt-
emberek ezek? És aztán, ha abban a kolhozban rossz lesz, engem
fognak átkozni. Engem ne szidjon senki az ő lustaságuk miatt.
Hisz ismered az embereket. Mindenki másfelé húzna. Aztán,
Jožo, csinálj rendet, hiszen te voltál a faluban a mintagazda, te
kaptál arany koszorút azokért a tenyészbikákért... Most mutasd
meg, mit tudsz...

Elhallgatott. Érezte, hogy megbántotta a feleségét. Húsz év
alatt még sose sértette meg, és most milyen goromba volt. Mit
tettek vele ezek a jöttmentek? Odament a szekrényhez, elfordí-
totta a kulcsot, és a szilvapálinka máris a pohárban volt. Az egy
decisben. Háromszor is töltött magának. Aztán kiment az istál-
lóba kedves lovaihoz, leült a jászolra, átölelte hol az egyiket, hol a
másikat, és beszélni kezdett hozzájuk. Úgy érezte, hogy elveszí-
tett mindenkit, talán még a feleségét is. Őt senki nem érti meg...

* * *

Mirza és Lina okos kancák voltak. Már nyolc éve szolgálták a
gazdát. Jóban és rosszban. Mindig abba az irányba mentek, amit
ő diktált. Most kipróbálja őket. Befogott; és már kint is volt az

utcán. A lovak jobbra fordultak. Mint mindig, amikor a háztájin túlra mentek szántani, vetni vagy betakarítani. A gyeplőt balra húzta. És amikor látta, hogy a lovak nem engedelmességek, közéjük csapott, ahogy soha azelőtt. Mirza és Lina nekiiramodott. És Jožo tovább hajszolta őket... mint aki az eszét vesztette...

– Mit gondoltok, ti vén kurvák? Az élet már csak ilyen, egyszer jobbra, máskor balra! Egyszer mennyország, máskor pokol! És most a pokol következik... A mennyország nem volt jó nekünk... Próbáljuk ki... Próbáljuk ki most, hogy a pokolban jobb-e... Gyí! Mirza, Lina, az istenfáját!

És végighajszolta a lovakat, keresztül az egész falun, amely már három napja nem aludt... Senki nem tudta, mi lelte Jožo Slifkát...

A falu végén már csaknem eloltották a tüzet, amely rövid idő alatt felperzselt hat asztag tavalyi urasági szalmát. Néhány láng még égett, megvilágítva a jelenlevők arcát. A családi házak megmenekültek.

Jožo nem habozott. Egyenesen odahajtott a még égő asztalgokhoz. A lovak, amelyeket a legmélyebb csatorna vagy a legszélesebb folyó sem állított volna meg, a tűz előtt megtorpantak. Jožo, gyeplővel a kezében, a legnagyobb lángok közé repült...

És ekkor felébredt. Mirza és Lina békésen álldogált ott, ahol két órával korábban. Bóbiskoltak. Három lábon. A lovak mindig állva alszanak... És most jó éjszakájuk volt, mert a gazda ott feküdt a jászolban... Jožo egy pillanat múlva már a saját ágyában találta magát, de nem tudott elaludni... Az iménti szörnyű álman tépelődött...

Reggel nem kellett ébreszteni a falut. Mintha szomorúbban kongtak volna az új templom öreg harangjai... A falusiak, főként az idősebb asszonyok, a reggeli misére igyekeztek...

Kerekes meg Hidasi siettek Slifka bácsihoz, hogy még otthon ériék. Az orgona mély hangjának bongása betöltötte az egész utcát... a templomban felcsendült az asszonyok éneke: Urunk, irgalmazz... Halotti mise szólt Ďuro Zvonért, aki negyvenéves korában szívinfarktusban meghalt. Állítólag azért, mert félt a jövőtől...

Jožo Slifka épp a lovakat itatta. Az udvaron a kútnál, csak úgy egyszerűen vödörből. A kora reggeli nap vöröslő korongja hűvös sugarakat árasztott a falura. A csípős őszi szél kutyák ugatását sodorta az udvarba... Hímek turbékolása hallatszott a közeli galambdúcból. Mujko kutya szorosan Slifka bácsi csizmája mellett kuksolt, és barátságtalanul méregette a nem várt vendégeket... Nem ugatott. Mintha már meg is barátkozott volna Kerekes és Hidasi jelenlétével.

– Adjon isten jó napot vagy inkább jó reggelt! – szólalt meg elsőként Hidasi, de most szlovákul. Úgy gondolta, hogy a szlovák szó enyhíti azt a gyűlölködést, amit minden találkozáskor érzett nem csak Slifka, de a többi szlovák család részéről is. Nem bíztak benne meg a többiekben sem. Hidasi jól ismerte a szlovákok és magyarok közötti gyűlölködés gyökereit, hiszen mint egykor Szlovákiában élő magyar, ő sem a maga jószántából jött Magyarországra... Jól emlékezett azokra a megalázó szavakra, amelyekkel megsértették, mint más nemzetiség tagját. Hisz Magyarországon is valami ehhez hasonló játszódott le, amikor a szlovák nem minősült egyenrangú állampolgárnak az ország-

ban... Ezek az emlékek mély nyomokat hagytak benne... Sebe-
ket, amelyek nehezen gyógyulnak...

Jožo bácsi meglepődött. Földbe gyökerezett a lába, a vödör ki-
esett a kezéből. Reszketett, mint a nyárfalevél, s csizmájával bele-
rúgott a kutyába, amely fájdalmasan felvonyított...

– Maguk tudnak szlovákul? És ezt miért nem árulták el ha-
marabb?

Fejébe tolult a vére, egy szempillantás alatt olyan vörös lett,
mint az érett paradicsom. Megörült ennek a felfedezésnek, de
egyúttal szégyenkezett is. Most jött rá, miért Hidasi volt az, aki
kezdetől fogva jobban megértette őt... Szégyellte magát a go-
rombasága és pimaszsága miatt, amely már négy napja tartott...

* * *

Este hat órakor a falu hangosbemondója közölte, hogy Jožo
Slifka aláírt... Aláírt a rokonsága is, összesen kilenc család.

Kerekes és Hidasi bekopogott Katarína Prievarová nénihez is.

– Hallotta, Kata néni?

– Mit kellett volna hallanom? Én már negyedik napja csak
magukat hallgatom! És egyre csak ugyanazt ismételtetik...
Rosszabbak, mint a papagájok... Eltűnhetnének már a falunk-
ból...

Odafordult Hidasihoz. Rámeredt, aztán jó hangosan mondta:

– Idehallgasson, maga szlovák! Aláírom, de ha becsaptak ben-
nünket, jobb, ha nem mutatkoznak többet itt nálunk! Hisz is-
meri az asszonyok bosszúját! Magukon sem fognak megkönyö-
rülni...

* * *

Mindez már huszonöt éve történt. Hidasí évente legalább egyszer ellátogat G. falu termelőszövetkezetébe. Augusztus huszadikán, az Alkotmány napján és új kenyér ünnepén, amikor a szocialista brigád testületileg meghívja őt a fővárosból az Új Élet közös gazdaságba. Kata néni sose mulasztja el meginvitálni Hidasit egy kis beszélgetésre meg egy pohár borra, amely a téesz pincéjében érlelődött...

Bencze Mária fordítása

ELNÉMULT KÓRTEREM

*K*ét nagy háború kegyetlensége vésett barázdákat Mara néni homlokára. Megtapasztalta az emberi történelmet ezen a világon. Éveinek száma szembeszökik a kalendáriumokban. A századforduló* évében született, életévei egyszerre peregnek az évszázad éveinek utolsó két számjegyével. Öregség – betegség. És ez nem tágít az ember fejéből. Miként annak tudata sem, hogy távozása erről a világról elkerülhetetlen... A betegség folyton emlékeztet arra, hogy valamelyik sarkon túl ott ólálkodik a nagy kaszás. Mara néninek ráadásul heveny gynomorfekélye van, amit mindig csak tünetileg kezeltek, s ami egyre sürgetőbben jelez. Néha annyira kínozza, hogy sírás nélkül ki sem bírta, és olyankor azt kívánta, bárcsak teljesülne már Isten akarata. Persze csak magának mondogatta, lélekben, hogy ne hallja meg senki. Régóta tisztában volt azzal, hogy ő sem élhet örökké.

*19–20. század

A szomorú magányban leélt évek, a hosszú évtizedek alatt nem volt fenéig tejfel az élete. Szerényen élt, úgyszólván máról holnapra, és soha nem folyamodott segítségért, igaz, nem is kínált neki senki. Megélhetés? A nyomorúságos nyugdíj, amit hatvanöt éves korától kapott – a megélhetéshez kevés, a meghaláshoz sok. Amíg bírta erővel a mezei munkát, eljárt a szövetkezetbe. Egész álló napra. Akár tizenhat órát is dolgozott. Látástól vakulásig. Aztán, ahogy apadt az ereje, elment takarítónőnek az általános iskolába, ahol nem találtak fiatalabb női munkaerőt, férfit meg pláne nem. Ugyan ki menne el manapság takarítónőnek? A takarítás mindig is cselédmunka szagú, és mások szemében lealacsonyító volt. A fiataloknak nem fűlik a foguk a személtalaphoz meg a szemetes kosárhoz... Még otthon sem... Ugyan ki gürcölne mostanság reggeltől estig pár nyomorúságos garasért? Mara néni gürcölt. A tanároknak nagy kő esett le a szívükről, és megbecsülték őt. Csakhogy a betegség ledöntötte a lábáról.

A legutóbbi roham otthon, a konyhában érte. Rövid idő leforgása alatt az ötödik. Éppoly brutális volt, mint a korábbiak, de minden addiginál ijesztőbb. Olyan görcsök gyötörték, hogy legszívesebben meghalt volna. Vérzett. Ha aznap nem nézett volna be hozzá Koreň szomszéd az utca alvége felőli harmadik házból, másnap alighanem lábbal előre viszik ki a házából. Bizony, nem sok hiányzott hozzá, amikor a szomszéd belépett és meglátta őt összegörnyedve feküdni a nyitott kémény előtt a padlón. Alig bírta kinyöszörögni:

– Szomszéd... segíts...

Koreň megértette. Csakis ő, az ő öreg, fájós lábainak fürgesége mentheti meg Mara nénit, egyetlen élő tanúját ama régmúlt

időknek, amelyekről bár szomorúan, de oly szívesen elbeszélgettek. Orvosért szaladt a faluba. Aztán ismét nyakába vette a lábát, miután az orvos halkán, de nagyon határozottan, szinte kétségbeesve mentőért küldte. Az orvos pedig ott maradt, s a konyha ajtajához dőlve számlálta a másodperceket, amíg a jótékony injekció hatni kezdett. Összeszorította a fogát. Régóta számított már erre a találkozásra. Láta előre, és százszor is mondta Mara néninek... Már hosszú hónapokkal ezelőtt műtőasztalon lett volna a helye. Meglehet, most már késő...

...A jó szomszéd, Isten áldása. Nélküle nem lett volna segítség...

De Mara néni azt már nem mondta ki hangosan, csak az ajka vonaglott. Összetöpreődött testét elhagyni készült a lélek.

Aztán a szelíd, öreg szemek felfénylettek. S egy pillanat múlva kihunytt az élet lángja...

Majd csak a kórházban tért magához. Először semmi mást nem látott, csupán egy vaságyat. Később, amikor tisztán ki tudta venni az ágyvég fehérre festett rácsait meg az ágykeret alsó részére akasztott sötét színű kartontáblát, felemelte a fejét, és résre nyitott szemmel a szomszéd ágyra pillantott. S akkor egészen kinyitotta a szemét, és ösztönösen megszámolta az ágyakat. Azt hiszem, tizenkét ágy van itt. Attól a perctől kezdve már képes volt gondolkodni. Tizenkettő. Hófehér csend. Halálos, kísérteties csend. Meg szag, az emberi szenvedés és kínlódás szaga. Mi történt voltaképpen? Hol találta magát egyszerűben? Hogy került ide?

Öreg fejét elárasztották a gondolatok, és rajzottak, mint méhek a kaptárban. A gyomrát egyre erősebben marcangoló, em-

bertelen, elviselhetetlen fájdalom jelezte, hogy életben van. Igen, tudta, a gyomra. De mi az a fájdalom a bal combjában? Csak nem törés? Nem... megtapogatta a fájó testrészt. Óvatosan masszírozgatta a lepedővel leterített takaró alatt, ne vegyék észre a fehér szoba lakói, hogy már magához tért, hogy már mocorog. Kitapintotta az élesen fájó pontot. Egy apró piros folt, kicsit megduzzadva, de úgy fáj, mint az ostorcsapás. Injekció helye, egy brutális intramuszkuláris injekcióé, amit beleszúrtak sovány, kiaszott combjának legvastagabb izmába.

Visszatért az emlékezete, kitisztult a tudata. Lehunyta a szemét... Kórházban vagyok. Pont ugyanott, ahol egy fél évvel ezelőtt feküdtem. Akkor, mielőtt hazaengedtek, az orvos határozottan és szigorúan kijelentette, hogy ha még egyszer találkozzunk, megoperál... Hogy nem lehet halogatni... Hogy a fekély az fekély... Hogy el kell távolíttatni... Ha élni akarok...

Élni!

Van-e valami értelme egyáltalán? Kinek van még szüksége rám ezen a világon? Amíg szolgált az egészségem, nem mondom. Senki nem tett túl rajtam a munkában, mindent megcsináltam magam körül, meg másoknak is. Akármilyen volt is az élet, életem. Nem értelmetlenül, holnap nélkül... De hát így... Mit ér egy öregember, egy megvénült asszony? Talán jobb is lenne meghalni... Nem lenni terhére senkinek... Kinek maradjak itt haszontalan öregségemben? Még abban a... minek is hívják... öregek otthonában se. Hiába gyözködnék, hogy ott jó lesz nekem, a lehető legjobb. Gondok nélküli élet. Kosztot, ágyat kapok, még orvosi felügyeletről is gondoskodnak, hogy rendben legyen az egészségem... Hallani sem akarok ilyen életről! Soha nem vol-

tam terhére senkinek, megéltem a magam erejéből... Miért ne boldogulnék a műtét után is? Csak egészség legyen! Csak erő legyen! Mert ha nincs se egyik, se másik, akkor inkább meghalni. Akár most, ebben a csendes, néma percben. És akiknek még tovább rendeltetett szenvedni, temessenek oda, ahol az édesapám nyugszik, aki után olyan hamar elment az édesanyám is. Mire is való ez az élet? Mi jót hozott? Nekem még annyit se juttat, mint az édesanyámnak, aki holtában a férje mellett nyugodhat. Méltón az élethez és a halálhoz is. Ez a cudar, nyomorúságos élet két háborút hozott. Az első elragadta a fivért, egészséges, szép férfi volt, akár a tölgy; a második pedig elvette annak a férfinak az életét, akinek az oltár előtt hűséget fogadott. Csak Isten a tudója, hol nyugszik megkínzott holttestük...

A feje nehéz volt, de már kavarohtak benne a gondolatok. Felbolydultak, s mint vihar előtt a varjúraj, szárnyra kaptak és felröppentek. S az életről meg a halálról károgtak. A megboldogult férjéről. Lehunyta a szemét. Így messzebbre ellát. Hosszú évekre, évtizedekre. Lelki szemei előtt, mintegy folyamatos gyorsfilmként, leperegtek a férjével együtt leélt évek. Életének dokumentumfilmje. Egy film a régmúlt időkről, nemigen volt része semmi jóban akkoriban, legföljebb annyi, hogy mindketten fiatalok voltak, és könnyebben megbirkóztak a hétköznapi gondjaival-bajaival.

...Az 1944-es esztendő. Az egész falu a vasútállomás környékén tolongott. Voltak, akik a peronon meg a vágányok mellett átkozódtak, és zokogtak elkeseredésükben. Gyerekek, felnőttek egyaránt. Az elmenők közt volt Jano Havran is, a derék férfi, akinek szerelmet ígért haláluk napjáig. Mezei virágok díszítették

a vonatszerelvényt. A mozdonyt pedig felcicomázták, akár a lakodalmas lovat. Egy buzgó tűzoltó zenekar lelkesítő indulókat játszott. Hazafiasakat. Amolyan katonai talpalávalókat. De senki nem menetelt, senki nem ünnepelt. Sírás és jajszó nyomta el a zene hangját. Fiakat, férjeket, apákat bocsátott útnak a falu. Idegenbe...

Mint kőbe ütköző kasza, úgy csengtek az alezredes zord szavai, parancsszavak harsantak, szökőforrásként tört fel a hazafiság, s ellanyhult, mielőtt az állomásról kihúzott a zsúfolt vonat, oly lassan és keservesen, akár a csiga a poros úton. Ám azok a szavak, amelyeket az arannyal ékesített gallért viselő férfi mondott, mindmáig a fülében mennydörögnek.

„Bajtársak! A vörös rémség veszélye fenyeget bennünket! Mi, magyar hazafiak vagyunk a védgát, amelynek meg kell állítania a kelet felől érkező borzalmat. Ha tisztességben akartok élni, s nem akarjátok, hogy asszonyaitokat oroszok öleljék, erősen markoljátok kezetekbe a fegyvert! Nem kímélhetjük még az életünket sem! Inkább meghalni, mintsem a vörös pokolban élni! Védjük meg gyönyörű magyar hazánkat... a vörös ördögöktől!”

A vén mozdony vastag fekete füstjétől terhes levegőben jégesőként záporoztak a katonásan szigorú alezredes szavai. Tovaszálltak, szerteröpítette őket a szél. Aztán lassan elenyésztek az ibolyaszínű égbolton... S tovatűnt Jano Havran is, Mara Havranová férje. Nem látta soha többé. Meghalt a keleti fronton. De nem, nem meghalt, hiszen meghalni ágyban szokás. Sereg társaival együtt nyomorultul elpusztult, mint valami kiverő kutya. A vasfogú tél egyenesen a mennyország kapujához űzte. Megfagyott. Miként a jégre csöppenő nyál. Nem is becsülték őt többre azok,

akik odahajszolták. S a friss, fehér, hűvös hó lett a katonák sírhe-
lye, puha, akár az új dunyha. Halotti köntösként hólepel borult
az egész alakulatra, amelyben Havran szolgált... A halál nem
tett kivételt... Egyformán lekaszabolta a szlovákokat meg a ma-
gyarokat is. Irgalmatlan volt a tél. Nem tett különbséget nemze-
tiség szerint. Ám Havran utolsó szavai szlovákul szóltak az ég-
hez.

...Havranová lelki szemei előtt lejátsozódtak férje haláltusájá-
nak utolsó percei. Meglehet, eltartott egy órát is az életért foly-
tatott iszonyú és hiábavaló küzdelem...

* * *

Több mint két napon át szakadt a hó az acélszürke égből. Egyet-
lenegy nap hiányzott csupán, hogy a szakasz pihenéshez jusson
a viskókban meg bunkerekben. Azokban a napokban a pihenést
a lélek megváltásánál is többre tartották. A visszavonulási pa-
rancs megérkezésétől remélték, hogy elhagyhatják végre a front-
vonalat, és túlélik ama frontszakasz borzalmait... Muszáj kitar-
tani addig. Legalább annak a hét embernek, aki megmaradt a
szakaszból. Hogy legalább otthon elmesélhessék, ami itt... Ad-
digra talán az oroszok áttörik a frontot... Elsőként a németek
menekültek. Talán őnekik is sikerül. És anyagi üdvözlétként
fogadták a parancsot az arcvonal mögé történő visszavonulásra.
A hét honvéd befogta a lovakat, és sürgölődött, hogy menjünk, és
induljunk, és gyorsabban... A lovak nekirugaszkodtak. Mintha
csak megértették volna, hogy hazafelé vezet az út. De aztán
megtorpantak a szekereknél, amelyek két nappal azelőtt meg-

akadtak a hófúvásban, s békés mozdulatlanságba dermesztette őket a fagyhalál. A hó meg egyre csak szakadt és ömlött. Ádáz vihar égette a katonák vértelen arcát... Hat lovat fogtak be egyetlen szekérbe. Így talán sikerül... Először csak szavakkal nógatták mozgásra a lovacskákat. Később már puskatussal is. Az ukrán bricska azonban elakadt, és többé meg se moccan, noha a hét katona derékszíjjal meg fémcövekkel ütlegelte leghűségesebb jószágátársait. Pirosra színeződött a hó a megkínzott állatok körül. Hörögtek, véresre harapdálták magukat, miközben a zablát rágták, az istrángot rángatták, és patáikkal az egeket fenyegettek... Két ló egyszer csak összerogyott, és nem állt fel többé a fagyott földről. Mind ernyedtebben, mégis egyre rugdosták eleven, álló társaikat... A halálos patarúgások a katonákat sem kímélték. Havran keresztülesett az egyik lótetemen. Egyenesen rázuhant Mirza kancára, a szívének legkedvesebb négy lábúrá széles e világon. Mirza még élt akkor, de kimúlt abban a pillanatban, ahogy Havran teste rázuhant. Havran azonban életben maradt. És a többiek, akik még éltek, elmentek mellettük... Nyakig érő hó tornyosodott a valamikori út szélein. A kezükkel megpuskatusokkal vágta utat maguknak. Kisvártatva, miután elnyelte őket a párás hófátyol, az irdatlan hótörlesztokon keresztülvergődött egy girhes, kiéhezett farkasfalka... Kísérteties vonyítást hallatott... Majd egy szuka, a falka legnagyobb tagja rávetette magát Havran testére, noha az már kőkeményre fagyott...

* * *

Havranová felébredt. Rázta a hideg. Aszott, összetöpörödött testét tetőtől talpig elöntötte a hideg veríték. Még nem eszmélt rá, hogy él-e vagy már ama másvilágon van. Csak álmodta vagy valóban átélte azt az egész iszonyatot? Én és az a csont és bőr nőtény farkas... De hát ez nem igaz, hiszen az nem lehet! Jano nem érdemelt ilyen halált!

– Jó reggelt, Mara néni – szólt egy hang a szomszédos ágyból. Ösztönösen arra fordította a fejét. Egy ismerős asszonyt pillantott meg, s a testi és lelki fájdalom ellenére, sikerült halványan elmosolyodnia.

– Látom, jól kialudtad magad – csipogta erőtlen hangon az ágyszomszédja.

– Azt mondják, műtét után a legédesebb az álom... És örülsz, mert már megszabadultál a fekélytől. Kivágták. A gyomrodra meg összevarrták. Én mondom neked, örülj, hogy kisebb lett, mint a műtét előtt volt. Legalább a kétharmadával... Szegényeknek való gyomor. Takarékos. Kevés fér bele... hihhi...

– Nahát, Zuza Brlážová – csillant fel egy pillanatra Mara néni szemének megtört fénye. Jaj, istenem, milyen jó, hogy te is itt vagy! Legalább lesz kivel beszélgetni. Tudod, a magyar nyelv valahogy mindig nehezen ment nekem, no, nemigen boldogultam vele. Szívesebben beszélek a magunk nyelvén... A szlovák beszédhez szokott hozzá a fülem. Milyen jó, hogy találkoztunk itt. Jobb helyen is találkozhattunk volna, de hát, ha így rendelte a Jóisten... És együtt talán majd vidámabban telik az idő, még ezen a szomorú helyen is... Hisz így könnyebben megy a beszélgetés...

Az öregasszony a szomszédos ágyon kissé oldalra fordult,

hogy jobban lássa Mara nénit, de a fájdalom egy pillanatra elhomályosította a szemét, s homlokát előntötte a veríték.

– Zuza... – nyöszörögte Mara néni. – Én nem akartam, de ha már egyszer megoperáltak, muszáj gondolnom az orvosra is...

– Tudom – sóhajtotta a szomszédasszony. – A doktorok nyújtják a markukat.

– Vagy tartják a zsebüket... Azt beszélik, hogy vannak olyan orvosok, akik berendelik a páciens a dolgozószobájukba, aztán kihúzzák az asztalfiókot, hogy ne kelljen bizonytalankodni, egyértelmű legyen, hová tegyék a pénzt...

– Igen, tudom. S közben simogató pillantásokat vetnek az emberre, elhalmozzák jó tanácsokkal, és amikor a pénzt már letette a megfelelő helyre, betolják a fiókot, felállnak és az ajtóhoz kísérik, mert állítólag sürgős dolguk akadt.

Mara néni gondolkodott egy darabig, habozott magában, míg végül kibökte, ami a lelkét nyomta:

– No és mennyit kéne adni, hogy ne maradjak szégyenben? Mondd meg, Zuza, adjál tanácsot! Hál' istennek, én még sose voltam ilyen helyzetben. Maholnap nyolcvanéves leszek, ha megérem, de még nem kerültem orvos kése alá... Neked pedig talán van már valami tapasztalatod...

– Adjál... – felelte kínlódom a szomszédasszony. Adjál, amennyit tudsz. Ki szabja meg neked? Az orvosok is belátják, hogy nincs fizetésed, semmilyen jövedelmed.

– Háromszáz talán elég lenne. Mindig annyi szokott lenni nálam. Most is ott lesz a kötényben. Abban, amit a szoknya alatt viselünk. A piaci kötényben, amit felveszünk a szoknya alá, te is olyat hordasz, hogy a tolvajok meg ne lopjanak...

– Akkor adjál háromszázat. Meg lesz vele elégedve. Persze... Az ember sose tudhatja előre.

Brlázová még végig se mondta, amikor a kórterem nyitott ajtaján belépett egy orvos. A két asszony pillantást váltott egymással. Mindketten ugyanarra gondoltak – milyen jó, hogy szlovákul beszélgettünk; az orvos meghallhatta ugyan, de aligha értette, miről folyt a szó. A fiatal, de már kopasz sebész egyenesen az ő ágyaik felé irányította kemény lépteit. Szemöldökét összehozta, alsó ajkát beharapta, látszott rajta, hogy mérges. Szeretettel, tisztelettel tekintettek rá, mint olyan emberre vagy inkább félistenre, aki visszaadta az életüket, és aki őszinte hálát érdemel.

Megállt az ágyuk végénél. Kezét hátul összekulcsolta, arcizmait megfeszítette, szeme villámokat szórt. S jó hangosan megszólalt, hogy meghallja mindenki, az egész kórterem...

– Mit karattyolnak itt? Nem tudnak magyarul? Érdekes! Elvégre magyar kórházban fekszenek és magyar orvosokra vannak utalva... Magyar közösségben magyarul beszéljenek! Valaki még azt gondolhatná, hogy maguk róla beszélnek! Ne sértsék meg a környezetükben lévőket! Ennyi udvariasságot maguktól is elvárhatunk...

S mint aki jól végezte dolgát, az alacsony, széles vállú sebész kivi harzolt a széles folyosóra. Mintha ágyúból lőtték volna ki... Vagy mintha kígyó marta volna... vagy talán a szlovák szó csíp ennyire?

A kórházi szoba elcsendesedett. Elnémult. Egy árva szót sem mert senki elrebegni. Ki akarna belekeveredni egy ilyen kényes dologba? Mindnyájunknak megvan a maga gondja, épp elég. Plá-

ne itt, a kórházi ágyon. S még ha valaki venné is a bátorságot, hogy megtörje a kolostori csendet, ki emelne szót egy orvos ellen? Élet és egészség. E kettőnél drágább kincs semmi nincs. És az orvosok sáfarkodnak vele... Nem marad más hátra, mint csendben alkalmazkodni. Az orvos is erre utasított. Elvégre ez az egész hiábavaló élet – merő beletörődés és belenyugvás a megváltoztathatatlan sorsba.

Mara néni egészen összekucorodott az ágyon. Alighanem a fájdalomtól, ám a fájdalom most nem a megbolygatott és drasztikusan átalakított gyomorból sugárzott. És sohasem lesz elég ereje, hogy hangosan ki merje mondani, de a lelke mélyén tudta, hogy keservesen megkeresett garasaiból nem ad hálapénzt ennek az orvosnak... Mi más módja lenne itt az elégtételvételnek vagy a méltányosságnak? Megtanulta a hosszú évtizedek alatt, hogy legbölcsebb dolog a hallgatás, jobb csendben maradni... S élete során tengernyi könnyet nyelt amiatt is, hogy sose tanult meg rendesen magyarul. Mindig a szlovák jön a nyelvére... De hát miért zavar ez némelyeket? Hiszen ez... Isten őrizz, ő egyáltalán nem akart megbántani senkit, és Zuza sem, több mint háromnegyed évszázada ismerik egymást... Nekik könnyebben, jobban megy így a beszélgetés... Csak Isten a tudója, hogy miért. Nem tehetnek róla, hogy nekik ez a természetes és megszokott nyelv...

* * *

Nehezen tudott utána elaludni. Hogy is tudott volna azoktól a sajgó sebektől. Hiába van összevarrva az egyik, ha felszakadt a másik. Melyiktől szenved jobban? Sohasem fogja elpanaszolni

senkinek. Csak magában gondolkodott, csak magában mondta... mennyivel jobb lenne a világ, ha kevesebb lenne az ilyen orvos... De ezeket az embereket majd csak akkor lehet a sarokba küldeni, ha egy kopasz orvos rikácsolásától nem borulnak némaságba a kórtermek...

Kár, hogy ő azt már nem fogja megérni.

Árgyelán Erzsébet Katalin fordítása

ELHAJÍTOTT KÖ*

*S*tenem, hisz nem is volt az olyan régen, alig pár napja vagy hete, csak az események úgy összesűrűsödtek, s tengernyi embervér folyt, hogy a múltba veszett, a csaknem beláthatatlan és féltő, hogy vissza nem térő múltba.

Egy másik alkalommal ismét találkozott az öreg Havrannal Békéscsabán. Elkészült a riporttal, megette, ami Vinco gazdag fejadagjából kopott aktatáskájában még megmaradt, és elindult a szlovákok élő krónikásához, hogy hasznosan töltsen az időt, mielőtt elindul a pesti gyors.

Gyönyörű öregember! És bölcs! Talán soha nem felejttem el a nyolcvanéves ember szavait, aki szinte az egész évszázad terhét hordozta magában. És híven kifejezte a jelenkori, mai szlovák ember érzelmi életét. Számon kérte az ígéretet, amit az öregember úgy fél éve tett, hogy egyszer mégiscsak megnézi azt a szlovák újságot.

*Részletek a *Hrbolatá cesta* (Rögös út) című, 1984-ben megjelent regényből.

Az öregember elmosolyodott, és megcsóválta a fejét. Nem, nem olvasta.

– Miért – váltott szigorú hangra a fiatal újságíró. Hiszen, ha maga mesél nekem valamit a mostani életéről, azt én megírom. A Naša sloboda újságba. Miért nem nézi meg legalább? Szlovákul írjuk. Szlovák betűkkel.

– Bevallom – felelte Havran, és a pipa fölé hajolt, amely már vagy fél évszázada nem engedelmeskedett neki –, még nem néztem bele. Nem ismerem. Ez a szintizsta igazság. Elismerem. Miért lódítanék?

– De miért? Hiszen ez az egyetlen szlovák újság, ami a fővárosunkban szlovákul megjelenik, a szlovákoknak. Nekünk.

– Tetszik tudni, újságíró úr, vagy milyen megszólítással is illessem, mi már inkább magyarok vagyunk, mint szlovákok. Ha már újság, akkor inkább magyar. Tetszik tudni, mit olvastam utoljára nagy érdeklődéssel szlovákul? A Čabiansky kalendárt. Ej, micsoda parádés történetek voltak benne! Maga már aligha emlékezhet rá, hisz’ akkor talán még nem is élt.

Az ifjú Gajdošť elöntötte az emlékek meleg hulláma. Az almárium mellett a polc, ahol a Čabiansky kalendár mintegy harminc évfolyama sorakozott. El kellene most mondania, hogy szeretete a betűk, a nyomtatott szó iránt abból született, amit az a polc kínált?

– Emlékszem, Paľo bácsi – szólt nyájasabban, mint az imént, amikor a szemére vetette az érdektelenséget a szlovák újság iránt, az újság iránt, amelybe ő maga is írt. Emlékszem. Még a második világháború előtt is kiadták. Soha nem felejttem el azt az elbeszélést Krochmelék disznóvágásáról. Mi is sokat nevettünk rajta. Otthon.

A pipa szikrát vetett, kicsit füstölt, de így is épp elég volt ahhoz, hogy az öregember diadalmasan a látogatója orra alá dugja.

– Úgy bizony! Az ember mindig szívesen nevet, ha van min. Arra a disznóölésre én is emlékszem, hihhi... Mikor a sertés helyett Krochmel'komát akarták leszúrni, hehehe...

– Még most is milyen gyönyörűen beszél szlovákul! Valóságos élmény hallgatni magát. Lágyan ejti a szavainkat. Olyan alföldiesen.

– Ugyan, fiatalember, ne tessék már ilyet mondani! Még hogy gyönyörűen. És szlovákul. Inkább csabaiasan. Tessék csak jobban odafigyelni a beszédemre. Felét magyarul mondom, a másik felét meg tótul. És már kész is van. Ennyi az egész. Ilyen az én nyelvem. A mi nyelvünk.

– Nem vettem észre, Páló bácsi – válaszolta az újságíró, és nem hazudott, mert az ő fülének ez a beszéd nem idegen, hanem kedves volt. – Hiszen mégiscsak a szlovák az anyanyelve, nem?

– Azt bizony nem mondanám. És egy pillanatra újra elhallgatott, mert a pipa több figyelmet igényelt, mint egy ifjú hölgy.

– Inkább a tót. Mi már elfelejtettünk szlovákul, kérem szépen. Csak tótul tudunk. Tetszik érteni, ugye? A magunk nyelvén, no. Mi megértjük egymás beszédét. Jól megértjük. Egészen jól. Magunk között csak így beszélünk. De ha magyarok is vannak a társaságban, akkor inkább magyarul. Hogy ők is értsék. Meg hogy esetleg ki ne nevessenek... Mert aztán kezdődik a piszkálódás. Maguk nem tudnak jól se magyarul, se tótul. Akkor milyen nyelven tudnak? No, de ez már a mi dolgunk. Ezt csak úgy mellékesen jegyeztem meg. Magunk közt szólva. Nem azért, hogy aztán továbbadja.

– De mégiscsak szlovák származású, nem, Paľo bácsi?
– Úgy tetszik érteni, hogy szlovák családból származom?
– Igen – válaszolta a fiatalember, és lélekben tisztelettel gondolt a törvény embereire, mennyit izzadnak, amíg értelmes és világos választ kapnak a keményfejű gazemberektől, ha ő ebből a kedves és jóindulatú öregemberből nemhogy a nemzetisége bevallását, de még a származása elismerését sem bírja kihúzni.

Havran elgondolkodott, megszívta a pipáját, meglepődve, hogy az talán egy egész percig is égve maradt, majd megcsóválta a fejét.

– Bizony, nem egészen úgy van, ahogy azt gondolni tetszik. Én leginkább csabai vagyok. Itt születtem és itt is élek. Gyerekkorom óta. Kiskoromtól fogva. Meg az egész családom, családom. Szóval mindnyájan. Itt születtek a nagyapáink, az Úr bocsásson meg nekik, meg az apáink is. És pontosan ugyanolyan tótok voltak, mint amilyenek mi vagyunk most. Mi utódok, miért lennénk másmilyenek? He? Ezt tessék megmondani nekem, no!

Csibukját kikocogtatta a podsztyenka* előtti betonjárdára, és elkezdte megtölteni friss dohánnyal. Az újságírónak feltűnt, hogy úgy tömi a csibukot, mint a húst a bélbe. Ahogyan a kolbászt töltik disznóvágáskor.

Majd váratlanul hozzáfűzte:

– Ez már csak így van, kérem tisztelettel.
– És maga ettől nyugodtan alszik?
– No és mit kellene tennem? Tessék megmondani nekem. Hiszen okosabb nálam. Tanult ember.

*előtornác

– És a gyerekei! Beszélnek szlovákul, ugye?

– A gyerekeim igen, de az unokáim már alig-alig. Szinte egyáltalán nem. A szlovák beszédet inkább már csak értik. Tetszik tudni, úgy van az, hogy a szülők a gyerekekhez még szlovákul beszélnek, de a gyerekek már magyarul válaszolnak. Mint az óvodában meg az iskolában. Ennyi gyereknek nem elég az az egy szlovák iskola. Furcsa dolog, nem? No, de mit lehet tenni? Ez már nem lesz másképp, no.

Elhallgatott. S szemét elöntötték a könnyek, nem a saját szavai okozta bánattól, hanem az öregségtől. Játszadozott a pipával, gondosan meggyújtotta, jó nagyot pöfékelt, majd hirtelen felkiáltott, mintha darázs csípte volna meg:

– De mit tetszik itt gyóntatni engem? Nekem jó úgy, ahogy van. Amit a jóisten elrendelt, azt mi meg nem változtatjuk. Apáink is így mondták. És igazuk volt. Vagy nem?

Aztán égszínké, csípős füstöt fújt ki a száján, és csibukja megsárgult szárával mindkét oldalt megfésülte még a csibuk száránál is sárgábbra füstölődött szarvas bajuszát.

Az újságíró ekkor megértette, hogy még meg kell tanulnia látni. Talán kevesebbet hallgatni. Figyelni a szemet és az arcot. Mert az, amit hallott, akár egyik fülén be, a másikon meg ki. Az igazság az, amit a kipirult arcon lát. Az élet mélységes mély barázdáival szántott arc épp az ellenkezőjéről árulkodott, mint amit a száj mondott ebben a tornácon töltött csendes órában. Olyan szomorúan és csendesen bukott ki az öregemberből, mint a halálra ítéltből, akár az elfújt petróleumlámpa utolsó lángocskája:

– Kár, nagy kár, de ezen már maga a kegyelmes Úristen sem segít.

Az újságíró most már mérlegelte a szavakat. Hosszan hallgatott, mielőtt tovább mert kérdezősködni. Vajon az ítélet után is szabad kínozni az elítéltet?

– De magát ez bántja, Páló bácsi. Látom én azt magán.

– Bánt – válaszolta az öreg monoton hangon, és felnézett az égre, amely oly varázslatosan kék volt, amilyen csak az Alföldön lehet egy forró, gazdag, bőven termő nyárutón. Persze, hogy bánt... Hogy' is ne bántana? El tudja képzelni, mit érzek, amikor a saját nyelvünkön beszélek az unokáimhoz, ők meg csak magyarul és magyarul csacsognak? Mintha nem is az enyémeik lennének. Nem a mieink. Tetszik érteni. Én nem tehetek róla, no. A szüleiknek kellene unszolni őket. És rákényszeríteni. S tanítani. A mi nyelvünkre. De tetszik tudni, mit mondanak a szülők? Hogy mire lenne jó nekik ez a nyelv? A szlovák nyelvért nem kapnak nagyobb karéj kenyeret. Sehol.

– És maga miért nem tanítja őket, Páló bácsi? Legalább olyankor, amikor ott ülnek az ölében vagy a térdén! A nagyapa térdén. A szlovák mesék gyönyörű szépek!

S ekkor az ifjú Gajdos úgy érezte, legszívesebben felpofozná magát. Megint faggatja és ingerli az öregembert, nekiugrik, mint valami mérges, neveletlen, pimasz foxterrier-kölyök.

– Én? – kérdezett vissza a férfi, akinek sem a nyolcvan év, sem a rengeteg arcránc nem tudta elrejteni büszke férfiúi szépségét, és alázatosan lehajtotta fejét a saját fajtájabeli, de úri öltönyt viselő fiatalember előtt. Gyerekkorától kezdve arra tanították, hogy az ilyen emberek előtt meg kell hajolni. Én, fiam? Én már öreg vagyok. Az én szavaim már nem jutnak el a fülükhöz. Énrám már mindenki csak legyint, vonogatja a vállát. Meg hát, ha

meg is hallgatnak, mire föl és minek civakodnék én a tulajdon unokáimmal? Hogy később aztán rám se nézzenek? Meg a nagyanyjukra se?

A hallgatás most hosszabbra nyúlt az összes eddiginél, pedig a csibuk sem szolgáltatott ürügyet. Az öreg Havran meg is feledkezett róla, csak mereven nézett maga elé, a semmibe. És az újságíró hallgatott, mert tudta, hogy az öregember minden szelíd, visszafogott, szinte alázatos szava egy megérdemelt pofon az ő arcára.

– Nem akarom elveszíteni az unokáimat – mondta aztán az öregember rekedten, mintha még kimondani is félne ezeket a szavakat. Ők az én vigaszom. És ezért már csak egy kötelességem maradt. Minél több magyar szót megtanulni, hogy mindent megértsek, amit az unokáim csacsognak. Bárcsak látná, milyen kedvesek!

Bal kezével a nadrágja zsebébe nyúlt. Gyűrött zsebkendőt húzott elő és remegő kézzel, de gyors mozdulattal megtörölte mindkét szemét. A sós folyadék forró patakocskáit beitta a szomjas zsebkendő. S aztán úgy megremegett a hangja, mint az egész beszélgetés alatt egyszer sem:

– Én már öregember vagyok. A halál előtt állok. Közelebb a sírhoz, mint a földi otthonhoz. A szemem is gyenge. Ahogy látni tetszik, már ez az utálatos füst is bántja.

És bal kezében a nedves zsebkendővel az égő pipára mutatott, melyet görcsösen szorongattak jobbjának kerges ujjai.

Már kialudt.

Istenem, milyen szépen is beszélt az öregember az unokáiról. Aggodalommal és rendíthetetlenül. Míg csak él, az újságíró nem

felejt el ezt a beszélgetést. És ezekben az egyszerű, ám bölcs szavakban egy egész történelem rejlik. A múltunk egy darabja, a jelenünk s talán a jövőnk előjele is.

Három generáció fájdalmai.

A szlovákok sorsa?

* * *

A rossz szagú takaró jóleső melege alatt ráészmél, hogy már senkit nem kell rábeszélni, hogy olvassa a Naša sloboda újságot. Nincs már többé. És pillanatnyilag azoké az egyetlen és szent igazság, akik görcsösen tótok akartak maradni, és csak magyar újságot akartak olvasni, és csak magyarul beszélni.

Mert ha győzött ez a forradalom, amely kommunistákat akaszt föl és lő le, s amelynek, ahogyan azt délután a dühödt ordítástól rekedten elismerte, ő is az ellensége, akkor itt többé nem lesz semmilyen szlovák újság. Hiszen egy év sem kell hozzá, s nem lesz, aki olvassa.

Úgyhogy mégsem az öreg Havrannak volt igaza.

Hanem azoknak, akik ezekben a napokban annak védelmében halnak meg, amit nem tudtunk becsülni, amíg ki nem csúszott a kezünkből.

* * *

Akkoriban találkozott Katával először, amikor kezdő tollrágóként már megismerkedett a betűkkel, ő volt a legfiatalabb és legriadtabb az egész szerkesztőségben. Ha ma ránéz Katára, el kell

ismernie, hogy nem változott semmit. Varázslatos szépsége csak beérett, hosszú fekete haja ma is a válla alá ér, és kusza frizúrája, Isten a tanúja, soha nincs rendben. A haja úgy ragyog, mint régen, rakoncátlan fürtjei a feje körül repdesnek, és szinte minden hajszála egyéni, korlátlan szabadságnak örvend. Mikor a szél összehorzolja, gyors fejmozdulattal megpróbálja hátraigazítani a tincseket oda, ahol lenniük kellene. Többnyire sikertelenül.

Szemei élénkek, vidámak voltak, és józanul szemlélték a világot. Bőkezűen és könnyelműen szórták meleg sugaraikat mindenfelé és mindenkinek, akár a tiszta tótükör a napsugarakat. Tizennyolc éves volt akkor. Éppen érettségi után. Független. Szertelen. Akár a kismadár, amely most szabadult ki a kalitkából. Úgy érezte, övé a világ. Minden szépségével együtt. S türelmetlen mohósággal próbálta meghódítani.

A kezdő újságíró riportokra járt, még csak szerényen, vonatra se nagyon tellett neki, ezért ritkán mutatkozott otthon. Katkával a véletlennek köszönhetően ismerkedett meg. Szikesen. A sors, a kifürkészhetetlen sors. Hogy sóhajtoznának az anyókák, ha egy ilyen a találkozásról mesélne nekik valaki. De azért mégiscsak érdekes. Mert az életben ezt az egyet nem lehet megtervezni. Magától jön. Ha jön egyáltalán.

Hogy emiatt mit kellett elszenvednie a barátaitól, akikkel kis pisis koruk óta ismerték egymást, arra jobb nem emlékezni.

– Azért kapaszkodtál fel Pestre, hogy Szikesen találj magadnak nőcit?

– Nincs elég lány abban a nagyfaluban? Olyanok, aki passzolnak hozzád...

– Kilakkozott körmű hercegnőcskék...

- Úri kisasszonyok... Hisz magasra kapaszkodtál fel...
- A létra legmagasabb fokára...
- Majdnem a legtetejére...
- Csak aztán nehogy lezuhanj...

Az ilyen ritka alkalmakkor odavetett nekik valamit az értelmi képességükről, ám néha elég volt megmutatni az ökleit, sőt, csak az egyiket. Soha nem verekedett, de az egész banda, az újdonsült házások is, jól emlékeztek gyerekkorukból egy-két hátbavágásra, és még felnőttkorukból is vagy fél tucat hatalmas pofonra. De ezzel véget is ért az erődemonstráció, mert Pavol Gajdoš a régi barátok efféle elmés mondatai után otthagyta őket, s ment a maga dolgára.

Az igazat megvallva, addig voltaképpen nem is keresett feleséget magának. Nem akart megnősülni. Rég kikerült az otthoni körökből, ahol az ő korában már illett családot alapítani, a pesti környezet pedig nem tudta befolyásolni. Még kevésbé pesti lánnyal megházasítani. Ha Vinco Liptákon kívül bárkinek is bevalotta volna az előítéleteit, az ismerősei tüstént vaskalaposnak bélyegezték volna. A lány nem dohányozhat, a lány nem festheti magát, a lány nem járhat senki mással, csakis egyvalakivel: övele. És értenie kell a háztartáshoz!

Nos, Isten nem küldött neki ilyet, a fővárosban pláne nem. Képtelen lett volna pesti lányt feleségül venni. Ráadásul, mit szóltak volna a szülei? Pláne az anyja, aki állandóan azt hajtogatta: rendes lányt vegyél feleségül, fiam. Magadhoz valót. Szegény vagy, hát legyen a lány is szegény. Soha ne telepedj be idegen vagyonba. Csak a sajátodba. Amiért te dolgoztál meg. Azt legalább senki nem fogja a szemedre hányni. És szeressen téged. Az a legfontosabb.

Olyat pedig csakis Szikesen talál, mondta magának Paló. Olyat, aki itt látta meg a napvilágot, aki itt szívta magába az anyatejet, és itt nőtt föl közöttünk a Temető-soron. De ezt megtartotta magának, mert tudta, ha helyesel, akkor az anyja és kortársnői beindítják láthatatlan, százezer nyelvű, ezerfejű masinériájukat, amely még azelőtt megházasítja, mielőtt megállapíthatná, hogy tetszik-e neki a lány vagy sem. És miből tartanám el, he – gondolta magában és zordan hallgatott, ahogy azt már gyerekkorában megtanulta az apja tekintetétől. Így legalább az anyja is abahagyta és nem ismételte meg százegyedszer is, hogy az igazán szép és hűséges lányok a világon kizárólag itt, a Temető-soron születnek.

Nos, Katka nem ott született. Ellenkezőleg. Az apja, tanító és kántor egy személyben, valószínűleg soha életében nem tette be a lábát ebbe az utcácskába. És az anyja, tanítónő a polgáriban, még álmában sem. Ámbár fiatalon rabszolga módon gürcöltek, hogy összekuporgassanak annyit, amennyi segített nekik kikerülni a cigánysor szomszédságából, közelebb a község központjához. Attól fogva, hogy családi fészük a Fő utca közelében áll, meggyengült az emlékezetük. Főleg, ha szóba került a szegénység, amiből kikapaszkodtak.

Ez is lehet galiba az életben.

Régebben, amikor az ifjú Gajdoš még otthon élt és az apjával együtt kaszált, de azóta se, hogy igazi pesti lett belőle, otthon soha egy szóval sem említette az ismerős lányokat vagy kalandokat. Szégyellte talán? Vagy azt gondolta, hogy senkinek semmi köze hozzá? Nem tudni. Inkább a megszokás. Apja hallgatagsága és az otthoni légkör megtették a magukét. Férfi és nő kapcsa-

latáról soha egy szó sem esett náluk. Hogyan is engedte volna meg magának pont ő, hogy ilyen lapokat terítsen az asztalra?

Az igazsághoz tartozik, hogy Terézia Gajdošová sejtett mindent a fia nőügyeiről. Mert az anyák megérik, amikor a fiatal hímek távolodni kezdenek a családi fészektől, amikor legyeskedni kezdenek a szoknyák körül. És amit nem érzett meg, azt tudomására adták a szomszédasszonyok, osztálytársnők meg az ismerősök.

Katka más kategóriába tartozik. Róla beszélnie kellett, és akart.

Már találkozásuk első napján, megismerkedésük első órájától kezdve alig várta, hogy hazaérjen. Elmondja az anyjának az óriási újságot. És rögtön mindent elfecsegett, amit a rövidke idő alatt megtudott a lányról meg a családjáról.

Az anyja egy darabig némán hallgatta. Aztán olyan kitörés következett, ami úgy érte, mintha furkósbottal vágták volna fejbe.

– És te ezt akarod feleségül venni? – kiáltott fel Gajdošová, mikor látta, hogy több újságot már nem tud meg, a fia már csak buzgón ismételteti magát. Teljesen elment az eszed?

– Pardon – mondta pestiesen, észre sem véve, hogy az anyja esetleg káromkodásnak vehetné az udvariasságát.

– Tanító úrék!

– Talán nem mondtam magának?

– És te azt gondolod, hogy az ilyenek tárt karokkal várnak holmi Páló Gajdošra? Egy gyilkos fiára a Temető-sorról?

– Hagyja ezt abba! – vágott vissza keményen, mert ez ama kevés dolog közé tartozott, amit még a saját anyja sem ejthetett ki előtte büntetlenül.

– Hát persze – vágta rá gyorsan az anyja, mert annak idején látta, hány legénynek kent le nagy pofonokat a fia ezekért a szavakért. Úr lettél te is, nagy úr. Újságíró! Én nem akartam, mégis így történt. De mit szólnak a tanító úrék a szüleidhez? Szóba állnak velünk egyáltalán? Miről fogok én társalogni a tanítónő asszonnyal? Talán meg sem értene.

– Ezek fölösleges aggodalmaskodások – felelte kelletlenül, és már megbánta, hogy életében először elmondott ilyesmit az anyjának, mert nem az a fontos, hogy miről fog társalogni az anyja a tanítónővel, hanem Katka meg ő a fontos.

– Nem fölöslegesek! Mert én egyszerű asszony vagyok. És az apád is egyszerű ember. Nem lesz ez jó, kedves fiam. Egy papucsos embernek, egy napszámosnak nincs keresnivalója az úri negyedben.

Elhallgatott, és az aktatáskájában kezdett kotorászni. Egyébként teljesen fölöslegesen, mert nem keresett semmit és nem volt szüksége semmire. Csakhogy nem akarta letorkollni az anyját, s hiábavaló butaságnak tartotta beszélni ezekről a dolgokról. Kelletlenül érintette, fájt neki a meg nem értés. Mert a magafajta rohan haza, majd' kitöri a lábát a bolt előtt a járdán a kátyúban, mindent őszintén elmond, ahogy azt a szülők iránti illendőség kívánja – és íme, ez a fogadtatás! Szájon vágni az ilyen mamlaszt, aki felnőtt létére nem tudja tartani a csőrét. Bárcsak inkább ne mondott volna semmit. Úgy kellett volna tennie, mint eddig. Az anyjának se kell mindent az orrára kötnie.

Mert ez az új, sőt, mi több: friss, csodás kapcsolat titokban is maradhatott volna, ugyanúgy, mint az előzőek. Kati egyébként is azt mondta, hogy Pestre készül. Dolgozni. Egy gyárba. Aztán

majd meglátja, mi lesz belőle. De most gyorsan el kell tűnnie ebből a koszfészekből. Hogy ne röhögjenek rajta. Nem vették föl az egyetemre. Az értelmiségi gyereket. És a fővárosban mégis csak több munkalehetőség van. Ott az ember könnyebben elvegyül, és eltűnik a többiek között.

Lelekesen helyeselt, igazat adott neki. Az ő szempontjából csak az volt a fontos, hogy jöjjön. Pesten mindennap találkozhatnak. Elkezd neki udvarolni. Később feleségül veszi. Haza se jönnek, míg egybe nem kelnek. És szándékosan nem mondják el senkinek, hogy összeházasodtak. Minek? Kinek mi köze hozzá?

Abbahagyta a turkálást szánalmas viaszosvászon aktatáskájában, melyet leleményesen és sajnos gyakran, saját kezűleg javított meg. Szeme sarkából észrevette, hogy az anyja valamire készül. Valószínűleg nem ússza meg a további vitát. Bizonyára megint valami rendkívül fontosat akar mondani. Az asszony nyugtalanul morzsolgatta a kötényét. Míg a fia mással volt elfoglalva, hallgatott, de már bizonyára kész a mondandója. Eddig mindkét kezét lefoglalta a kötény morzsolgatása.

Ugyan mi bánthatja még? Már az is sok, amit eddig mondott, túlságosan is sok. És ezek után többé nem számíthat rá ebben az életben, hogy a legfiatalabb fia bármi bizalmas dolgot elmond neki. Minek? Hogy beleavatkozzanak a dolgába? Nem fogunk senkivel semmit megbeszélni. Végtére is, az ifjabb Pavol Gajdos dolgozó, önállóan kereső férfi. Azt vesz el, akit akar, és a maga tetszése szerint, a saját zsebéből fog vele élni. Majd csak lesz valahogy. Két fiatal, egészséges ember a jég hátán is megél.

Mi miatt kellene nyugtalankodniuk? A pesti újságíró, amikor még a legutolsó kaszás volt is a sorban, akkor sem számított ott-

honról soha segítségre. Miből is? Ugyanolyan szegények, mint a háború előtt voltak. Nem kell, hogy bármit is adjanak neki, de tőle se kérjenek egy fillért se. Hisz valahogy csak megáll már a saját lábán. De aztán ne üssék az orrukat az ő dolgába!

Rámeredt anyja jobb kezére, amelyet az lassan behúzott a köténye alá, s az arcához emelte. Egyre morzsolgatta, mint valami gyűrött zsebkendőt. Gyorsan megtörölte vele a száját.

Látta, hogy a fiának nincs már tennivalója, nem zavarja őt; fel-emelte a fejét, szigorúan a szemébe nézett, és lassan, nagyon lassan kibökte magából a kérdést:

– Mondd, fiam, és hogy beszél az a Katka?

– Nem értem – felelte kelletlenül, meglepve az újabb vitától a nem szívesen fogadott menyasszonyról, akit az anyja már elutasított.

– Hogy érti ezt? Mit akar ezzel mondani? Hogy beszél? – ismételte meg az anyja szavait. – Hát, szépen. Mint egy tanult lány. Ahogyan illik. Már otthon is arra tanították. Okos lány.

– Nem úgy értettem, fiam.

– Akkor hogyan?

– Szlovákul, fiam? Szlovákul beszél?

A fia megdermedt, becsukta a szemét, hogy fékezze a nyelvét. Mindennel számolt, de ilyen kérdéssel nem. Ezenkívül hirtelenjében nem tudta, most mit mondjon. És hogy egyáltalán mondjon-e valamit. Mert ha igen, mit mond az anyjának?

Katkával magyarul beszélgettek. A mulatságban, ahol akaratlanul és véletlenül találkoztak útjaik, mindenki magyarul beszélt. És ha Katka mégis kitűnt valamivel a nála nem kevésbé gyönyörű, fiatal és vidám lányok közül, hát csupán azzal, hogy

első pillantásra látta, ez a lány nem a tanyákról való. Az arcáról tudta. A tanyasi lányok a legforróbb nyáron is megóvják az arcuk fehérségét. Arra való a kendő, hogy megvédje őket a napsugaraktól. Kati arcocskája azonban gyönyörű kreolszínű volt. A szeme fehérje, akár a legfényesebb csillagok, már messziről fénylett és ragyogott Páló szemében. És amikor közelebből megnézte, észrevette, hogy egészen más, mint a többiek. Városiasabb.

– Nem tudom – mondta pillanatnyi hallgatás után, én magyarul beszélgettem vele. Ott akkor mindenki magyarul mondta a magáét... Elhallgatott, hogy levegőt vegyen, mert most fel kellett tennie a kérdést, ami előbb az anyjának fog fájni, utána a válasz pedig neki: Miért kérdezte ezt, anyám? Nem mindegy? Már maga is kezdi?

– Mit kezdek, fiam? – mondta szelíden, noha látszott rajta, hogy szaporábban lélegzik

– A magyar is pont olyan ember, mint a szlovák! Elég volt már az ilyen beszédből! Visszataszító... És szeretem Katkát! Ha hozzám jön, elveszem...

– Pálko... – szólította becézve az anyja, ahogy kicsi kora óta ritkán.

Nem hagyta, hogy az anyja végigmondja. Kimérten és keményen folytatta, s Terézia Gajdošová látta, hogy méhének gyümölcsé pontosan olyan, amilyen a szerelme, a férje, az ura volt valamikor sok évtizeddel ezelőtt. És nem csak a kemény, szigorúan eltökélt arca, de még a hangszíne is ugyanolyan, mintha nem szállt volna el fölöttük annyi nehéz, ínséges esztendő.

– Nem érdekel, hogy magyar. Felőlem akár hottentotta is lehetne. Nekem csak az a fontos, hogy szeressen... Elvégre annak

idején maga is ezt mondta, anyám. És nekünk ez már természetes. Nekünk, fiataloknak. Csak maguknak, öregeknek nem mindegy.

– És mindegynek kellene lennie?

– Úristen! – kiáltott fel, mert az anyja fájó pontra tapintott, mintha ököllel vágta volna homlokon. Magában még mindig él a kölcsönös bizalmatlankodás? Ha valaki másról van szó, nem is csinál belőle nagy ügyet. Néha-néha még nevet is rajta. Könnyedén. De ha a saját fiáról van szó, ha ő akarja magyar lánnyal összekötni az életét, rögtön másképp beszél.

A szavak úgy záporoztak az összeaszott, megfáradt, megsemmisült asszonyra, mint a jégverés. Behúzott vállakkal állt erőteljes fia előtt. Úgy állt ott, mint egy szomorúfűz.

A fia nézte, és látta, hogy szörnyű viharok dúlnak ebben a csendes lélekben. Elfordult, hogy a fia ne lássa a könnyeit.

Hallgattak. Az öreg ház konyhájában besötétedett, a Temető-soron a gazdasszonyok hangos kiáltásokkal hívták a gyerekeiket vacsorázni. Amikor visszafordult, keményen a fia szemébe nézett. Már nem pityergő anya volt, hanem harcos: Terézia Gajdosová, tíz éve egy élő férfi özvegye; aki egymaga nevelt fel négy gyermeket. És utolsó leheletéig harcolni fog mindenért, amit helyesnek tart. A kemény szavak lávaként törtek elő belőle, akár a vádlottból, aki tudja magáról, hogy ártatlan.

– Vagyis én ne gyűlöljek senkit? Szeretnem kell az oroszokat, akik megölték a fiamat? Szeretni a magyarokat, akik börtönbe zárták a férjemet? Nekem mindenkit szeretnem kell! És engem senki nem szeret. Belém rúg mindenki, akinek csak kedve tartja.

– De, anyám – förmedt rá meglepődve, mert ilyen hangnem-

ben otthon sose beszéltek a régi sérelmekről. Apát nem a magyarok zárták be. Azt az urak tették!

– Hallgass! – szólt szigorú elszántsággal. Most én beszélek. Igenis belém rúgtak. És bárki belém rúghat? Meg apádba is?

– Csak nem arra akar kilyukadni...

– A szerelem elvakított, fiam! Nem látsz semmit és senkit. Nem hallgatsz az okos szóra. Azt hiszed, csak zagyvások a nagyvilágba. Nem, fiam! A fájdalom beszél belőlem... Sok fájdalom van bennem – mutatott ráncos, aszott kezével oda, ahol becsületes szívét sejtette. Csakhogy a hangja már nem volt olyan határozott, remegett és akadozott. – Összegyűlt az évek alatt. Nem tudok szabadulni ettől a fájdalomtól. És félek...

– Mitől, anyám?

– Mindegy. Félek. Most elmondtam neked. Mert szeretlek. És féltelek. Ezért akarok jót neked, fiam... Gondolj a halott bátyádra.

Ökleivel nehézkesen az asztalra támaszkodott és mélyeket lélegzett. Most már suttogott. Hogy egyedül csak a fia hallja:

– Tudod, a mi életünk útja nagyon rögzös volt. Csináld, ahogy jónak látod. Én már úgysem parancsolhatok neked. Felnőtt ember vagy. De ezt el kellett mondanom... Megkönnyebbült tőle a lelkem. Ennek a fáradt, anyai szívnek most valahogy könnyebb.

Ajkát eltakarta átnedvesedett köténye. Aztán följebb emelte. Egészen a szeméig. Megremegett, és sírva fakadt. Könnyeit beitta a foltos, öregecske házi kötény.

Az ifjú Gajdoš érezte, hogy összeszorul a torka. Megsajnálta az édesanyját. Felállt, ügyetlenül feltápáskodott az asztal mögül, aztán rövid, tétova léptekkel odament hozzá. Átölelte töré-

keny, reszkető testét. Megcsókolta kisírt arcát. És a kendőn keresztül csendesen a fülébe súgta:

– Anyukám, édesanyám. Ma már más világ van.

– Tudom, fiam. Tudom. Az apád is örökké ezt szajkózza. De mégsem kevesebb a folt a nadrágján ma, mint a régi időkben volt.

Laluska Veronika fordítása

NYOMOT HAGYNI MAGUNK UTÁN

A SlovakUm Kiadó gondozásában, Árgyelán Erzsébet Katalin szerkesztésében jelenik meg az *Osudové prelomy/Sorsfordulók* című kétnyelvű kispróza-kötet, mely Kondacs Pál 1983-ban megjelent *Onemelá izba/Elnémult kórterem* című, tíz rövid prózát tartalmazó könyve alapján készült. Az újra kiadott publikáció már a borítón lévő, Fuhl Imre által készített, a földbe mélyen belesüppedő emberi lábnyomot megörökítő fotóval vonja magára a figyelmet. Az emberi lábnyom a kezdetet és a véget, a távozást és az érkezést szimbolizálja, ami az élet körforgását juttatja eszünkbe. Arra az útra emlékeztet, melyen elődeink életük folyamán végigmentek, nyomot hagyva maguk után. A nyomok alatt az általuk létrehozott és ránk örökített tárgyi és szellemi hagyományokat értjük. A fotót is kulturális nyomnak tekintjük, mely a szemlélőben kérdéseket vet fel, pl. azt, hogy vajon megszólítanak-e bennünket ezek a nyomok, felismerjük-e a bennük rejlő értékeket, be tudjuk-e őket építeni mai életünkbe? A régi-új könyv olvasása közben ráébredünk, hogy mi, mai

olvasók is valójában összekötő kapocsként működünk az egyes generációk között, és aktívan részt veszünk azoknak a kultúr-történeti nyomoknak a létrehozásában, melyekre az utánunk következő generáció építezhet.

A kiadvány szervesen illeszkedik ahhoz a kiadói koncepcióhoz, mely az egyre ritkábban születő új, önálló irodalmi alkotások híján régebbi művek újrakiadására helyezi a hangsúlyt. Ennek a törekvésnek köszönhetően az utóbbi néhány évben három olyan publikáció újbóli megjelentetésére került sor, melyben az eredeti szlovák mű magyar fordítása is szerepel: Kondacs Pál: *Neskorý návrat/Útban hazafelé* című regénye (Legatum, 2012, Árgyelán Erzsébet Katalin fordításában); Bárkányi Valkán Zoltán: *Balada o starkej/Ballada az öregasszonyról* című kispróza-válogatás (Croatica, 2016, több fordító közreműködésével); ide soroljuk továbbá az *Osudové prelomy/Sorsfordulók* című, Kondacs kisprózájából készült publikációt is, mely elmélkedésünk tárgya. Az új könyvvel kapcsolatban érdemes megemlíteni a mára már legendává vált, a kortárs magyarországi szlovák irodalom létrejöttét beharangozó *Výhonky*, 1978 (*Hajtások*) irodalmi antológia újrakiadását (SlovakUm, 2018), melyet a kiadó a kötet 40. évfordulójára időzített. Ez az antológia Kondacs írói tevékenységében rendkívül fontos szerepet tölt be, mivel lapjain mutatkozott be először a szélesebb olvasóközönségnek két prózájával (*Útek/Menekülés; Rozvod/Válás*), melyek változatlan formában kerültek az új kötetbe.

Ha évek múltán térünk vissza egy régen olvasott könyvhöz, törvényszerű, hogy másképp, más szemszögből közelítünk a szöveghez, mint azt egykor tettük. Az idő távlatából nézve

ugyanaz a textus mást (is) jelent, mint azt valaha gondoltuk. A ma szemszögéből értelmezve az elbeszélte történeteket, olyan összefüggésekre is rábukkanhatunk, melyek azelőtt elkerülték a figyelmünket. Ennek eredményeként a könyvről eddig kialakult konvencionális olvasatok átértékelődhetnek, új megvilágításba kerülhetnek. Ebben a folyamatban segítségünkre lehet az új kötet szerkesztési koncepciója is, melytől joggal várjuk el, hogy valami újat hozzon a régi kiadáshoz képest. Úgy véljük, a szerkesztő jó arányérzékkel és értékelismeréssel végezte feladatát (új cím, alcím, új struktúra, új borító), s egyben szakmailag irányította és segítette a kevésbé gyakorlott fordítók reménykeltő munkáját.

Már az eredeti és az új kötetcím is utal arra, hogy szerkesztőik máshová helyezték a hangsúlyt. A korábbi könyv (szerkesztője Paulik Etelka) címe: *Onemelá izba/Elnémult kórterem* azt sejteti, hogy valamilyen negatív történés következtében válhatott némává a szóban forgó kórterem. A beszéd hiányára utaló jelzőt (elnémult) a nyelv, pontosabban a szlovák nyelv hiányára is vonatkoztathatjuk, ami kiterjeszthető a nemzetiségeket érintő korabeli hátrányos megkülönböztetésre, többek között például a nyelvi intoleranciára is. Ebben az értelemben a könyvcím a nemzetiségi létből fakadó sérelmekre és visszasságokra tereli az értelmezés irányát. Az új kötet címe: *Osudové prelomy/Sorsfordulók* viszont egyrészt általánosabb az előzőnél, ami különféle olvasatokat tesz lehetővé, másrészt az alcím révén – *Dolnozemské príbehy/Délalföldi történetek* – konkrétabb, mivel lokalizálja a történetek helyszínét. Azonfelül utal Kondacs írásainak egyik legjellemzőbb prózapoétikai elvére, a történet központúságra is. A struktúra

tekintetében is tetten érhetők a hangsúlyeltolódások, amiket elsősorban az írások sorrendje jelez. Míg az eredeti kiadásban, a szövegek minőségétől függetlenül, elsőbbséget élveztek az ideológiai színezetű írások (*Urazený človek/Sértődött ember; Prevrat/Fordulat*), addig az új kötetben az olyan univerzális, az emberek egyéni életét befolyásoló, helyi szlovák vonásokkal ötvözött témák kerültek előtérbe, mint pl. a párválasztás–párkapcsolatok; generációs konfliktusok; társadalmi változások hatása az egyénre; falu-város ellentét; a hagyományos paraszti sorból való kitörés lehetősége; a magányosság, szegénység nyomasztó tapasztalata; a nemzetiséghez, anyanyelvhez való hűség és az egyéni boldogság közötti dilemma; nyelvi tolerancia és intolerancia. A szerkesztő a lehetséges tíz írásból összesen hetet emelt be az összeállításba, ami azt jelzi, hogy válogatási lehetőségei igen korlátozottak voltak. Az adott körülmények között azonban jó érzékkel választotta ki és igyekezett téma szerint csoportosítani, sorrendbe rendezni a legjobbnak ítélt kisprózákat: *A szerelem ára; Menekülés; Válás; Sértődött ember; Fordulópont; Elnémult kórterem; Elhajított kő*. Az első három elbeszélés a férfi–nő-kapcsolat köré szerveződik, melynek harmonikus működését a háttérben meghúzódó súlyos generációs, szociális, erkölcsi és kulturális problémák akadályozzák. A következő két írás a maga ideológiai felhangjaival, míg az *Elnémult kórterem* a magányosság, betegség, anyanyelvi korlátok által meggyötört idős asszony sorsának bemutatásával töri meg a kötetet indító témakör ívét, hogy aztán a kötetzáró próza visszatérjen a kiindulási ponthoz, keretbe foglalva az elbeszélt történeteket.

Kondacs Pál a Dél-Alföld szülöttjeként belülről és közelről is-

meri ezt a vidéket és az ott élő embereket. A tolla alól kikerülő történetekből kirajzolódik előttünk az a sajátságos falusi, tanyai zárt világ, melynek köszönhetően az ott élők sokáig megőrizték a dél-alföldi szlovák paraszttársadalom hagyományos életvitelét, beszédmódját, etikettjét. Például, Tera, az özvegy anyjával tanyán élő, eladósorban lévő lány, még az ötvenes évek közepe táján is azzal az ősi gesztussal tiszteli meg a vendéget, hogy mielőtt az helyet foglalna, előtte kötényével letörli a széket (Válás). Havran bácsi pedig a fiatal pesti újságírónak (értelmiségi személynek) kijáró tiszteletet sajátságos dél-alföldi szlovák nyelvi gesztussal, az ún. „onikanie” – nyelvi formával (többes szám 3. személyű, „oni”- „ők” személyes névmás és a hozzá kapcsolódó ige többes számú alakja) juttatja kifejezésre (Elhajított kő). Kondacs történeteinek keresztül betekinthe-tünk a közel háromszáz éve ebben a térségben új otthonra lelt, egykori felföldi szlovák telepesek utódainak életébe. Az író róluk, az egyszerű, hétköznapi szlovák parasztemberek-ről mintázza kisprózái szereplőit, akik generációkon keresztül beletörődéssel viselik sorsukat, amit rájuk mért a történelem (első és második világháború, földosztás, lakosságcsere, téjeszesítés, tanyarombolás, a hagyományos paraszti kultúra felbomlása stb.). A történetekben ábrázolt események a huszadik század ötvenes-hetvenes évei táján játszódnak, de közvetve a megelőző időszak történelmi, politikai, nemzetiségpolitikai traumái is mélyen beivódtak az irodalmi alakok tudatába. A múlt sorsfordító eseményei mellett Kondacs szereplőinek meg kell küzdeniük a dél-alföldi táj természeti adottságaival is, melyeknek mostoha, lehangoló, nyomasztó jellege akár az emberek közötti kapcsolatok alakulását is negatívan befolyásolhatja. A fen-

tebb említett Tera például „az Isten háta mögötti” tanya magányában, az „őszi feneketlen sártenger” fogságában, a tanya „picinyke ablakán keresztül” próbálja a „sűrű fekete éjszakában” kikémleni, hogy mikor érkezik hozzá a szerelme (Válás). Ez a jelenet sokat elmond a korabeli életkörülményekről, miközben szinte eszköztelenül, ugyanakkor annál érzékletesebben szimbolizálja a paraszti élet kilátástalanságát. Nem a véletlen műve, ha a jelenetet uraló komor hangulat Móricz Zsigmond paraszti témájú novelláit, elbeszéléseit, vagy akár Németh László műveit idézi fel bennünk. Minden bizonnyal hatással volt Kondacsra Móricz és a követőjének tartott Németh realista szemléletmódja, jellem- és lélekábrázoló művészete, mint ahogy a valóság szociográfiai vonásokkal való hiteles ábrázolásának igénye is. Prózáján érezhető a szlovák realisták, Jozef Gregor Tajovský (szociális érzékenység) és Božena Slančíková Timrava (az illúzió és dezillúzió ellentétpár érvényesülése a párkapcsolatokban), valamint a két háború közötti szlovák realista regény megújítói, Milo Urban és Jozef Čiger Hronský (a kisember heroizálása; fatalista életszemlélet; a faluközösség meghatározó szerepe a cselekmény végkifejletében) hatása is. A tágabb alföldi szlovák próza (magyarországi, romániai, szerbiai) kontextusában Kondacs elbeszélései Hrivnák Mihály, Bárkányi Valkán Zoltán, Medvegy András, Fuzik Ildikó, Pavol Bujtár és – többek között – Janko Čeman műveivel rokoníthatók.

A paraszti rétegekhez tartozó hétköznapi szlovák kisemberek sorsa nem kecsegteti az olvasót könnyed, örömteli élménnyel. Ellenkezőleg, Kondacs a maga férfiasan nyers stílusában tárja eléink a rideg, komor, objektív valóságot. A látszólag egyszerű

közléseknek tűnő rövid, gyakran akár egyszavas mondatai, melyeket a hősei szájába ad, azonban tartalmilag sokatmondóak, miközben szikár karcosságukkal hitelesen idézik a korabeli szófukar paraszti beszédmodot. Hasonló funkcióval bírnak az olyan spontánul megnyilvánuló apró, az elődök gesztusrendszeréből megörökölt és a tudatalattiban mélyen kódolt mozzanatok is, mint például a csibuktöltés folyamatában megelevenedő, a dél-alföldi szlovák férfiakra jellemző, szakavatott kolbásztöltő mozdulatok is (Elhajított kő). A két tevékenység közötti összefüggés felismerésére persze csak az képes, aki szűkebb környezetében maga is tevékeny részese és tanúja lehetett hasonló szituációknak. Kondacs esetében ez nem kérdés, hiszen a családjában szerzett értékes tapasztalatai birtokában időnként akár egy-egy szereplő bőrébe bújva (pl. a megidézett pillanatképben a *Hlas ľudu* újságírójának szerepében bukkan fel) vállalja fel önmagát. A részletekbe menő ábrázolásmód az író sajátja, amire először Peter Andruška irodalomtörténész hívta fel a figyelmet, kiemelve az író atmoszférateremtő képességét (Andruška, P.; 1994, 51.). Ezzel a megállapítással ma is egyet tudunk érteni. A nyelvhasználatban és a gesztusokban megjelenő visszafogottság ellentételezésére az író a szereplők szűkszavú megszólalásait a mindentudó elbeszélő perspektívájából gyakran kompenzálja bőbeszédű narrátori közlésekkel, terjedelmes értelmezésekkel, ami viszont helyenként csorbítja textusai feszességét. Ez az írói narráció a hagyományos, „ráérős” realista (egyreszám 3. személyű, múlt idejű) előadásmódot idézi, ami összhangban van a lineáris, egyenes vonalú, az időrendet és az ok-okozati összefüggéseket követő cselekményvezetéssel. Ebben a típusú narráció-

ban a folytonosság, mint alapvető követelmény érvényesül, lehetővé téve a szöveg folyamatos olvashatóságát. Kondacs a realista hagyományok folytatója, azonban prózájában helyenként találkozhatunk az újítás szándékával is, amikor a lineáris narrációt visszaemlékezések, belső monológok vagy álmokképek szakítják meg (pl. Elnémult kórterem, Elhajított kő), ez azonban semmit nem változtat realista szemléletmódján.

Sok év után visszatérni egy újra kiadott régi könyvhöz olyan érzés, mintha visszatérnénk egykori önmagunkhoz, mintha behelyezkednénk abba az évtizedekkel ezelőtti élethelyzetünkbe, amikor először találkoztunk egy bizonyos olvasmánnyal, esetünkben Kondacs Pál újra kiadott kisprózáival. Egy könyv újrakiadása újraolvasásra ösztönöz, megszólíthat új olvasókat, életben tarthat egy műfajt, egy világlátást, egy írói kézjegyet, akár egy (nemzetiségi) irodalmat, alkotásra ösztönözhet, és nem utolsósorban elgondolkodtathat. Kondacs Pál újra kiadott kisprózái is alkalmasak lehetnek arra, hogy előhívják az ilyesfajta reagálásokat. Annál is inkább, mivel egy olyan letűnt, archaikus világba vezeti olvasóit, melyből maga is jött, melynek nemcsak tanúja, de részese is volt egykor. Ebből a körülményből fakad tárgyilagos, őszinte és a valós életből ellesett, a dél-alföldi szlovák paraszti sorsokat bemutató, hiteles ábrázolásmódja. Ebben és írásainak dokumentatív jellegében ragadható meg írói munkásságának egyedi értéke.

Maruzsné Sebó Katalin

TARTALOM

A szerelem ára (Kiss Andrea fordítása)	7
Menekülés (István Anna fordítása)	19
Válás (Lampert Csaba fordítása)	30
Sértődött ember (Hornok Rita fordítása)	50
Fordulópont (Bencze Mária fordítása)	59
Elnémult kórterem (Árgyelán Erzsébet Katalin fordítása)	68
Elhajított kő (Laluska Veronika fordítása)	82
Maruzsné Sebó Katalin: Nyomot hagyni magunk után (utószó)	102

KONDACS PÁL

Sorsfordulók

Dél-alföldi történetek

Slovakum

PAVOL KONDAČ: Osudové prelomy • Sorsfordulók • A nyomok

PAVOL KONDAČ

Osudové prelomy

Dolnozemske príbehy

Slovakum